

Visclusters in Nederland (monitoring 2022 en 2023): sociaal-economische effecten en afhankelijkheden voor de keten en toeleverende industrie aan wal van Noordzeevisserij

Hoekstra, F.F., Robert, M., Tummers, H.J.M., Taal, C.

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Visclusters in Nederland (monitoring 2022 en 2023): sociaal-economische effecten en afhankelijkheden voor de keten en toeleverende industrie aan wal van Noordzeevisserij

Hoekstra, F.F., Robert, M., Tummers, H.J.M., Taal, C.

Hoekstra, F.F., Robert, M., Tummers, H.J.M., Taal, C., 2025. *Visclusters in Nederland (monitoring 2022 en 2023): sociaal-economische effecten en afhankelijkheden voor de keten en toeleverende industrie aan wal van Noordzeevervisserij*. Wageningen, Wageningen Social & Economic Research, Report 2025-105. 90 pp.; 10 fig.; 13 tab.; 27 ref.

Deze monitoringsstudie is een vervolg op de nulmeting (Hoekstra et al., 2023). Voor bijna alle visserijregio's hebben de landzijdige bedrijven actief in de visclusters een daling in omzet gehad in 2023 vergeleken met 2022. De werkgelegenheid daarentegen is opvallend genoeg veel minder gedaald procentueel dan de omzet. De regio's Katwijk-Scheveningen, IJmuiden en Urk lieten de kleinste daling of zelfs stabilisatie zien in omzet. In 2022 kenden bedrijven gemiddeld een stijgende omzet ten opzichte van 2021 voor iedere schakel in de keten. Van 2022 op 2023 was dit het tegenovergestelde waarbij afslagen, transporteurs en toeleveranciers naar volgorde de meeste omzetsdaling zagen. De afhankelijkheid van Noordzeevervisserij neemt verder af doordat bedrijven zover mogelijk steeds meer (noodgedwongen) uitwijken naar andere markten en producten. Met name de import van aquacultuurproducten zijn belangrijk gebleken voor de visverwerkende- en visgrootverwerkende industrie.

This monitoring study is a follow-up to the baseline study (Hoekstra et al., 2023). For almost all fishing regions, land-based companies active in the fish clusters had a decline in turnover in 2023 compared to 2022. Employment in contrast, remarkably, declined minimally or even remained stable on average per company in the various fishing regions. The regions Katwijk-Scheveningen, IJmuiden and Urk showed the smallest decrease of all regions in 2023 in turnover. In 2022, companies experienced increasing turnover on average compared to 2021 for each link in the chain. From 2022 to 2023, it was the opposite with auctions, transporters and suppliers seeing the most decline in turnover respectively. Dependence on North Sea fisheries continues to decline as companies increasingly (of necessity) divert to other markets and products as far as possible. In particular, imports of aquaculture products have proved important to the fish processing and fish wholesale industries.

Trefwoorden: viscluster, visverwerking, keten, toeleverende industrie, impactanalyse, sociaal-economisch, beleidsbeslissingen, monitoring, visserijregio

Dit rapport is gratis te downloaden op <https://doi.org/10.18174/694350> of op www.wur.nl/social-economic-research (onder Wageningen Social & Economic Research publicaties).

© 2025 Wageningen Social & Economic Research

Postbus 88, 6700 AB Wageningen, T 0317 48 48 88, E info.wser@wur.nl, www.wur.nl/social-and-economic-research. Wageningen Social & Economic Research is onderdeel van Wageningen University & Research.

Dit werk valt onder een Creative Commons Naamsvermelding-Niet Commercieel 4.0 Internationaal-licentie.

© Wageningen Social & Economic Research, onderdeel van Stichting Wageningen Research, 2025

De gebruiker mag het werk kopiëren, verspreiden en doorgeven en afgeleide werken maken. Materiaal van derden waarvan in het werk gebruik is gemaakt en waarop intellectuele eigendomsrechten berusten, mogen niet zonder voorafgaande toestemming van derden gebruikt worden. De gebruiker dient bij het werk de door de maker of de licentiegever aangegeven naam te vermelden, maar niet zodanig dat de indruk gewekt wordt dat zij daarmee instemmen met het werk van de gebruiker of het gebruik van het werk. De gebruiker mag het werk niet voor commerciële doeleinden gebruiken.

Wageningen Social & Economic Research aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Wageningen Social & Economic Research is ISO 9001:2015 gecertificeerd.

Wageningen Social & Economic Research Rapport 2025-105 | Projectcode 2282200714

Foto omslag: Paul Einerhand; pagina 22: Hans Vrolijk; pagina 55: Geert Hoekstra; pagina 59 en 62: Wageningen University & Research

Inhoudsopgave

Leeswijzer en context	7	5	Belangrijke trends en ontwikkelingen in de visketen en toeleverende industrie	36
Woord vooraf	9	5.1	Trends en ontwikkelingen vanuit de import- en export	36
Begrippenlijst	11	5.2	Internationale trends en ontwikkelingen	43
Samenvatting	14	5.3	Nationale trends en ontwikkelingen	44
S.1 Kernvraag	14	5.4	Kansen	48
S.2 Boodschap	14	6	Effecten van beleid op de visketen en toeleverende industrie	51
S.3 Methodologie	16	6.1	Visserijbeleid	51
Summary	18	6.2	Overig beleid	52
S.1 Key question	18	7	Discussie	56
S.2 Message	18	7.1	Unieke cijfers van deze studie	56
S.3 Methodology	20	7.2	Beperkingen van het onderzoek	56
1 Kernvraag en deelvragen	23	7.3	Aanbevelingen voor toekomstig onderzoek	57
2 Ontwikkeling sociaal-economische omvang bedrijven in visclusters	24	Bronnen en literatuur	60	
2.1 Omzetsdaling alle regio's in 2023, werkgelegenheid daalde minder sterk	24	Bijlage 1	Standaard Bedrijfsindeling (SBI)	63
3 Afhankelijkheid van Noordzeevervisserij	28	Bijlage 2	Vragenlijsten interviews	66
3.1 Afhankelijkheid van de Noordzeevervisserij (inclusief aanvoer door buitenlandse gevlagde vaartuigen en pelagische vangsten buiten de Noordzee) voor de keten en toeleverende industrie neemt af	28	Bijlage 3	Indeling gemeentes in Nederland naar visserijregio	70
4 Kottersanering 2023 terug te zien in de afnemende afhankelijkheid (verse) Noordzeevis van de keten	33	Bijlage 4	Import- en exportgegevens per vissoort	75
		Bijlage 5	Acht-digitcodes voor visproducten	78
		Bijlage 6	Turftabellen interviews	80
		Bijlage 7	Uitgebreide methodologie	83

Leeswijzer en context

Aanleiding en doel van dit deelonderzoek

De moties Ladders en Von Martels¹ vroegen om een impactanalyse van het Noordzeeakkoord, de Waddenagenda, de Kottervisie en Brexit, inclusief gebiedsafsluitingen/beperkingen door windmolenparken op zee en natuurgebieden, voor de visserijsector, de visketen (inclusief visverwerkende industrie) en de economie van regio's waar de Noordzeevervisserij een belangrijke sector is (hierna genoemd: visserijregio's). Naar aanleiding van deze motie heeft het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN)² aan Wageningen Social & Economic Research gevraagd om deze sociaal-economische impactanalyse uit te voeren. In de eerste twee fasen van het onderzoek is een nulmeting gemaakt van de stand van zaken binnen het viscluster (in dit rapport gedefinieerd als de toeleverende industrie aan de visserij en de visverwerkende industrie en handel) en is de afhankelijkheid van het viscluster van de visserij in kaart gebracht. Daarnaast is de sociaal-culturele waarde van visserij voor de visserijgemeenschap(pen) in kaart gebracht evenals de gevolgen van de afnemende omvang van de visserij op de gemeenschap(pen). Tot slot zijn de economische effecten van de sanering van de vergunningen voor de garnalenvisserij op de Waddenzee en de kottersanering gekwantificeerd en de gevolgen hiervan voor de keten in beeld gebracht. De rapporten die gemaakt zijn, zijn online gepubliceerd.³

In de derde fase van het project waartoe dit monitoringsonderzoeksrapport behoort, zijn de volgende twee doelen gesteld voor de monitoring van het viscluster:

1. Duidelijkheid over de ontwikkelingen in het Nederlandse viscluster en
2. Een kwantificering van de indirecte effecten van het visserijbeleid op de visclusters aan de landzijde in deze ontwikkelingen.

¹ Aangenomen motie Von Martels: <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2020Z24275&did=2020D50982> en aangenomen motie Ladders c.s.: <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2020D52724&did=2020D52724>

Monitoring als vervolg op nulmeting

Dit onderzoeksrapport bouwt voort op de nulmeting (Hoekstra et al., 2023). In dit rapport zal daarom regelmatig worden verwezen naar de monitoring (dit rapport) en de nulmeting (het eerdere rapport, Hoekstra et al., 2023). Daarbij geldt dat dit monitoringsrapport gelezen kan worden zonder voorkennis van het rapport over de nulmetingsstudie. Echter, het is gezien de samenhang aan te raden om beide rapporten naast elkaar of in volgorde te hebben gelezen, als een soort tweeluik. In de nulmeting is vooral antwoord gegeven op wat de sociaal-economische omvang van de visclusters is per visserijregio in 2021. Nulmeting geeft al aan dat het om een momentopname gaat waarbij de omvang en karakteristieken van de visverwerkende keten en toeleverende industrie zorgvuldig en uitgebreid kwantitatief en kwalitatief zijn geanalyseerd.

In de nulmeting werd in de enquêtes onder bedrijven al enige aandacht gegeven aan de beleidsbeslissingen en marktontwikkelingen voor de Noordzeevervisserij en de effecten ervan op de visclusters. Echter, in de monitoring is dieper ingegaan op de effecten van beleidsbeslissingen en marktontwikkelingen in de periode 2022-2023. Doordat in deze monitoringsstudie gebruik is gemaakt van CBS-microdata in plaats van eigenhandig verzamelde enquêtes onder bedrijven, is het datajaar 2021 ook meegenomen. Vanwege deze andere databron (CBS-microdata) was het belangrijk om het datajaar 2021 (nulmeting) naast de twee jaren van monitoring (2022 en 2023) te leggen voor een zuivere vergelijking. Ook is in de monitoring meer aandacht gegeven aan de afhankelijkheid voor de visclusters van de Noordzeevervisserij.

Tijdens de nulmeting was de behoefte al voorzien door de opdrachtgever (het toenmalige ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit) en de

² Op moment van opdrachtverlening heette het ministerie LNV (Landbouw, Natuur & Voedselkwaliteit). Ten tijde van publiceren is de naam van het ministerie gewijzigd naar LVVN.

³ <https://www.wur.nl/nl/onderzoek-resultaten/kennisonline-onderzoeksprojecten-lnv-soorten-onderzoek/kennisonline/sociaal-economische-gevolgen-van-beleidsbeslissingen-op-vloot-visketen-en-visserijgemeenschappen.htm>

opdrachtnemer (voorheen Wageningen Economic Research, nu Wageningen Social & Economic Research) dat veel effecten hun doorwerking zouden krijgen na 2021, door beleidsbeslissingen zoals de kottersanering, pulsverbod en Brexit, maar ook marktontwikkelingen zoals de oorlog in Oekraïne, met hoge energie- en brandstofprijzen en inflatie. Dat rechtvaardigde des te meer om een monitoring van de effecten voor de jaren 2022-2023 te laten volgen op de nulmeting.

Opbouw en structuur van het rapport per hoofdstuk

Het rapport is opgebouwd uit de zes deelvragen. Ieder hoofdstuk vertegenwoordigt een hoofdvraag en de beantwoording daarvan. Hoofdstuk 1 geeft in kwantitatief opzicht weer hoe de sociaal-economische omvang van visclusters per visserijregio en per schakel in de keten zijn veranderd in 2022-2023. Hoofdstukken 2 tot en met 3 geven antwoord op de deelvragen hoe sociaal-economisch afhankelijk de bedrijven in de keten en toeleverende industrie zijn van de Noordzeevervisserij. Hoofdstuk 4 gaat in op de trends en ontwikkelingen vanuit de internationale context, doorvertaald naar de landelijke ontwikkelingen binnen Nederland. Ten slotte geven hoofdstukken 5 en 6 antwoord op de hoofdvraag welke, en in welke mate, beleidsbeslissingen en marktontwikkelingen effecten hebben veroorzaakt voor de visclusters. In het laatste hoofdstuk 7 wordt kritisch naar het rapport gekeken in de zin van welke limitaties het kent vanuit methodologie, datakwaliteit of de representativiteit en waarde die aan conclusies verbonden mogen worden. Ook worden in dit laatste hoofdstuk kansen genoemd uit de gehouden interviews.

Context van beleidsbeslissingen

Bij het lezen van dit rapport is het belangrijk bewust te zijn van de context van de geïdentificeerde beleidsbeslissingen en de mate van afhankelijkheid van Noordzeevervisserij in dit monitoringsonderzoek. De beleidsbeslissingen die in dit onderzoek worden meegenomen zijn beleidsbeslissingen die de dynamiek van de visserij hebben veranderd en daarmee de visclusters hebben beïnvloed. Beleid dat direct gericht is op de toeleverende industrie en verwerkende industrie en handel is dus niet meegenomen in de analyses. De invloeden van beleidsbeslissingen op de visclusters betreffen zowel besluiten die door de

Nederlandse overheid als door Europese overheden zijn genomen. Bijvoorbeeld, het Brexit-akkoord en het pulsverbod zijn beleidsbeslissingen die Europees zijn genomen. Het gedoogbeleid van de Wet natuurbescherming (Wnb) vergunning voor vissers in Natura 2000-gebieden is daarentegen een voorbeeld van een nationaal genomen overheidsbesluit. Uiteraard zijn er ook veel besluiten nationaal genomen maar die Europees geïnitieerd zijn. Uiteindelijk kunnen zowel nationaal als Europees genomen beleidsbeslissingen effecten hebben op de visclusters in Nederland. Met name de stapeling van beleidsbeslissingen kunnen de impact op de keten en toeleverende industrie doen vergroten. Deze stapeling van beleidsbeslissingen was de directe aanleiding van de aangenomen moties in de Tweede Kamer.⁴ De moties hebben geleid tot de opdracht van het ministerie LVVN (destijds LNV) voor het nulmetingsonderzoek (Hoekstra et al., 2023) vanaf 2021, gevolgd door dit monitoringsonderzoek vanaf 2024.

Onderscheid tussen objectieve uitkomsten en meningen of gevoelens vanuit de deelnemende bedrijven

In dit onderzoek is onderscheid gemaakt tussen objectieve uitkomsten en meningen of gevoelens vanuit interviews met bedrijven en sleutelfiguren in de visserijregio's of beschreven in kranten of vakbladen. De meningen worden als een citaat met aanhalingstekens in de tekst weergegeven. De objectieve uitkomsten zijn weergegeven zonder aanhalingstekens.

⁴ Aangenomen motie Von Martels:
<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2020Z24275&did=2020D50982> en
aangenomen motie Lodders c.s.:
<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2020D52724&did=2020D52724>

Woord vooraf

De Nederlandse visserij is de laatste jaren in toenemende mate beperkt in haar activiteiten op de Noordzee (inclusief Waddenzee en Zeeuwse delta's) door enerzijds beleidsbeslissingen, zowel nationaal als Europees, en anderzijds door andere oorzaken zoals marktontwikkelingen, gedrag en keuzes van de individuele visser, maar ook als visserijsector vanuit haar organisatie(s) en beheer. Ontwikkelingen in de visserij - hetzij negatief, hetzij positief voor de sector - zijn bijna nooit te herleiden naar één reden. Het is eerder een veelvoud van oorzaken, waaronder beleid en marktontwikkelingen, die een grote rol inneemt. Daarnaast speelt ook altijd het ondernemend en innovatief vermogen van de visserijsector zelf een rol in hoeverre beperkingen voor de visserij kunnen worden gekanteld of opgevangen. Ontwikkelingen uit het verleden vanuit beleid en markt in combinatie met het (on)vermogen van de Nederlandse kottervloot om in de tijd zich aan te kunnen passen naar de omstandigheden, is mede bepalend geweest voor de huidige sociaal-economische omvang en prestaties van de Nederlandse visclusters (Quirijns et al., 2019; tabel 1.2)⁵. Het doel van het bredere impactanalyseonderzoek was om de sociaal-economische gevolgen van deze ontwikkelingen beter in beeld te brengen en de ontwikkelingen te volgen voor zowel visserij als de visclusters in de visserijregio's.

Beleidsbeslissingen, zoals het Noordzeeakkoord, de Waddenagenda, de Kottervisie en Brexit, inclusief gebiedsafsluitingen en beperkingen in ruimtegebruik door windmolenparken op zee, stikstofwetgeving en natuurgebieden, hebben grote gevolgen voor de Nederlandse visserij en de daarvan afhankelijke sectoren. Zoals genoemd, zijn beleidsbeslissingen nooit de enige oorzaak of reden van negatieve sociaal-economische effecten voor de visserij en landzijdige keten. Marktontwikkelingen en hoe de visserijsector reageert op ontwikkelingen vanuit de markt of beleid zijn bepalend voor de

mate waarin sociaal-economische effecten doorwerken op bedrijven. De aangenomen moties Lodders en Von Martels⁶ vroegen vanuit de Tweede Kamer om een impactanalyse van deze beleidsbeslissingen voor de Nederlandse visserij, de visketen (inclusief visverwerkende industrie) en de economie van regio's waar de Noordzeevisserij een belangrijk onderdeel van uitmaakt.

Een onderdeel van deze impactanalyse is het doen van een monitoring voortbouwend op de nulmeting (Hoekstra et al., 2023). Er was nog weinig bekend over de onderlinge afhankelijkheid van Noordzeevisserij voor de toeleverende industrie en de visketen en de totale omvang van deze visclusters. Onder de visclusters wordt verstaan: het samenstel van toeleverende bedrijven aan de visserij, visafslagen, transport, de visverwerking en de visgroothandel in de verschillende visserijregio's. In voorliggend rapport zijn de sociaal-economische omvang van de visclusters per visserijregio en per schakel in de keten in kaart gebracht en zijn onderlinge afhankelijkheden tussen visserij (op zee) en het cluster (op land) zo nauwkeurig mogelijk gekwantificeerd.

Voor deze monitoring zijn sociaal-economische gegevens van bedrijven verzameld per visserijregio en per schakel in de keten. Enerzijds door inzage via CBS-microdata. Dit zijn door het CBS verzamelde gegevens onder individuele bedrijven die vervolgens geanonimiseerd zijn en tegen betaling voor onderzoek te raadplegen. Anderzijds zijn veel gegevens verzameld via interviews of opvraag onder bestuurlijke vertegenwoordigers en bedrijven van de visserijregio's en vanuit alle schakels in de visserijketen. Er is een gebalanceerde mix per visserijregio en per schakel in de keten aan bedrijven en sleutelpersonen geïnterviewd om de kwantitatieve sociaal-economische data te valideren en te kunnen duiden.

⁵ <https://doi.org/10.18174/499389>.

⁶ Aangenomen motie Von Martels:
<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2020Z24275&did=2020D50982> en

aangenomen motie Lodders c.s.:

<https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2020D52724&did=2020D52724>

Daarbij zijn ontwikkelingen en trends gevraagd met daarnaast verdiepende vragen over de afhankelijkheden van de Noordzeevervisserij (zie [Bijlage 2, Vragenlijst interviews](#)). Iedereen die hieraan meegewerkt heeft willen wij daar hartelijk voor bedanken.

Ir. O. (Olaf) Hietbrink
Instituut Manager Wageningen Social & Economic Research
Wageningen University & Research

Begrippenlijst

Afslag = In dit rapport wordt vaak geschreven over visafslagen. Een visafslag is een onderneming die als intermediair optreedt bij de verkoop van gevangen vis. Dit gebeurt met een veilingsysteem. De afslager begint, namens het bedrijf dat de vis heeft gevangen, met een te hoge startprijs en laat deze zakken tot een opkoper akkoord gaat en de partij vis voor die prijs koopt (RVO, z.d.). Onder visafslagen worden afslagen bedoeld die gevangen Noordzeevis en/of Noordzeegarnalen (Crangon crangon) veilen. In Nederland zijn momenteel (peildatum 1 januari 2024) negen visafslagen operationeel, namelijk: Urk, IJmuiden, Scheveningen, Vlissingen, Stellendam, Den Oever, Harlingen, Zoutkamp en Lauwersoog. Daarnaast is er een IJsselmeerafslag (Urk) en een mosselveiling (Yerseke).

Binnenlandse aquatische grondstoffen = Alle vis, schaal- en weekdieren die door Nederlands gevlagde visserijvaartuigen of in Nederland gevestigde aquacultuurbedrijven op land worden gevangen en/of geoogst.

Buitenlandse aquatische grondstoffen = Geïmporteerde vis, schaal- en weekdieren. Strikt genomen valt de door buitenlands gevlagde schepen aangevoerde vis in Nederlandse havens onder import volgens de handelsstatistieken en daarmee dus tot buitenlandse aquatische grondstoffen.

Demersaal = Demersaal is afgeleid van het Latijnse woord demergere, wat zinken betekent. Demersale vissoorten zijn die vissoorten die voor hun voortbestaan afhankelijk zijn van de bentische zone en daardoor leven op of nabij de zeebodem.

Demersale visserij = Visserij met enig vistuig geschikt voor visserij op of nabij de zeebodem (bijvoorbeeld OTB, SSC, TBB, FPO).

Directe werkgelegenheid = De werkgelegenheid (uitgedrukt in fte en aantal werkzame personen) van die activiteiten in het viscluster waarbij de werkzaamheden direct gerelateerd zijn aan de vervaardiging of het tot stand doen komen van een Noordzeevisproduct. Bijvoorbeeld de toeleverende industrie, de visverwerking, visgroothandel, transport en het veilen op afslagen.

Garnalensanering = Tenderregeling Garnalenvisserij Waddenzee.⁷

Keten = Alle activiteiten die in schakels plaatsvinden door diverse organisaties en partijen waarbij waarde wordt toegevoegd aan het product of dienst tussen de fase van productie en consumptie. De keten in dit onderzoek wordt gedefinieerd als: alle activiteiten vanaf de aanlanding van de Noordzeevis tot en met de verwerking en handel van de visproducten. Groothandels niet gespecialiseerd in alleen visproducten maar in voedselproducten breed zoals groenten en fruit, vlees, vis, visdetailhandel (viswinkels en ambulante viskramen), supermarkten, distributie en horeca behoren eveneens tot de keten van Noordzeevisproducten. Echter, deze schakels in de keten zijn buiten beschouwing gelaten of alleen kwalitatief meegenomen vanwege het te grote aantal bedrijven, nauwelijks of moeilijk te onderscheiden economische relaties met Noordzeevis of doordat er nauwelijks tot geen kwantitatieve gegevens over te verzamelen zijn binnen deze studie. In het algemeen geldt, hoe verder stroomafwaarts de schakel of activiteit in de keten richting het eindgebruik van het product of dienst (hier: productie van Noordzeevisproducten), hoe moeilijker het wordt om de economische relaties te leggen met de primaire schakel (hier: Noordzeevervisserij).

⁷ <https://rijkwaddenzee.nl/nieuws/opkoopregeling-garnalenvisserij-waddenzee/>

Kottersanering = Regeling voor sanering van vissersvaartuigen (SVV) vanuit het Brexit Adjustment Reserve (BAR) fonds. De BAR is erop gericht om de gevolgen van Brexit op te vangen.⁸

Noordzeevis = in dit rapport wordt onder Noordzeevis de gevangen of gekweekte vis, schaal- en weekdiersoorten gedefinieerd die door Nederlands gevlagde visserijvaartuigen via Nederlandse afslagen verkocht of in Nederlandse havens diepgevroren opgeslagen worden. Denk aan demersale vis-, schaal- en weekdiersoorten die via afslagen verkocht worden, waaronder ook mosselen, oesters, Europese kreeft (ook van de Oosterschelde), Noordzeegarnalen. De vangst van garnalen en kweek van mosselen op de Waddenzee vallen dus ook onder Noordzeevis. Idem voor mosselen en oesters gekweekt in de Zeeuwse delta's zoals Oosterschelde. Nederland importeert meer vis dan zij zelf produceert. Onder import valt volgens de handelsstatistieken ook de vis die door buitenlands gevlagde visserijvaartuigen in Nederlandse havens aangeland of via Nederlandse afslagen verkocht worden.

Van bovengenoemde visserijen en vissoorten is met zekerheid te stellen dat die in de ICES visserij gebieden IIIa (Skaggeak en Kattegat); IVa (Noordelijke Noordzee), b (Centrale Noordzee), c (Zuidelijke Noordzee); VIIId (Oostelijk Engels kanaal) en e (Westelijk Engels kanaal) plaatsvinden en daarmee te verbinden zijn aan de Noordzee. Voor de pelagische visserij met diepvriestrawlers is het visgebied groter, deels en seizoensmatig buiten deze ICES kwadranten. Namelijk, naast de eerder genoemde gebieden wordt er ook gevist in boven en ten westen van Schotland en Ierland, zuidelijk van het Verenigd Koninkrijk (VIb; VIIa, b, f, g, h, j) en bij een visserijakkoord tussen EU en individuele Noord-Afrikaanse landen, ook in Marokkaanse en Mauritaanse wateren. De vangsten in deze Noord-Afrikaanse wateren waren overigens minimaal in 2023 doordat het visserijakkoord tussen Marokko en de EU afliep in juni 2023. De volgende categorieën van voornaamste commerciële vis, schaal- en weekdieren gevangen of geoogst op de *Noordzee, waaronder kust- en deltawateren (Zeeland) en Waddenkust* zijn geanalyseerd in deze studie:

- garnalen (de Noordzeegarnaal ook wel grijze- of Hollandse garnaal – Crangon crangon, de wetenschappelijke Latijnse- en handelsbenaming)

- platvis (soorten als schol, tong, tarbot, griet)
- demersale rondvis (rode poot, mul, kabeljauw, wijting)
- langoustine (Noorse kreeftjes)
- pelagische vis (haring, makreel, blauwe wijting, horsmakreel)
- overige vis (inclusief weekdieren zoals inktvis, zeekat, mosselen, oesters)

Noordzeeverij = Alle visserijvaartuigen die de hierboven genoemde Noordzeevis vangen of oogsten onder Nederlandse vlag.

Overige stakeholders = Belangenorganisaties zoals koepel-/branche- en producentenorganisaties, non-gouvernementele organisatie (afgekort als ngo's), visserijonderwijs, scheepsmakelaars etc.

Pelagisch = Pelagisch is afgeleid van het Griekse woord voor zee (pelagos). Het betreft vissen die leven in de midden- of hogere lagen van de zee. Ze bevinden zich in de diepe zee, verwijderd van bodem en kust.

Pelagische visserij = Visserij met enig vistuig geschikt voor visserij in de waterkolom (het pelagiaal) (OTM, PTM).

Pelagische vissersvaartuig = Pelagische vriestrawler, die op peildatum staat ingeschreven in het Nederlandse register van vissersvaartuigen, en tenminste 1 visserijactiviteit en/of aanlanding heeft geregistreerd met vistuig OTM of PTM.

Quotum = Het deel van de TAC, verdeeld op eerder afgesproken percentages, dat door een EU-lidstaat mag worden aangeland.

SBI = Standaard Bedrijfsindeling is een getal van 4 of 5 cijfers en geeft aan wat de activiteit van een onderneming is. Bijvoorbeeld de SBI-code 1020 is visverwerking en SBI-code 4723 is viswinkels.

Sleutelfiguur = Een persoon met een landelijke vertegenwoordigende rol (zoals bij een branchevereniging, producentenorganisatie) of met een uitgebreid (over)zicht op de lokale visketen en toeleverende industrie door bijvoorbeeld

⁸ <https://open.overheid.nl/repository/ronl-30c1f885f95f2a5e07184c582821e1f3973eb69c/1/pdf/openstelling-saneringsregeling-visserij.pdf> en <https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/svv>

bestuursfuncties of jarenlange ervaring als ondernemer actief in een visserijregio.

Toeleverende industrie = De (vaak technische) bedrijven die diensten of producten leveren aan de visserij en de verwerking van het van het Noordzeevisproduct. Bijvoorbeeld: scheepswerven, visserijnettenmakers, haven dienstverlenende bedrijven, technische installatiebedrijven zoals visserijcoöperaties, scheepsbouwers en -onderhouders, scheepsbetimmeraars, elektriciens, gasolieleveranciers, leveren van apparatuur voor schepen of (visfileer)machines voor de visverwerkende bedrijven, consultancy en overige diensten voor de visserij.

Viscluster = Het totaal van de bedrijven en commerciële activiteiten binnen de visserij, toeleverende industrie aan de visserij en de visverwerkende keten. Let wel: in dit monitoringsrapport wordt gelijk aan het nulmetingsrapport (Hoekstra et al., 2023) over de visketen alleen gekeken naar de landzijdige schakels van de visketen. De primaire productieactiviteiten op zee (visserij) worden dus niet meegenomen. De omvang van de Nederlandse visserij worden in de andere deelonderzoeken van de impactanalyse (Hamon et al., 2023) en de jaarlijkse *Visserij in Cijfers* presentatie meegenomen. Visclusters in dit rapport worden beschouwd als het totaal van landzijdige bedrijven in de visverwerkende keten (zoals afslagen, transport, verwerking, visgroothandel) en de toeleverende industrie (scheepsbouw, havendiensten, technische diensten zoals elektriciens, scheepstimmeraars etc.). Daarbij gaat het om bedrijven die zowel verwerkende of toeleverende diensten aan, en producten leveren vanuit de Noordzeevisserij als niet-Noordzeevisserij zoals geïmporteerde visproducten. In dit rapport wordt afwisselend over het Nederlandse viscluster (enkelvoud als zijnde alle regionale visclusters samen) en visclusters (meervoud, als de individuele regionale visclusters) gesproken.

Visserijregio = Een regio met aanwezigheid van landzijdige viscluster(s). Namelijk: visserijhaven(s) met al dan niet afslag(en), toeleverende industrie, visverwerking en visgroothandel en visserijgemeenschap(en). De volgende zes visserijregio's worden in het onderzoek *Impactanalyse beleidsbeslissingen op de keten van Nederlandse visserijregio's* gedefinieerd (Quirijns et al., 2019):

- Waddenkust (provincies Friesland en Groningen)
- Kop van Noord-Holland (onder andere Den Helder, Texel, Den Oever, Wieringen)
- IJmuiden (inclusief Velsen)
- Katwijk-Scheveningen
- Zuidwest-Nederland (onder andere Stellendam, Ouddorp, Goedereede, Vlissingen, Arnhemuiden, Breskens)
- Urk.

Visverwerking en -bewerking = In dit rapport wordt met visverwerking zowel de verwerking en bewerking samengenomen. In feite is er verschil tussen verwerking en bewerking. Visverwerking zijn handelingen die het oorspronkelijke product ingrijpend wijzigt (onder andere verhitten en roken). Bewerking van vis betreft de activiteiten die het oorspronkelijk visproduct minder ingrijpend of nauwelijks van vorm en textuur doen veranderen. Denk aan koelen, diepvriezen, in stukken snijden (fileren en portioneren), verdelen, malen en pellen (NVWA, z.d.).⁹

Visserijcoöperatie = Organisatie, opgericht door en voor vissers met als doel om kosten te besparen door het gezamenlijk inkopen van scheepsbenodigdheden (zoals brandstof) en visserij-artikelen (visnetten). Tegenwoordig leveren de meeste visserijcoöperaties ook technische diensten zoals onderhoud aan de kotters, het verwisselen van visnetten en vistuigen (zoals boomkor of sumwing) en installeren van machines aan boord zoals ketels, verwerkingslijnen (weegschaal, sorteerbakken, verwerkingslijnen). Een overzicht van de visserijcoöperaties is te vinden via de website van de Verenigde Europese Visserij Coöperaties (VEVC).¹⁰

Vissoorten = In dit rapport worden onder vissoorten ook schaal- en weekdieren verstaan. Het gaat dan om zowel soorten die op de Noordzee (kust- en deltawateren) en Waddenzee worden gevangen of geoogst, als de geïmporteerde vissoorten binnen of buiten Europa.

⁹ Z.d. = zonder datum

¹⁰ <http://www.vevc.nl/nl/civ-visserij-coöperaties-vevc>

Samenvatting

S.1 Kernvraag

Dit monitoringsonderzoek bouwt voort op de nulmeting (Hoekstra et al., 2023). Waar de nulmeting gegevens over het jaar 2021 betreft, gaat de monitoring over de sociaal-economische effecten en ontwikkelingen in de visclusters per regio voor de jaren 2022-2023. De kernvraag is: wat is de sociaal-economische omvang van de visclusters per visserijregio en in welke mate zijn deze visclusters afhankelijk van de Nederlandse visserij? Ook is hierbij de inventarisatie van de afhankelijkheid van de Nederlands gevlagde visserij en de buitenlands gevlagde schepen ingevoegd en een analyse van de invoer/aanlandingen van buitenlandse schepen op Nederlandse afslagen. Met de Nederlandse visserij wordt hier bedoeld: alle in Nederland gevestigde en onder deze vlagstaat geregistreerde bedrijven actief in de Noordzeevervisserij (zie [Begrippenlijst](#)). De ketens die van deze vissers afhankelijk zijn, behoren tot de (regionale) visclusters. Op termijn kan de opgezette methode van dataverzameling binnen deze studie mogelijk ook worden toegepast om daarmee aan te sluiten bij de tweejaarlijkse monitoring van de economische resultaten van de visverwerkende industrie binnen de Data Collectie Verordening van de EU.¹¹ Op dit moment participeert Nederland niet in de STECF tweejaarlijkse datacollectie voor visverwerking. Van de 27 EU-lidstaten hebben er 15 voldaan aan de dataverzameling in het rapportagejaar 2023 (met economische data tot en met 2021). Nederland rapporteert wel in het jaarlijkse STECF-rapport maar met een verkort hoofdstuk gebaseerd op generieke productiestatistieken. Dit dataverzamelingsraamwerk zal niet langer een vrijblijvende keuze voor Nederland zijn, zodra lidstaten opnieuw verplicht worden door de Europese Commissie (zoals in het verleden tot 2015) om te rapporteren over de economische prestaties van de visverwerkende industrie. Binnen de EU-MAP staat deze afweging tot verplichte dataverzameling al langer op de agenda van de Europese Commissie.

¹¹ https://stecf.ec.europa.eu/document/download/5e34f225-6cc7-4a82-b7e2-719c77306692_en?prefLang=nl

S.2 Boodschap

Deze monitoringsstudie is een vervolg op de nulmeting (Hoekstra et al., 2023). Voor bijna alle visserijregio's hebben de landzijdige bedrijven actief in de visclusters een daling in omzet gehad over 2022-2023. Met name in de visserijregio's Waddenkust, Kop van Noord-Holland en Zuidwest-Nederland was er een daling van omzet gemiddeld per bedrijf in 2022-2023. De werkgelegenheid daarentegen is opvallend minder sterk gedaald in de diverse visserijregio's, gemiddeld per bedrijf van 2022 op 2023 vergeleken met 2021 op 2022. De regio's Katwijk-Scheveningen, IJmuiden en Urk lieten de kleinste daling of zelfs stabilisatie zien in omzet. Volgens geïnterviewden hebben de landzijdige visclusters in deze regio's economisch beter gepresenteerd dan andere regio's door de stabiliteit van de pelagische bedrijven (IJmuiden en Katwijk-Scheveningen) en door de diversificatie van Noordzeevis naar de verwerking van geïmporteerde vissoorten vanuit aquacultuur (met name zalm en tropische garnalen) of visserij (zoals kabeljauw). In alle schakels in de keten steeg de gemiddelde omzet per bedrijf in de periode 2021-2022. In 2022-2023 daalde voor alle bedrijven de gemiddelde omzet naar schakel in de keten, maar zagen met name visafslagen, transporteurs en toeleveranciers de grootste daling. Deze schakels ondervinden effecten voor de omzet van een krimpende kottervloot en dalende aanvoervolumes van Noordzeevis.

Door een grote variatie in type en grootte van bedrijven van jaar tot jaar in de geraadpleegde CBS-microdata¹² geeft een opwerking tot absolute totale omzet en werkgelegenheid per regio of schakel in de keten te veel onzekerheid. Om deze reden zijn de ontwikkelingen van jaar tot jaar per regio en schakel in de keten uitgedrukt als ontwikkeling (daling of stijging) per bedrijf gemiddeld. Het aantal bedrijven in de doelgroep (landzijdige visclusters over alle zeven visserijregio's) verschilt nauwelijks tot niet in de nulmeting (2021) en deze monitoring (2022-2023).

De afhankelijkheid van Noordzeevervisserij neemt af voor landzijdige visclusters doordat, voor zover bedrijven dat kunnen, steeds meer wordt uitgeweken naar andere producten en markten. Met name in de visgroothandel heeft de diversificatie naar geïmporteerde vis voor economische groei gezorgd. De import van aquacultuurproducten zoals zalm uit Noorwegen en tropische garnalen uit Azië zijn belangrijk geworden voor de omzet en werkgelegenheid van de visverwerkende- en visgroothandelsindustrie in Nederland. Toeleveranciers en transporteurs richten zich steeds meer op andere markten dan visserij.

De pelagische visserij levert het grootste aandeel van de grondstoffen uit de Nederlandse visserij en aquacultuur voor de visproductie aan wal. Het importvolume van vis is vele malen groter dan de binnenlandse productie van grondstoffen. Nederlandse bedrijven acteren steeds meer internationaal, waarbij Nederland een belangrijke functie heeft in de verwerking van visproducten voor de Europese consumentenmarkt. Uit alle interviews blijkt dat de kracht van viscluster in Nederland ligt in de wendbaarheid en ondernemerschap van de bedrijven. Alleen van de Noordzeevervisserij hebben de visclusters geen bestaansrecht vanuit de omzet en werkgelegenheid. Daarentegen vervult de Noordzeevervisserij nog steeds een belangrijke functie voor de visserijregio's. Voorbeelden daarvan zijn de economische belangrijke visserij en handel van pijlintkvis in het winterseizoen. In gesprekken met bedrijven en sleutelfiguren in de verschillende visserijregio's werd duidelijk dat er veel interacties zijn tussen regio's. Het aanbod van Noordzeevis op een afslag is regio-overstijgend. Volgens de bedrijven en sleutelfiguren is het daarom belangrijk dat de

landzijdige visclusters voldoende economische activiteiten behouden om een vitale functie te blijven vervullen rondom visserijhavens en in de betreffende regio's. Het Visserij Ontwikkel Plan zet hier op in.

Beleidsontwikkelingen met effecten op de landzijdige visclusters die het vaakst genoemd werden door geïnterviewde bedrijven en sleutelfiguren waren verminderde visserijmogelijkheden door natuur- en windparkgebieden op zee (inclusief Wnb-vergunning, stikstofmaatregelen), kottersanering, Duurzaamheidsregels (PFAS-limieten, gezondheidscertificaten, veterinaire keuringen bij visimport in havens, CSRD), Brexit en beleid op arbeidsmarkt (minimumloon, zzp-regelgeving en internationale arbeidskrachten). Een genoemd positief beleidseffect waren verschillende subsidieregelingen zoals de ENERGIEVIS-regeling¹³ en de regeling voor installaties voor lagere stikstofuitstoot garnalenvissers¹⁴ die werk opleverde voor de toeleveranciers zoals scheepswerven voor het ombouwen van kotters en het installeren van katalysatoren (zie [Bijlage 6, Turftabellen interviews](#)). Belangrijk hierbij op te merken is dat de hoofdonderzoeksvraag van deze monitoringstudie vooral focust op de effecten van visserijbeleid op de visketen en toeleverende industrie. In die interviews (zie [Bijlage 6, Turftabellen interviews](#)) werden ook beleidseffecten genoemd die niet zozeer tot het visserijbeleid behoren maar eerder tot algemeen economisch beleid voor bedrijven op regionaal, landelijk of zelfs Europees niveau. Deze zogenoemde meer generieke economische beleidsmaatregelen zijn wel opgenomen in de turftabellen om recht te doen aan de interviews. Waar deze beleidseffecten in het rapport worden aangehaald en toegelicht, zal vermeld worden dat het niet specifiek visserijbeleid betreft en daardoor buiten de oorspronkelijke scope van deze studie valt.

Van de belangrijkste marktontwikkelingen en -trends was diversificatie één die genoemd werd in interviews. De internationale inkoop van vis als grondstof om te ver- of bewerken door de Nederlandse visketen is enerzijds een kans. Mede door de import vis kon de visketen economisch groeien, ondanks de krimpende visserijvloot en dalende aanvoer van verse Noordzeevis. Anderzijds is de internationalisering van vishandel een bedreiging. Risicospreiding in

¹² CBS-microdata zijn koppelbare data op persoons-, bedrijfs- en adresniveau waarmee Nederlandse universiteiten, wetenschappelijke organisaties, planbureaus en onderzoeksinstanties in een aantal andere EU-landen onder strikte voorwaarden zelf statistisch onderzoek kunnen doen. Het borgen van privacy en het voorkomen van onthulling van personen of bedrijven is daarbij het

uitgangspunt. Het onderzoek wordt gedaan in CBS-microdataomgeving:

<https://www.cbs.nl/microdata>. Zie voor meer toelichting [Bijlage 7, Uitgebreide methodologie](#).

¹³ <https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/minder-energieverbruik-visserij>.

¹⁴ <https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/installaties-lagere-stikstofuitstoot-garnalenvissers>.

inkoopkanalen is namelijk uiterst belangrijk door de dynamische ontwikkelingen wereldwijd, zoals de coronapandemie, (handels)oorlogen en protectionisme, waardoor logistiek en handel bemoeilijkt worden, en snel wijzigende valutakoersen of ecologische uitdagingen zoals misoogsten in mariene aquacultuur.

Andere effecten die ook als trend werden genoemd zijn die van consolidatie en schaalvergroting. Voor kleinere bedrijven wordt het steeds moeilijker om te voldoen aan bovenwettelijke regelgeving en duurzaamheidseisen naast het concurrerend kunnen blijven in een internationale markt van stijgende kosten door inflatie. Digitalisering is een trend die internationale samenwerking verder doet toenemen. De grootste uitdaging voor bedrijven is een tekort aan personeel. Automatisering en robotisering zullen voor Nederlandse bedrijven in de keten en toeleverende industrie een deel van die bedreiging kunnen oplossen. De ketenbedrijven zoals visverwerkers kunnen en willen hierop investeren, terwijl veel visserijbedrijven door economische moeilijke jaren minder financiële mogelijkheden zien om te investeren. Andere kansen zijn de export van kennis samen met producten en diensten vanuit Nederland naar andere buitenlandse visserijregio's. Het valoriseren van visreststromen kan leiden tot een nieuwe bron van inkomsten en werkgelegenheid in Nederland voor een groep gespecialiseerde bedrijven. Voor de meerderheid van de visverwerkende bedrijven kan het uitbesteden van valoriseren van visreststromen leiden tot meeropbrengst en daarmee lagere kosten voor het hetzelfde ingekochte volume grondstof aan te verwerken vis. Een kans daarbij is dat door innovatie en verduurzaming weer nieuwe kennis ontstaat in de verwerkende ketens en binnen visserijregio's.

S.3 Methodologie

Voor dit onderzoek zijn zowel kwalitatieve als kwantitatieve gegevens verzameld. Hieronder volgt een opsomming van de bronnen inclusief vermelding van welke gegevens per bron zijn verzameld. Zie [Bijlage 7, Uitgebreide methodologie](#).

Om de afhankelijkheid van Noordzeevervisserij voor de landzijdige visclusters te analyseren, is het belangrijk de ketenafbakening te verduidelijken en de definitie van Noordzeevervisserij (zie [Begrippenlijst](#)) in dit onderzoek toe te lichten. De keten en toeleverende industrie worden afgebakend vanaf het moment van aanvoer aan wal of bij binnenkomst in Nederland als invoer/import, tot aan het transport voor export of naar binnenlandse distributiekkanalen zoals groothandels, visdetailhandel, horeca of retail (grootwinkelbedrijven/supermarkten) (figuur S.1).

Figuur S.1 Visualisatie van visverwerkende keten en toeleverende industrie van Noordzeevervisserij in vereenvoudigde vorm en omvang. De afbakening van de meegenomen schakels in de keten is met de blauwe omkadering weergegeven

Voor een uitgebreidere toelichting van dataverzameling en keuzes van selectie voor de actieve bedrijven binnen de methodologie, zie [Bijlage 4](#) in de nulmetingsstudie ([Hoekstra et al., 2023](#)).

Tabel S.1 De verschillende databronnen gebruikt voor de analyses in deze studie met opmerkingen over de beschikbaarheid of datakwaliteit van de databron

Voor welke analyse?	Databronnen	Opmerkingen vanuit beschikbaarheid over de kwaliteit van de gegevens
Handelsstatistieken	Eurostat	Meest recente jaar van beschikbare data is 2023
Visafslag	NOVA-visafslaggegevens waarbij de gegevens per individuele afslag zijn opgevraagd. Daarnaast zijn ontbrekende jaren of afslagen aangevuld vanuit de RVO-dataset aanlanding- en verkoopgegevens.	Gegevens beschikbaar tot en met 2023. Voor de afslag Zoutkamp waren alleen de totalen in verkoopwaarde (euro) en aanlandvolumes (gewicht in kilogram) beschikbaar.
Economische gegevens (zoals bedrijfsomzet en werkgelegenheid) per bedrijf en per regio	CBS-microdata	In de nulmeting (Hoekstra et al., 2023) zijn de economische gegevens over 2021 per individueel bedrijf verzameld via enquêtes met een lage respons (gemiddeld 20-25%) per schakel in de keten en regio. Voor de jaren 2022-2023 zijn geanonimiseerde economische gegevens per bedrijf aangekocht in deze studie via CBS-microdata. Het nulmetingsjaar van 2021 is ook meegenomen om een eerlijke vergelijking te krijgen met dezelfde databron (CBS-microdata). Het grote voordeel is dat er voor ongeveer 50-60% van de bedrijven gegevens zijn verzameld. Het grote nadeel is dat de datakwaliteit niet volledig te controleren is op individueel bedrijfsniveau. Het CBS verricht zelf meerdere algemene datakwaliteitscontroles maar zonder sectorspecifieke kennis. Vermoedelijk bevatte om deze laatste reden de aangekochte dataset enkele uitschieters/uitbijters (in het Engels statistical outliers) die ervoor zorgden dat het groepsgemiddelde behoorlijk werd overschat. Deze uitbijters vielen op doordat sectorexperts bij Wageningen Social Economic Research de hoge waarden niet konden plaatsen met het beeld dat zij hebben van de omzet van de ketenbedrijven gevestigd in die specifieke visserijregio's. Om die reden zijn enkele geanonimiseerde bedrijven die als uitbijter golden in de CBS-microdata, niet meegenomen in de data-analyses door de auteurs van dit voorliggend rapport. Doordat de bedrijven geanonimiseerd zijn, kon er niet een gewogen gemiddelde per economische grootteklasse worden uitgerekend en opgewerkt tot totalen per regio. Ook was er voor een deel van de bedrijven data voor 2021-2022 beschikbaar maar niet voor 2022-2023 of vice versa. Hierdoor konden geen vergelijkingen in groepsgemiddelden of absolute cijfers worden gemaakt. De nu gekozen vergelijkingen van gemiddelde bedrijfsomzet in percentage tussen 2021-2022 en 2022-2023 geeft een indicatie van de ontwikkeling (daling of stijging van omzet of werkgelegenheid) maar de procentuele verandering bevat een mate van onzekerheid en moet ook zo geïnterpreteerd worden.
Aanlandwaarde- en volume door Nederlandse visserij en aquacultuur	Agrimatie (Visserijcijfers.nl)	Meest recent beschikbare jaar voor gegevens is 2023.
Trends en ontwikkelingen, effecten van visserijbeleid en marktontwikkelingen en kansen	Interviews	In totaal zijn 23 interviews afgenomen, waaronder 15 bedrijven en 8 sleutelpersonen verspreid over de 7 visserijregio's en schakels in de keten. Zie tabel B7.2 in de bijlage voor meer toelichting. De interviews hebben vooral geleid tot een validatie en verklaring van de economische ontwikkelingen per regio en keten, zoals zichtbaar in de CBS-microdata. Daarnaast leverden ze aanvullende kwalitatieve gegevens op zoals trends en ontwikkelingen per regio en schakel in de keten.
Toegevoegde waarde	CBS	Met input-outputtabellen kan de toegevoegde waarde bepaald worden voor het visserijcomplex. Enige nadeel is dat de SBI-code 46382 (visgroothandels) niet is meegenomen, terwijl deze bedrijven juist de meeste vis importeren. Hierdoor wordt het belang van binnenlandse aquatische grondstoffen (Noordzevisserij) overschat en dat van importvis (buitenlandse aquatische grondstoffen) onderschat.

Summary

S.1 Key question

This monitoring study builds on the baseline measurement (Hoekstra et al., 2023). Whereas the baseline measurement concerns data for the year 2021, the monitoring focuses on the socio-economic effects and developments in the fishing clusters per region for the years 2022-2023. The key question is: what is the socio-economic size of the fishing clusters per fishing region and to what extent are these fishing clusters dependent on Dutch fisheries? This also includes an inventory of the dependence of Dutch-flagged fisheries and foreign-flagged vessels, as well as an analysis of imports/landings by foreign vessels at Dutch auctions. Dutch fisheries here refers to all companies based in the Netherlands and registered under this flag state that are active in North Sea fisheries (see Glossary). The chains that depend on these fisheries belong to the (regional) fish clusters. In the long term, the data collection method established in this study may also be applied to align with the biennial monitoring of the economic results of the fish processing industry within the EU Data Collection Regulation¹⁵. At present, the Netherlands does not participate in the STECF biennial data collection for fish processing. Of the 27 EU Member States, 15 have complied with the data collection in the reporting year 2023 (with economic data up to and including 2021). The Netherlands does report in the annual STECF report, but with a shortened chapter based on generic production statistics. This data collection framework will no longer be a voluntary choice for the Netherlands once Member States are again required by the European Commission (as was the case until 2015) to report on the economic performance of the fish processing industry. Within the EU-MAP, this consideration of mandatory data collection has been on the European Commission's agenda for some time.

¹⁵ https://stecf.ec.europa.eu/document/download/5e34f225-6cc7-4a82-b7e2-719c77306692_en?prefLang=nl

¹⁶ CBS-microdata are linkable data at the individual, company and address level that Dutch universities, scientific organisations, planning agencies and research institutions in a number of

S.2 Message

This monitoring study is a follow-up to the baseline measurement (Hoekstra et al., 2023). For almost all fishing regions, land-based companies active in the fishing clusters experienced a decline in turnover in 2022-2023. In particular, the fishing regions of the Wadden Sea coast, the northern tip of North Holland (Kop van Noord-Holland) and the south-west of the Netherlands saw an average decline in turnover per company in 2022-2023. Interestingly, employment has fallen minimally or even remained stable in the various fishing regions, on average per company. The fishery regions Katwijk-Scheveningen, IJmuiden and Urk showed the smallest decline or even stabilisation in turnover. According to interviewees, the land-based fishing clusters in these regions performed better economically than other regions due to the stability of the pelagic companies (IJmuiden and Katwijk-Scheveningen) and the diversification from North Sea fish to the processing of imported fish species from aquaculture (particularly salmon and tropical shrimp) or fisheries (such as cod). In all links in the chain, the average turnover per company increased in the period 2021-2022. In 2022-2023, the average turnover per link in the chain decreased for all companies, but fish auctions, transporters and suppliers in particular saw the largest decline. These links are experiencing the effects of a shrinking cutter fleet and declining supply volumes of North Sea fish on their turnover.

Due to a large variation in the type and size of companies from year to year in the CBS-microdata¹⁶ consulted, a cumulation to absolute total turnover and employment per region or link in the chain gives too much uncertainty. For this reason, developments from year to year per region and link in the chain are expressed as developments (decrease or increase) per company on average.

other EU countries can use to conduct their own statistical research under strict conditions. The starting point is to safeguard privacy and prevent the disclosure of individuals or companies. The research is conducted in the CBS microdata environment: <https://www.cbs.nl/microdata>. For further explanation, see: [Bijlage 7](#).

The number of companies in the target group (land-based fish clusters across all seven fishing regions) hardly differs, if at all, between the baseline measurement (2021) and this monitoring (2022-2023).

The dependence on North Sea fishing is decreasing for land-based fish clusters because, to the extent that companies are able to do so, they are increasingly switching to other products and markets. In the fish wholesale trade in particular, diversification into imported fish has led to economic growth. Imports of aquaculture products such as salmon from Norway and tropical shrimp from Asia have become important for the turnover and employment of the fish processing and fish processing wholesale industry in the Netherlands. Suppliers and transporters are increasingly focusing on markets other than fishing.

Pelagic fishing provides the largest share of raw materials (not yet or partly processed fish) from Dutch fisheries and aquaculture for fish production on shore. Imported volume of fish is many times greater than domestic production of raw materials. Dutch companies are increasingly operating internationally, with the Netherlands playing an important role in the processing of fish products for the European consumer market. All interviews show that the strength of the fish cluster in the Netherlands lies in the agility and entrepreneurship of the companies. Only North Sea fishing does not justify the existence of fish clusters in terms of turnover and employment. On the other hand, North Sea fishing still plays an important role for the fishing regions. Examples of this are the economically important fishing and trade in squid (*Loligo* species) during the winter season. In discussions with companies and key figures in the various fishing regions, it became clear that there are many interactions between regions. The supply of North Sea fish at auction transcends regional boundaries. According to the companies and key figures, it is therefore important that the land-based fishing clusters retain sufficient economic activity to continue to fulfil a vital function around fishing ports and in the regions concerned. The Fisheries Development Plan focuses on this.

Policy developments with an impact on land-based fish clusters that were most frequently mentioned by the companies and key figures interviewed were reduced fishing opportunities due to nature and wind farm areas at sea (including Wnb permits, nitrogen measures), cutter restructuring, sustainability

rules (PFAS limits, health certificates, veterinary inspections for fish imports in ports, CSRD), Brexit and labour market policy (minimum wage, self-employed regulations and international workers). One positive policy effect mentioned was various subsidy schemes, such as the ENERGIEVIS¹⁷ scheme and the scheme for installations for lower nitrogen emissions for shrimp fishermen¹⁸, which created work for suppliers such as shipyards for the conversion of cutters and the installation of catalytic converters (see Appendix 6 Turftabellen interviews). It is important to note here that the main research question of this monitoring study focuses primarily on the effects of fisheries policy on the fish chain and the supply industry. In those interviews (see Appendix 6 Turf tables interviews), policy effects were also mentioned that do not so much belong to fisheries policy but rather to general economic policy for companies at regional, national or even European level. These so-called more generic economic policy measures have been included in the tally tables in order to do justice to the interviews. Where these policy effects are cited and explained in the report, it will be stated that they do not specifically concern fisheries policy and therefore fall outside the original scope of this study.

Of the most important market developments and trends, diversification was one that was mentioned in interviews. The international purchase of fish as a raw material for processing by the Dutch fish chain is, on the one hand, an opportunity. Partly due to imported fish, the fish chain was able to grow economically, despite the shrinking fishing fleet and declining supply of fresh North Sea fish. On the other hand, the internationalization of the fish trade is a threat. Risk diversification in procurement channels is extremely important due to dynamic developments worldwide, such as the coronavirus pandemic, (trade) wars and protectionism, which hamper logistics and trade, and rapidly changing exchange rates or ecological challenges such as crop failures in marine aquaculture.

Other effects that were also mentioned as trends are consolidation and economies of scale. It is becoming increasingly difficult for smaller companies to comply with regulations that exceed legal requirements and sustainability requirements, while remaining competitive in an international market where costs are rising due to inflation. Digitalisation is a trend that is further increasing international cooperation. The biggest challenge for companies is a shortage of

¹⁷ <https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/minder-energieverbruik-visserij>

¹⁸ <https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/installaties-lagere-stikstofuitstoot-garnalenvissers>

personnel. Automation and robotisation will be able to solve part of this threat for Dutch companies in the chain and supply industry. Chain companies such as fish processors can and are willing to invest in this, while many fishing companies see fewer financial opportunities to invest due to difficult economic years. Other opportunities include the export of knowledge together with products and services from the Netherlands to other foreign fishing regions. The valorisation of fish waste streams can lead to a new source of income and employment in the Netherlands for a group of specialised companies. For the majority of fish processing companies, outsourcing the valorisation of fish waste streams can lead to additional revenue and thus lower costs for the same volume of raw material purchased for processing. An opportunity here is that innovation and sustainability will generate new knowledge in the processing chains and within fishing regions.

S.3 Methodology

Both qualitative and quantitative data were collected for this study. Below is a summary of the sources, including details of the data collected from each source. See Appendix 7, Detailed methodology.

In order to analyse the dependence of land-based fish clusters on North Sea fisheries, it is important to clarify the chain boundaries and explain the definition of North Sea fisheries (see Glossary) used in this study. The chain and supply industry are defined from the moment of landing ashore or arrival in the Netherlands as imports, up to transport for export or to domestic distribution channels such as wholesalers, fish retailers, the hospitality industry or retail (large retailers/supermarkets) (Figure S.1).

Figure S.1 Visualisation of the fish processing chain and supply industry for North Sea fish (series) in simplified form and scope. The demarcation of the links included in the chain is shown with the blue frame

For a more detailed explanation of data collection and selection choices for active companies within the methodology, see Appendix 4 in the baseline study (Hoekstra et al., 2023).

Table S.1 *The various data sources used for the analyses in this study, with comments on the availability or data quality of the data source.*

For which analysis?	Data sources	Comments based on availability regarding the quality of the data
Trade statistics	Eurostat	The most recent year for which data is available is 2023.
Fish auction	NOVA fish auction data, with data requested for each individual auction. In addition, missing years or auctions have been supplemented from the RVO dataset of landing and sales data.	Data available up to and including 2023. For the Zoutkamp auction, only the totals in sales value (euros) and landing volumes (weight in kilograms) were available.
Economic data (such as company turnover and employment) per company and per region	CBS-microdata	In the baseline measurement (Hoekstra et al., 2023), economic data for 2021 were collected for each individual company via surveys with a low response rate (average 20-25%) per link in the chain and region. For the years 2022-2023, anonymised economic data per company was purchased in this study via CBS-microdata. The baseline measurement year of 2021 was also included in order to obtain a fair comparison with the same data source (CBS-microdata). The major advantage is that data has been collected for approximately 50-60% of the companies. The major disadvantage is that the data quality cannot be fully verified at the individual company level. CBS itself performs several general data quality checks, but without sector-specific knowledge. Presumably for this latter reason, the purchased dataset contained a few statistical outliers, which caused the group average to be significantly overestimated. These outliers stood out because sector experts at Wageningen Social Economic Research could not reconcile the high values with their understanding of the turnover of chain companies located in those specific fishing regions. For this reason, a number of anonymised companies that were considered outliers in the CBS-microdata were not included in the data analyses by the authors of this report. Because the companies are anonymised, it was not possible to calculate a weighted average per economic size class and convert this into totals per region. In addition, data for 2021-2022 was available for some of the companies, but not for 2022-2023, or vice versa. As a result, no comparisons could be made in group averages or absolute figures. The comparisons now chosen of average company turnover in percentage terms between 2021-2022 and 2022-2023 give an indication of the development (decline or increase in turnover or employment), but the percentage change contains a degree of uncertainty and should also be interpreted as such.
Landing value and volume by Dutch fisheries and aquaculture	Agrimatie (Visserijincijfers.nl)	The most recent year for which data is available is 2023.
Trends and developments, effects of fisheries policy and market developments and opportunities	Interviews	A total of 23 interviews were conducted, including 15 companies and 8 key individuals spread across the 7 fishing regions and links in the chain. See Table B7.2 in the appendix for more details. The interviews mainly led to a validation and explanation of the economic developments per region and chain, as visible in the CBS-microdata. In addition, they provided additional qualitative data such as trends and developments per region and link in the chain.
Added value	CBS	Input-output tables can be used to determine the added value for the fishing industry. The only drawback is that SBI code 46382 (fish wholesalers) has not been included, even though these companies import the most fish. As a result, the importance of domestic aquatic raw materials (North Sea fisheries) is overestimated and that of imported fish (foreign aquatic raw materials) is underestimated.

1 Kernvraag en deelvragen

De kernvraag van dit onderzoek is: wat is de sociaal-economische omvang van de visclusters per visserijregio en in welke mate zijn deze visclusters afhankelijk van de Nederlands Noordzeevisserij?¹⁹

De volgende deelvragen zijn daarvan afgeleid:

1. Wat is de verandering van de sociaal-economische omvang van de visclusters bestaande uit de visketen en toeleverende industrie in 2022 (en waar mogelijk 2023) ten opzichte 2021?²⁰
2. Wat is de afhankelijkheid van de Noordzeevisserij (inclusief aanvoer door buitenlands gevlagde vaartuigen) voor de visketen en toeleverende industrie?
3. Wat is de afhankelijkheid van Nederlands gevlagde visserij voor de keten en toeleverende industrie en de afhankelijkheid van de buitenlands gevlagde visserij?
4. Wat zijn belangrijke ontwikkelingen en trends voor de visclusters vanuit de context van de internationaal actieve keten en toeleverende industrie?
5. Wat zijn de effecten van beleid en (markt)ontwikkelingen in de Noordzeevisserij op de keten en toeleverende industrie in 2022 (en indien beschikbaar 2023) vergeleken met 2021 en welke ontwikkelingen worden voorzien voor 2025?

¹⁹ De visserij op de Waddenzee en kustwateren zoals delta's in Nederland worden ook onder Noordzeevisserij in dit rapport verstaan.

²⁰ 2021 is het gekozen referentiejaar vanuit de nulmetingstudie (Hoekstra et al., 2023) om de sociaal-economische monitoring (2022 en eventueel 2023) mee te vergelijken.

2 Ontwikkeling sociaal-economische omvang bedrijven in visclusters

2.1 Omzetsdaling alle regio's in 2023, werkgelegenheid daalde minder sterk

De deelvraag waarop in dit hoofdstuk antwoord wordt gegeven, luidt: Wat is de verandering van de sociaal-economische omvang van de visclusters in 2022 (en waar mogelijk 2023) ten opzichte van 2021?²¹

Uit de verzamelde CBS-gegevens blijkt dat in alle zeven visserijregio's de bestaande bedrijven voor 2021-2022 een lichte groei in omzet (4-14%) kenden maar dat voor 2022-2023 alle regio's een daling qua omzet kenden (van -6% tot -32%) (tabel 2.1). Van de schakels in de verwerkende keten en toeleverende industrie binnen deze visserijregio's was het beeld vergelijkbaar maar is met name zichtbaar dat visafslagen en transporteurs de grote procentuele omzetsdalingen zagen (tabel 2.2). Daartegenover daalde de werkgelegenheid minder sterk dan de omzet in 2023. Dit voor zowel de regio's (tabel 2.3) als per schakel in de keten (tabel 2.4) bekeken. Hieronder wordt dieper ingegaan in de tabellen, aangevuld met mogelijke verklaringen vanuit de gehouden interviews en literatuur (waaronder ook actualiteiten vanuit kranten of vakbladen). Het aantal bedrijven in de doelgroep (landzijdige visclusters over alle zeven visserijregio's) verschilt nauwelijks tot niet met de nulmeting (2021) en deze monitoring (2023).

Procentuele ontwikkeling in omzet

De jaar-op-jaar procentuele omzetverschillen voor de bestaande bedrijven in de visserijregio's en schakels in de keten afzonderlijk zijn berekend met behulp van data geanonimiseerd aangekocht bij CBS. Deze verschillen geven een indicatie van trends, maar vanwege beperkingen in de dataset – zoals beschikbaarheid van gegevens voor circa de helft van de bedrijven binnen de doelgroep – moeten de

resultaten met zorg worden geïnterpreteerd. Over- of onder-representatie van bepaalde bedrijven kan namelijk een vertekend beeld geven. Het betreft alleen bedrijven met een Standaard Bedrijfsindeling (SBI)-code die gerelateerd is aan het viscluster ([Bijlage 1, Standaard Bedrijfsindeling \(SBI\)](#)). In de methodologie (zie bijlage) is toegelicht dat er onzekerheidsmarges zitten op de berekende ontwikkelingen (in procenten) van de omzet tussen de perioden 2021-2022 en 2022-2023. De hieronder genoemde procentuele toe- of afnames moeten dan ook vooral indicatief worden gelezen en niet als een absolute waarde door de grote verschillen tussen bedrijven in economische omvang en doordat niet voor ieder jaar waarnemingen per bedrijf beschikbaar waren in de CBS-microdata. Ook kunnen de procentuele verschillen over de twee perioden niet opgeteld worden om tot een totale ontwikkeling te komen in de gehele periode.

Over het algemeen is de gemiddelde bedrijfsomzet van de bedrijven in alle regio's en schakels van de keten in 2021-2022 gestegen en in 2022-2023 gedaald. Regionaal zijn er wel verschillen (tabel 2.1). |Voor de regio's IJmuiden, Katwijk-Scheveningen, Urk en Overige was de nettoverandering over de twee jaren klein. Voor de andere regio's waren de dalingen in gemiddelde omzet in 2022-2023 groter dan voor deze drie regio's.

Omzet per bedrijf gemiddeld naar regio

De Kop van Noord-Holland laat in 2022-2023 een aanzienlijk gemiddelde afname (afgerond -20%) zien in de gemiddelde omzet per bedrijf die in deze jaren actief zijn geweest. In 2021-2022 was er nog een stijging van rond de 10% gemeten. De interviews in deze regio bevestigen het beeld dat er behoorlijk wat bedrijven met een SBI-code direct verbonden aan de visserij zijn beperkt in economische activiteit. Daarnaast zijn ook een aantal bedrijven geheel gestopt: een afslag in Den Helder (gesloten eind november 2022) en een lokale visserijcoöperatie voor visserijartikelen en -benodigdheden zijn voorbeelden daarvan. De omzetsdaling

²¹ 2021 is het gekozen referentiejaar vanuit de nulmetingstudie (Hoekstra et al., 2023) om de sociaal-economische monitoring (2022 en eventueel 2023) mee te vergelijken.

van deze bedrijven is niet te zien in de hiergenoemde gegevens, maar werkt wel door in de lokale economie. Het pulsverbod, Brexit en de hoge brandstofprijzen, in combinatie met het hoge brandstofverbruik van grote (platvis)kotters en dalende vangsten waardoor economische prestaties voor veel bedrijven daalden, hebben ertoe geleid dat een groot deel van de kotters in deze regio hun activiteiten in de loop van 2022 heeft gestaakt. Veel kottereigenaren hebben gebruikgemaakt van de saneringsregeling in 2022-2023 in deze regio. Dat heeft aan wal veel gevolgen gehad voor de omzet en werkgelegenheid, waardoor de plaatselijke afslag en visserijcoöperatie onder andere de deuren moesten sluiten (NH Nieuws, 2022). In 1983 gold nog dat wegens ruimtegebrek, tijdens de hoogtijdagen van de visafslag en visserijcoöperatie, het vloeroppervlakte moest worden verdubbeld. Deze groei vervulde een positieve economische katalysatorfunctie voor het gehele omringende havengebied (De Wilde, 1984). In de nulmeting (Hoekstra et al., 2023) werd de grote economische neergang al beschreven voor de visserijregio Kop van Noord-Holland. De grote effecten van het proportioneel hoge aantal gesaneerde kotters op de regionale visserijvloot is terug te zien in de cijfers van de sterk teruggelopen economische omvang van het viscluster in deze visserijregio. In andere interviews werd de Kop van Noord-Holland als voorbeeld gesteld van hoe snel de economisch neergang kan worden ingezet, waardoor de gehele infrastructuur van een regionaal viscluster de ondergrens bereikt of zelfs nauwelijks daar voorbij kan schieten (interview 22, sleutelpersoon; interview 18, sleutelpersoon). In deze interviews werd deze visserijregio, zowel door bedrijven en sleutelfiguren uit de regio zelf als van daarbuiten, vaak als exemplarisch genoemd: de effecten die de regionale zeevisserij ondervindt, werken duidelijk door op het land in het viscluster (interview 22, sleutelpersoon; interview 18, sleutelpersoon). Het risico bestaat dat bij zo'n sterke economische krimp van het viscluster het geen vitale functie meer kan vervullen rondom visserij en alle daarbij behorende economische activiteiten in een havengebied.

Tabel 2.1 Gemiddelde percentuele jaar-op-jaar omzetverschillen per bedrijf gegroepeerd op visserijregio in Nederland (2021-2022 en 2022-2023), gebaseerd op gegevens uit de btw-aangiften en productiestatistiek zoals bekend bij het CBS (2024). Tussen haakjes het aantal waarnemingen waarop het gemiddelde is gebaseerd.

Visserijregio	Verschil 2021-2022	Verschil 2022-2023
IJmuiden	+4% (15)	-6% (14)
Katwijk-Scheveningen	+9% (18)	-7% (14)
Kop van Noord-Holland	+11% (9)	-23% (7)
Overige	+9% (67)	-12% (52)
Urk	+13% (52)	-12% (38)
Waddenkust	+14% (14)	-32% (10)
Zuidwest-Nederland	+11% (27)	-22% (23)

Voor de regio Waddenkust is een daling zichtbaar in 2022-2023, met een gemiddelde afname van de gemiddelde omzet van de bestaande bedrijven van ongeveer 30% ten opzichte van een stijging van rond de 15% in 2021-2022. Dit is gedeeltelijk te verklaren doordat de garnalenvangsten en daarmee de economische prestaties in 2022 relatief hoog waren vergeleken met de jaren 2019-2021 (Agrimatie, 2024). In 2023 werden er aanzienlijk minder garnalen gevangen. Ondanks een gemiddelde kiloprijsstijging van aangelande garnalen, compenseerde dat niet de omzetsdaling. Uit de interviews komt naar voren dat de omzetsdaling met name zichtbaar was bij de toeleverende industrie (met name scheepsbouwers) en werd veroorzaakt door veel minder gevangen garnalen en onzekerheid over de toekomstige verlening van vergunningen om te mogen vissen op de Waddenzee en andere Natura 2000-gebieden vanwege te hoge stikstofuitstoot volgens meetmodellen (visverwerking, interview 7).

Ook de regio Zuidwest-Nederland kende na een gemiddelde groei in 2021-2022 (ongeveer 10%), in 2022-2023 een daling van ruim 20%. Een belangrijke drijver voor de regionale economie van het viscluster in provincie Zeeland is de schelpdiersector (interview 20, sleutelfiguur). Voor technische toeleveranciers zoals scheepsbouw en -onderhoud, radio- en navigatieapparatuur, visnetten en dergelijke, is de visserij nog steeds belangrijk voor het aantal orders en de omzet (interview 9, toeleverancier; interview 20, sleutelpersoon).

In tegenstelling tot deze regio's bleef de omzetontwikkeling in Katwijk-Scheveningen, IJmuiden en Urk relatief stabiel. Deze stabiliteit contrasteert sterk met de grote fluctuaties in andere regio's, wat mogelijk wijst op meer structurele verschillen in de regionale bedrijfsvoering of marktinvoeden. Denk aan de omvang van visclusters wat aantal bedrijven betreft, maar ook aan de type producten en markten die vanuit de genoemde drie regio's worden bediend. Visproducten zoals pelagische diepgevroren vis kennen een stabiele aanvoer en zijn zowel vanuit de visserij- als ketenactiviteiten sterk internationaal gericht. Hetzelfde geldt voor de hier gevestigde visverwerkende bedrijven die hun activiteiten hebben gediversificeerd met de import van aquacultuurproducten en wild gevangen visproducten van elders om na verwerking internationaal te verhandelen. Door zowel in- en verkoop wereldwijd worden deze visclusters minder economisch geraakt door lokale en regionale uitdagingen in de Noordzeevervisserij dan die regio's die kunnen uitwijken.

Omzet per bedrijf gemiddelde naar schakel in de keten

Tabel 2.2 Gemiddelde percentuele jaar-op-jaar omzetverschillen per bedrijf gegroepeerd op schakel in Nederland (2021-2022 en 2022-2023), gebaseerd op gegevens uit de btw-aangiften en productiestatistiek zoals bekend bij het CBS (2024). Tussen haakjes het aantal waarnemingen waarop het gemiddelde is gebaseerd.

Schakel	Vershil 2021 - 2022	Vershil 2022 -2023
Afslagen	+1% (6)	-35% (5)
Toeleverancier	+14% (47)	-17% (33)
Transport	+15% (13)	-21% (14)
Visverwerking/ visgroothandel	+10% (147)	-12% (115)

De jaar-op-jaar verschillen in gemiddelde omzet per bedrijf laten een daling zien in alle schakels voor 2022-2023 vergeleken met 2021-2022. Er zijn wel grote verschillen tussen de schakels. Bij de actieve afslagen daalde de gemiddelde omzet met afgerond 35% van 2022-2023 terwijl de gemiddelde omzet van de afslagen in de periode 2021-2022 stabiel bleef. De daling bij afslagen in 2022-2023 is het directe gevolg van de lagere aanvoer van de visserij. Bij de toeleveranciers was na een gemiddelde groei van ongeveer 14% in 2021-2022 er in 2022-2023 een gemiddelde afname van 17%. Deze daling valt deels te

verklaren doordat er door de sanering minder werk beschikbaar is, bijvoorbeeld in de scheepsbouw. Tegelijkertijd ontstonden er nieuwe kansen in alternatieve markten, zoals offshore en jachtbouw (interview 9, toeleverancier; interview 15, toeleverancier). Subsidieprogramma's boden bovendien omzetmogelijkheden voor toeleveranciers, zoals het inbouwen van katalysatoren in schepen via energiesubsidieregelingen (interview 14, toeleverancier).

Transport laat eenzelfde patroon zien, met een flinke gemiddelde groei van ongeveer 15% in 2021-2022, gevolgd door een gemiddelde afname van 20% in 2022-2023. Uit de interviews blijkt dat de volumes van visproducten voor transport gedaald zijn, maar dat daar wel hogere prijzen tegenover staan (interview 8, transport). De omzet van de visverwerking en visgroothandel blijft daarentegen relatief stabiel, met een stijging van 10% in 2021-2022 en een daling van 12% in 2022-2023. De stabiele omzet in de visverwerking en visgroothandel kan worden verklaard door verschillende factoren. Hoewel het aanvoervolume daalde, onder andere door Brexit en sanering in de sector (interview 4, visverwerking; interview 12 visverwerking), compenseerden hogere prijzen deze daling, mede door inflatie (interview 7, visverwerking; interview 20, sleutelfiguur; interview 12, visverwerking). De export naar het VK is bovendien lastiger en duurder geworden door complexe regelgeving na Brexit (interview 1, visverwerking/visgroothandel). Visverwerkende bedrijven en visgroothandels hebben daarnaast hun producten gediversifieerd, met een grotere focus op andere vissoorten dan Noordzeevis (interview 4, visverwerking; interview 5, visverwerking; interview 11, visverwerking), met een toenemende import van aquacultuurproducten zoals zalm en tropische garnalen. Ook is de internationale handel van visproducten toegenomen (interview 5, visverwerking), terwijl er een groeiende vraag is naar andere producten zoals sushi (interview 6, visverwerking).

2.1.1 Werkgelegenheid per bedrijf gemiddeld naar regio en schakel in de keten

Tabel 2.3 Gemiddelde percentuele jaar-op-jaar aantal werkzame personen per bedrijf gegroepeerd op visserijregio in Nederland (2021-2022 en 2022-2023), gebaseerd op gegevens uit de btw-aangiften en productiestatistiek zoals bekend bij het CBS (2024). Tussen haakjes het aantal waarnemingen waarop het gemiddelde is gebaseerd.

Visserijregio	Verschil 2021 - 2022	Verschil 2022 -2023
IJmuiden	-3% (18)	-6% (13)
Katwijk-Scheveningen	+1% (23)	0% (15)
Kop van Noord-Holland	-3% (10)	-7% (6)
Overige	-1% (71)	-1% (52)
Urk	+6% (65)	+1% (40)
Waddenkust	-3% (12)	-5% (10)
Zuidwest-Nederland	+2% (40)	+1% (22)

Alle regio's kenden een daling van de werkgelegenheid voor 2022-2023 vergeleken met 2021-2022, ondanks nog steeds een positieve ontwikkeling voor Urk (+1%) en Zuidwest-Nederland (+1%). De schommelingen in werkgelegenheid zijn kleiner dan die voor de omzet. Urk valt op door een lichte toename, met een gemiddelde groei van 6% in 2021-2022 en een stabilisatie (afgerond 1%) in 2022-2023. De Kop van Noord-Holland kende de grootste daling met 7% in 2022-2023, vergelijkbaar met de Waddenkustregio (-5%) in 2022 op 2023. Dit zijn ook de twee regio's waar de gemiddelde omzet per bedrijf het meeste is gedaald in 2022-2023. In andere regio's zoals Katwijk-Scheveningen (0%), Zuidwest-Nederland (+1%), Overige visregio's (-1%) was het aantal werkzame personen stabiel. Interessant is dat, zoals uit interviews bleek (zie hoofdstuk 6 en 7), een aantal bedrijven moeite heeft met het vullen van vacatures, wat erop kan wijzen dat de werkgelegenheid in werkelijkheid hoger zou kunnen zijn dan deze cijfers suggereren. Deze data tonen trends in het aantal werkzame personen, maar verdere (kwalitatieve) analyse is nodig om een volledig beeld te krijgen van de arbeidsmarkt in de sector.

Tabel 2.4 Gemiddelde percentuele jaar-op-jaar aantal werkzame personen per bedrijf gegroepeerd op schakel in Nederland (2021-2022 en 2022-2023), gebaseerd op gegevens uit de btw-aangiften en productiestatistiek zoals bekend bij het CBS (2024). Tussen haakjes het aantal waarnemingen waarop het gemiddelde is gebaseerd.

Schakel	Verschil 2021-2022	Verschil 2022-2023
Afslagen	-5% (6)	-10% (6)
Toeleverancier	+0% (69)	+0% (33)
Transport	+2% (12)	+1% (14)
Visverwerking/ visgroothandel	+1% (160)	-1% (111)

De percentuele verschillen in het gemiddeld aantal werkzame personen in de bestaande bedrijven per schakel in de visketen tonen diverse trends, met zowel dalingen als lichte stijgingen. Afslagen laten een dalende trend zien, met een gemiddelde afname van het gemiddeld aantal personen in de bestaande bedrijven van 5% in 2021-2022 en een verdere daling van 10% in 2022-2023. De dalende aanvoervolumes bij visafslagen is de voornaamste verklaring dat gemiddelde werkgelegenheid per afslag daalde. Daarnaast verkennen afslagen in toenemende mate hoe met oproepkrachten als flexibele schil en met automatisering efficiënt gewerkt kan worden (interview 17, visafslag; interview 22, sleutelpersoon). Oproepkrachten worden niet altijd meegeteld als werkgelegenheid, zijnde aantal werkzame personen of uitgedrukt in fte op de loonlijst. Voor de schakels toeleveranciers en transport was de ontwikkeling in werkgelegenheid nagenoeg gelijk gebleven in de twee periodes van 2021-2022 en 2022-2023. Ook bij de visverwerkers en visgroothandels bleef de gemiddelde werkgelegenheid om en nabij op hetzelfde niveau. Deze bedrijven geven echter aan met uitdagingen op het gebied van werkgelegenheid te kampen. Zoals voor bijna alle sectoren geldt, nam de werkgelegenheid licht toe c.q. bleef gelijk maar is het aantal (langer) openstaande vacatures groter dan de groei in personeelsbestand. Het blijft moeilijk om vacatures te vullen en bekwaam personeel aan te trekken (interviews 5, visverwerking; interview 7, visverwerking). Dit vormt een structureel probleem voor bedrijven om te kunnen groeien, met als gevolg dat productiecapaciteit onderbenut blijft. Veel sectoren kampen met deze uitdaging, maar voor visserijregio's die vaker verder van steden af liggen, minder goed bereikbaar zijn met openbaar vervoer en werken met vis als 'onbekend maar onbemind' is het aantrekken van jong talent extra lastig (interview 14, toeleverancier).

3 Afhankelijkheid van Noordzeevervisserij

3.1 Afhankelijkheid van de Noordzeevervisserij (inclusief aanvoer door buitenlands gevlagde vaartuigen en pelagische vangsten buiten de Noordzee) voor de keten en toeleverende industrie neemt af

Deelvraag: Wat is de afhankelijkheid van de Noordzeevervisserij voor de keten en toeleverende industrie?

Met Noordzeevervisserij wordt de primaire productie van binnenlandse aquatische grondstoffen bedoeld, oftewel de wildvangst door Nederlands gevlagde visserijvaartuigen of oogst door Nederlandse aquacultuurbedrijven. Op deze gekozen afbakening valt af te dingen dat ook vis die geïmporteerd wordt op de Noordzee kan worden gevangen of geoogst. Neem bijvoorbeeld kabeljauw die Nederland veelvuldig uit IJsland importeert of de gekaakte haring uit Denemarken en Noorwegen. Om consistent te blijven aan de definitie van CBS, NVWA, Eurostat etc. wordt deze vis gerekend tot import en daarmee buitenlandse aquatische grondstoffen. Idem voor de vis die door buitenlands gevlagde visserijvaartuigen in Nederlandse havens worden aangeland of via Nederlandse afslagen worden verkocht. Voor een uitgebreidere omschrijving om welke vissoorten het bij Noordzeevis(serie) dan voornamelijk gaat, zie de [Begrippenlijst](#).

Om de afhankelijk van de Noordzeevervisserij (inclusief aanvoer door buitenlands gevlagde vaartuigen) te bepalen voor de visverwerkende ketens en toeleverende industrie, zijn twee methoden met verschillende indicatoren:

- Methode 1: bijdrage van binnenlandse en buitenlandse aquatische grondstoffen aan de toegevoegde waarde (in euro) van het visserijcomplex, berekend over 2022 als meest actuele jaar van beschikbare data.

- Methode 2: bijdrage van de Noordzeevervisserij aan het totale aanbod (gewicht in tonnen) van de visproductie in Nederland, berekend over 2023 als meest actuele jaar van beschikbare data.

Beide methoden zijn mogelijk. Echter, iedere methode kent andere uitgangspunten, een andere eenheid (gewicht in tonnen tegenover waarde in miljard euro) en daardoor andere uitkomsten. Voor de hieronder genoemde databronnen is het meest actuele jaar van beschikbare data gekozen. Voor methode 1 is dat 2022 en voor methode 2 is dat 2023. Voordeel van methode 1 daarentegen is weer dat het meer inzicht geeft wat de bijdrage vanuit toegevoegde waarde per schakel in de keten is. Echter, methode 2 is volgens de auteurs van dit rapport de meest volledige benaderwijze van beide methodes om twee redenen. Ten eerste, omdat de buitenlandse aquatische grondstoffen al door de visgrootshandelsbedrijven zijn meegenomen. De visgrootshandelsbedrijven (SBI-code 46382) zijn voor het grootste deel verantwoordelijk voor de geïmporteerde volumes aan vis, schaal- en weekdieren. Zodra deze categorie bedrijven niet wordt meegerekend, wordt het belang en de afhankelijkheid van binnenlandse aquatische grondstoffen (vrij vertaald: Noordzeevervisserij) overschat en die van geïmporteerde vis (buitenlandse aquatische grondstoffen) onderschat. Ten tweede, door de afhankelijkheid uit te drukken in volumes (gewicht, per 1.000 ton) in plaats van in economische waarde (euro), wordt de afhankelijkheid per categorie (pelagische, demersale vis door kotters of overige kustvisserij en aquacultuur van schelpdieren of viskweek op land) meer inzichtelijk voor de binnenlandse aquatische grondstoffen. Bijvoorbeeld, pelagische diepgevroren vis aangeland in Nederlandse havens was bijna driekwart van het totale aanbod van binnenlandse aquatische grondstoffen (Noordzeevervisserij) in 2023. Deze afhankelijkheid van pelagische vis voor de Noordzeevervisserij wordt bij methode 1 (economisch alloceren) niet inzichtelijk.

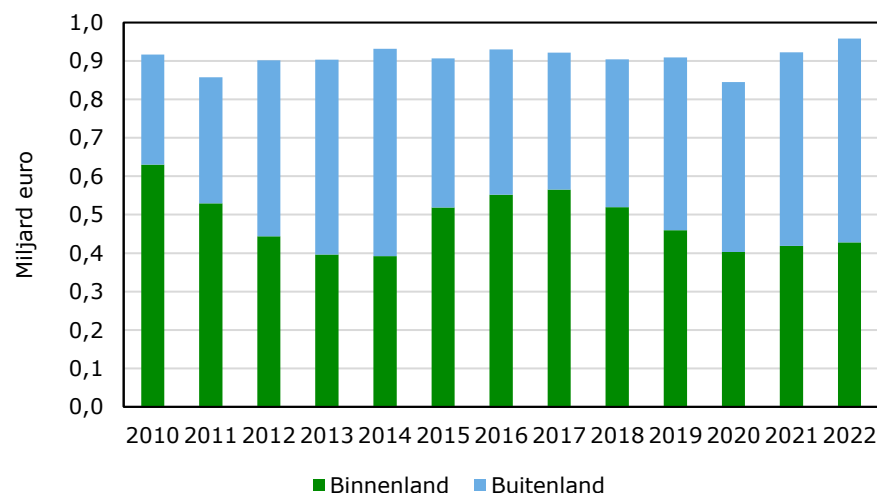
Methode 1: toegevoegde waarde

De toegevoegde waarde van het totale visserijcomplex, uitgedrukt in waarde, is een maat voor de totale waarde van de economische activiteiten die verbonden zijn met de productie en/of verwerking van vis in Nederland. Deze analyse wordt jaarlijks door Wageningen Social & Economic Research uitgevoerd voor het hele landbouwcluster op basis van CBS-data (Agrimatie, z.d.-c).

Het visserijcomplex bestaat uit zowel de primaire visserij, de visverwerkende industrie, maar ook uit de toeleveranciers zoals aardolie- en machine-industrie, transportbedrijven, zakelijke dienstverlening en de distributiebedrijven rondom de export en de consumptie van vis. De bijdrage van de toeleveranciers en distributeurs is beperkt tot hun activiteiten gericht op de primaire visserij en de visverwerkende industrie (Agrimatie, z.d.-c). Het aandeel van de toegevoegde waarde van deze sectoren voor de visserij en verwerken wordt bepaald op basis van een analyse van de productstromen uit deze sectoren in een zogenaamde input-outputanalyse. Zo wordt bijvoorbeeld een bepaald percentage van de toegevoegde waarde van de olie-industrie tot het viscluster gerekend, als de visserij en visverwerking een deel van de totale productiewaarde van deze olie-industrie inkoopt. Daarmee geeft de indicator dus ook een indicatie van de verwevenheid van het visserijcomplex met de rest van de economie. Daarnaast kan bij de analyse van de toegevoegde waarde door middel van de input-outputanalyse onderscheid worden gemaakt naar de herkomst van de grondstoffen (in dit geval vis): binnenland of buitenland. Onder de buitenlandse grondstoffen vallen alle importen van vis, dus ook van buitenlands gevlagde schepen met Noordzeevis die in Nederlandse havens aanlanden.

De toegevoegde waarde van het totale visserijcomplex was het laatste decennium vrij stabiel en lag rond de € 0,9 mld. (figuur 3.1). Na een afname in 2020 is er in de jaren daarna tot en met 2022 een toename van de toegevoegde waarde tot afgerond 1 mld. euro, wat circa 0,1% is van het bruto binnenlands product (bbp) voor Nederland. Wisselend per jaar was van de nabij 40-60% van de toegevoegde waarde afkomstig van de verwerking van geïmporteerde aquatische grondstoffen; deze bedroeg in 2022 circa 0,5 mld. euro. Afgerond 39% (2017) en 55% (2022) kwam van geïmporteerde grondstoffen. Vanaf 2020 nam de afhankelijkheid van importvis toe tot 55% op het totaalaanbod in 2021 en 2022. De waarde van het op binnenlandse aquatische grondstoffen

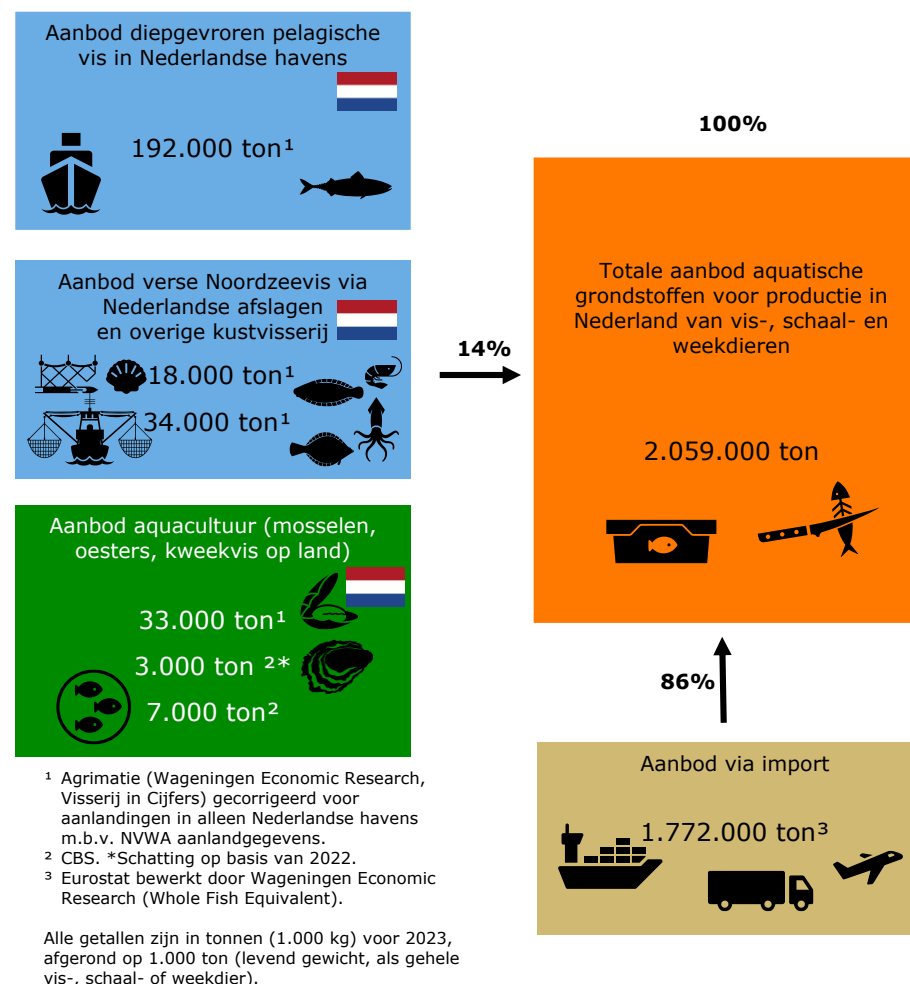
gebaseerde visserijcomplex, € 0,4 mld. (2022), is de laatste vijf tot zes jaar juist licht gedaald (61% in 2017 en 45% in 2021 en 2022). Dat heeft te maken heeft met een krimpende visserijvloot en minder aanvoervolume van de Nederlandse visserij. Opgemerkt dient te worden dat met deze verdeling van binnenlandse en buitenlandse aquatische grondstoffen nog geen onderscheid is te maken tussen Noordzeevis(serij) en geen Noordzeevis(serij). Omdat de binnenlandse- als buitenlandse aquatische grondstoffen (import) Noordzeevis bevat, kan worden gesteld dat het aandeel Noordzeevis minimaal 45% was in 2022 (gelijk aan de binnenlandse aquatische grondstoffen). Wel geeft het duiding van de importafhankelijkheid tegenover die van de binnenlandse aanvoer waarop het visserijcomplex haar productie en toegevoegde waarde creëert. Doordat de groothandel in vis-, schaal- en weekdieren (SBI-code 46382) niet is meegenomen in deze CBS-data-analyse is de toegevoegde waarde aanzienlijk lager ingeschat dan voor het totale viscluster in deze studie. De exacte toegevoegde waarde van deze visgroothandels is onbekend. Uit Eurostat-data blijkt dat er in 2021 zo'n € 1,0 mld. omzet werd geboekt door visverwerkende bedrijven ingedeeld in SBI-code 1020 (STECF, 2024). Volgens de nulmeting (Hoekstra et al., 2023) was de totale omzet door de visverwerking/visgroothandel afgerond 5,2 mld. euro. De verhouding van omzet gerealiseerd door de importerende en exporterende visgroothandelsbedrijven (met name SBI-code 46382) is daarmee een factor vijf van de visverwerkende bedrijven. Het is daarmee niet ondenkbaar dat de toegevoegde waarde een factor vijf hoger zou kunnen liggen in het geval de SBI-code 46382 meegerekend zou worden in de berekende toegevoegde waarde, aangezien de meeste omzet in het Nederlandse visserijcomplex wordt gerealiseerd door de handel via import en export van visproducten. De afhankelijkheid van het hele visserijcomplex is dus lager dan in bovenstaande analyse gesteld, doordat de visgroothandels (SBI-code 46382) niet zijn meegerekend in deze cijfers van het CBS.

Figuur 3.1 De toegevoegde waarde van het visserijcomplex uitgedrukt in miljard euro (CBS, bewerkt door Wageningen Social & Economic Research).

Methode 2: aandeel Noordzeevis op totale aanbod voor visproductie in Nederland

De andere methode is door het berekenen van het aandeel van eigen binnenlandse primaire productie (door Nederlandse visserij en aquacultuur) op het totale aanbod van grondstoffen, beschikbaar voor visproductie in Nederland als gewicht uitgedrukt in tonnen. Dit aanbod kan worden bepaald door alle aanvoerstromen van grondstoffen voor het viscluster in kaart te brengen vanuit meerdere databronnen. Het totale berekende aanbod van grondstoffen voor visproductie in Nederland betrof in 2023 zo'n 2.059.000 ton (2 mld. kilogram) in levend gewicht van de aangelande vis-, schaal- of weekdier (figuur 3.2).

Figuur 3.2 Berekende totaalaanbod van grondstoffen voor visproductie in Nederland in 2023. Aanbod van de afslagen en pelagische trawlers is alleen van de Nederlands gevlagde vaartuigen. De aanlandingen door buitenlands gevlagde vaartuigen in Nederlandse havens en/of verkoop via Nederlandse afslagen valt onder 'Aanbod via import'

Bronnen: Agrimatie, NVWA, CBS en Eurostat.

Het totaalaanbod is een optelling van de aanvoer door visserij (diepgevroren pelagische vis, verse Noordzeevis), aquacultuur (mosselen, oesters en op land gekweekte vis) en import. Bij de pelagische diepvriestrawlers werd door de acht Nederlands gevlagde schepen 209.000 ton (in levend gewicht) aangeland in 2023. Daarvan werd in afgelopen jaren een klein deel in buitenlandse havens zoals in Las Palmas (Gran Canaria), Nouadhibou (Mauritanië), Agadir (Marokko) en/of Bremerhaven (Duitsland). In de periode van 2016-2020 was dit vijfjaargemiddelde 8% (variërend per jaar tussen de 5 en 12%) op het totale aangelande volume door Nederlandse gevlagde diepvriestrawlers (NVWA, 2023). De overige 92% van het aangelande volume door Nederlandse pelagische diepvriestrawlers in Nederlandse havens was gelijk aan 192.000 ton in 2023. Onder het aangelande volume door demersale visserij was 34.000 ton, bestaande uit Noordzeegarnalen en andere vissoorten afkomstig van kotters en 18.000 ton afkomstig van overige kustvisserij (levend gewicht). Van deze overige kustvisserij was afgerond 95% van het aangelande volume schelpdieren anders dan mosselen en oesters, namelijk mesheften, spisula (strandschelp) en venusschelp (waaronder tapijtschelp). In tegenstelling tot pelagische aanlandingen in buitenlandse havens, gaat bijna alle vis (waaronder dus ook garnalen) door kotters in buitenlandse havens aangeland bijna geheel tot volledig per vrachtwagen naar Nederlandse afslagen om verkocht te worden (NVWA, 2023). Sinds 2022 wordt een zeer gering percentage van de aanlandingen door Nederlandse gevlagde kotters in Franse en Deense havens aldaar verkocht via veiling. Voornaamste reden voor buitenlandse verkoop is de weegplicht, waarbij Deense autoriteiten niet steekproefsgewijs maar alle aangelande vis aan wal ontdaan van ijs willen zien om te kunnen wegen, onafhankelijk of er aan boord op zee al gewogen is door de vissers. Om kwaliteitsderving en daarmee een lagere prijsvorming te voorkomen, kiezen Nederlandse vissers soms voor het veilen via plaats van aanlanding in Deense havens.

De aanvoer door binnenvisserij zoals vangsten op het IJsselmeer en Markermeer zijn niet meegenomen in bovengenoemde cijfers. In 2023 was het aangelande volume op de IJsselmeerafslag Urk (de enige afslag voor binnenvisserij in Nederland) afgerond 1.100 ton. Op de andere getallen van aanbod door Nederlands gevlagde visserij of vanuit de Nederlandse aquacultuur is deze 1.100 ton gering te noemen voor het totaal aanbod voor de Nederlandse visproductie aan land. Sinds 2020 is de aanvoer op de IJsselmeerafslag

gestegen; toen bedroeg deze nog afgerond 800 ton. Ongeveer de helft van het aangelande volume is paling, waarbij de andere helft bijna geheel bestaat uit (wolhand)krab en snoekbaars, met enkele procenten die bestaan uit schubvissoorten zoals brasem, voorn en baars (Omroep Flevoland, 2023; Zaalmink et al., 2017).

Onder import wordt ook gerekend de verkoop van door buitenlandse gevlagde vaartuigen gevangen verse Noordzeevis via Nederlandse afslagen en door buitenlandse gevlagde pelagische trawlers in Nederlandse havens aangelande vis. Door een analyse van de gegevens van Nederlandse afslagen en havens kan de aanvoer van Noordzeevis door buitenlandse gevlagde schepen worden gescheiden van de importstatistieken. De aanvoer van verse Noordzeevis verkocht via Nederlandse afslagen was afgerond 43.000 ton doodgewicht (gestripte vis, ontdaan van ingewanden) in 2023 (NOVA visafslagen, opgewerkt door Wageningen Social & Economic Research). Daarvan was afgerond 27.000 ton (63% op totaal aangelande volume) afkomstig van Nederlands gevlagde kotters en 16.000 ton (37% op totaal aangelande volume) door buitenlands gevlagde kotters in 2023. Als de Nederlandse aanvoer op de afslagen wordt vergeleken met de totale aanvoer in levend gewicht door de kotters, betekent dit dat er een gemiddelde conversiefactor van 1,26 geldt van dood naar levend gewicht. Dit is namelijk van 27.000 ton doodgewicht naar 34.000 ton levend gewicht voor de aanvoer door Nederlands gevlagde kotters en idem van 16.000 ton (doodgewicht) naar 20.000 ton (levend gewicht) van aanvoer door buitenlands gevlagde kotters in Nederlandse havens. Dit is aan de hoge kant, aangezien er gemiddeld genomen voor de vele vissoorten samen met de verwerking aan boord, wordt uitgegaan van 1,18. Een mogelijke verklaring voor de overschatting van de conversiefactor (1,26) is de verkoop van kotters in het buitenland waardoor de aanvoer van kotters in Nederland in levend gewicht dan wordt overschat. Daarnaast is in het levend gewicht garnalenziftsel meegerekend en in het doodgewicht aan verkochte vis via afslagen is dit in de analyse niet meegerekend.

Van de aanvoer van diepgevroren pelagische vis door buitenlands gevlagde diepvriestrawlers in Nederlandse havens zijn geen complete data beschikbaar. Gebaseerd op de RVO-dataset over aanland- en verkoopgegevens is bekend van de afgelopen vijf jaar (2019-2023) dat de verhouding in aanvoer door Nederlands- en buitenlands gevlagde pelagische trawlers sterk verschilde van

jaar tot jaar. Dit was per jaar met name afhankelijk van het aantal pelagische trawlers dat in Nederlandse havens aanlandde. Dit is een schatting met enige onzekerheid door de grote fluctuaties per jaar, maar uitgaande van 2019-2023 is dat ongeveer 60% van Nederlands gevlagde schepen kwam en 40% van buitenlands gevlagde schepen. Uitgaande van de 192.000 ton (60% op het totaal aangelande volume in Nederlandse havens) in 2023 door de Nederlandse pelagische trawlers aangeland in Nederland zou een berekende 128.000 ton (40% op het totaal) afkomstig zijn van buitenlands gevlagde diepvriestrawlers in Nederlandse havens.

Met deze gegevens van buitenlandse gevlagde aanvoer, is het mogelijk de afhankelijkheid van Noordzeevis inclusief aanvoer door buitenlands gevlagde visserijvaartuigen op het totale aanbod van aquatische grondstoffen voor visproductie in Nederland voor 2023 te berekenen. Opgemerkt dat het een mate van onzekerheidsmarges geeft doordat er veronderstellingen worden gedaan bij de berekening, zoals de 40% afkomstig van buitenlandse gevlagde pelagische trawlers in Nederland. Deze berekende afhankelijkheid van Noordzeevis inclusief aanvoer door buitenlands gevlagde visserijvaartuigen voor de keten was 21% in 2023 (tabel 3.1). De afhankelijkheid van buitenlandse aquatische grondstoffen, dus geïmporteerde vis minus aanvoer door buitenlandse visserijvaartuigen in Nederlandse havens, was 79% in 2023. Van het totale aanbod aquatische grondstoffen in Nederlandse havens aangeland (435.000 ton) was de bevroren pelagische vis de meerderheid (320.000 ton wat neerkwam op 74%) in 2023. Bij methode 2 wordt de afhankelijkheid van Noordzeevisserij vooral berekend vanuit voedselproductie uitgedrukt in gewicht (tonnen) en niet zozeer vanuit de waarde (mld. euro) van economische activiteiten met allocatie naar toeleverende industrie of transport/distributie zoals bij methode 1.

Tabel 3.1 *Berekende afhankelijkheid van Noordzeevis op het totaal aanbod aquatische grondstoffen voor visproductie in Nederland (in tonnen, levend gewicht) voor 2023*

Aanbod diepgevroren pelagische vis in Nederlandse havens	192.000 (NL gevlagde pelagische trawlers)
	128.000 (buitenlands gevlagde pelagische trawlers) a)
Aanbod verse Noordzeevis via Nederlandse afslagen en overige kustvisserij	18.000 (overige kustvisserij)
	34.000 (NL gevlagde kotters)
	20.000 (buitenlands gevlagde kotters)
Aanbod aquacultuur (mosselen, oesters, kweekvis op land)	33.000 (mosselen)
	3.000 (oesters)
	7.000 (kweekvis op land)
Totaal aanbod Noordzeevis incl. buitenlands gevlagde aanvoer	435.000
Totaal aanbod aquatische grondstoffen voor visproductie in NL	2.059.000
Berekende afhankelijkheid van Noordzeevis incl. aanvoer buitenlands gevlagde visserijvaartuigen op totaal aanbod aquatische grondstoffen voor visproductie in NL	$435.000 / 2.059.000 = 21\%$

a) geschat op basis van een verdeling van 40% aanvoer van diepgevroren pelagische door buitenlands gevlagde diepvriestrawlers en 60% door NL gevlagde diepvriestrawlers in Nederlandse havens.

4 Kottersanering 2023 terug te zien in de afnemende afhankelijkheid (verse) Noordzeevis van de keten

Deelvraag: Wat is de afhankelijkheid van Nederlands- en de buitenlands gevlagde visserij voor de visverwerkende keten en toeleverende industrie?

Voor de visverwerkende keten is de afhankelijk van Noordzeevisserij uit te drukken door het volume aangelande vis in Nederlandse havens. Voor de toeleverende industrie is de redenatie dat het aantal visserijvaartuigen dat in Nederlandse havens aanland de afhankelijkheid bepaald van de Noordzeevisserij. Immers, hoe meer Nederlands en buitenlands gevlagde schepen Nederlandse havens aandoen om wekelijks of meerdere keren per jaar hun vislading te lossen, des te groter is de kans dat er ook door de toeleverende bedrijven diensten aan boord kunnen worden verricht. Bij een krimpend aantal visserijvaartuigen in havens, wijken deze toeleverende bedrijven uit naar andere sectoren dan visserij blijkt uit interviews (interview 9, 14 en 15; toeleveranciers). In het vorig hoofdstuk werd in tabel 3.1 al onderscheid gemaakt tussen aanlandingen door Nederlands- tegenover buitenlands gevlagde visserijvaartuigen in Nederlandse havens in 2023. Daarbij is gekeken naar vis, schaal- en weekdieren afkomstig van de pelagische, demersale (hier: kotter en overige kust) en aquacultuur (geoogste mosselen en oesters en viskweek op land).

Van het totale aanbod vis in Nederlandse havens in 2023 was 66% afkomstig van Nederlandse gevlagde visserijvaartuigen en binnenlandse viskweek op land en 34% van buitenlands gevlagde visserijvaartuigen (tabel 4.1). De afhankelijkheid van Noordzeevisserij (oftewel, binnenlandse aquatische grondstoffen) voor de visverwerkende keten was daarmee berekend op tweederde van het totale aanbod van vis in Nederlandse havens in 2023.

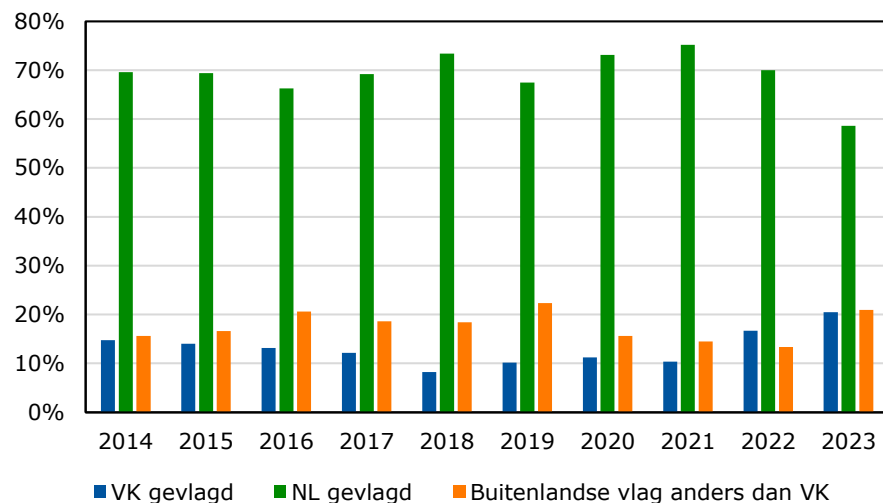
Tabel 4.1 Aanbod van vis in Nederlandse havens (levend gewicht, in tonnen) in 2023 afgeleid van tabel 3.1

	Nederlands (in tonnen)	Buitenlands (in tonnen)
<i>Visserij</i>		
Diepgevroren pelagische vis	192.000	128.000 a)
Verse Noordzeevis van kotters	34.000	20.000
Verse Noordzeevis van overige kustvisserij	18.000	Geen b)
<i>Aquacultuur</i>		
Mosselen	33.000	Geen b)
Oesters	3.000 c)	Geen b)
Viskweek op land	7.000	Geen b)
Totaal aanbod vis in Nederlandse havens in 2023 (levend gewicht)	287.000 (66%)	148.000 (34%)

a) Geschat op basis van een verdeling van 40% aanvoer van diepgevroren pelagische door buitenlands gevlagde diepvriestrawlers en 60% door NL gevlagde diepvriestrawlers in Nederlandse havens; b) Voor zover bekend zijn er geen aanlandingen door buitenlands gevlagde (visserij)vaartuigen geweest in Nederlandse havens voor deze categorie. Indien wel, dan is dit volume meegerekend onder de categorie Verse Noordzeevis van kotters aangeland en verkocht via Nederlandse afslagen; c) Schatting op basis van 2022 (CBS, 2024).

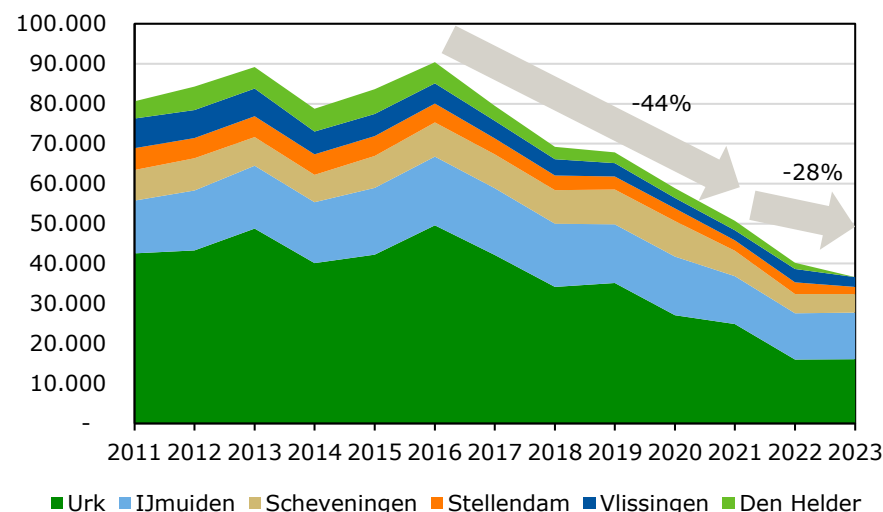
Om de afhankelijkheid van Noordzeevisserij over meerdere jaren inzichtelijk te krijgen, is het belangrijk om het aanbod van verse vis van Nederlandse- en buitenlands gevlagde visserijvaartuigen op Nederlandse afslagen te analyseren. De afhankelijkheid van binnenlandse aquatische grondstoffen uit de Noordzee varieerde was vrij stabiel rond de 70% tot en met 2021 (figuur 4.1). Het totale aanbod op Nederlandse visafslagen daalde echter ook in de periode voor 2021 al sterk (figuur 4.2) In de laatste twee jaar is de afhankelijkheid van buitenlands gevlagde aanvoer echter sterk gestegen (figuur 4.1). Het aandeel van Nederlandse gevlagde aanvoer van verse vis daalde van 70% naar 59% in deze periode van 2022-2023. Deze ontwikkeling is een gevolg van de gevolgen van de hoge oliecosten en de opvolgende sanering van Nederlandse kotters. De

aanvoer van verse vis door Brits gevlagde kotters is los van de andere buitenlandse vlagstaten (met name België, Frankrijk, Duitsland) weergegeven omdat dit een derde land is na Brexit.

Figuur 4.1 Aanvoervolume op Nederlandse visafslagen in 2014-2023, met verdeling procentueel naar aanvoer door NL, VK en buitenlands gevlagde kotters anders VK (Individuele visafslagen; RVO aanland- en verkoopgegevens, bewerkt door Wageningen Social & Economic Research, 2024).

De afgelopen jaren is het aandeel van verse Noordzeevis op Nederlandse visafslagen beschikbaar voor de keten sterk gedaald (figuur 4.1). In de jaren 2016-2021, na met 2016 als piekjaar in vangsten en economische prestatie, was de daling op deze zes visafslagen 44% in volume. Voor de laatste twee tot drie jaar (2021 en 2022-2023), de periode waar deze monitoringstudie betrekking op heeft, was de daling 28% van het aangeland volume. In 2022 is van onderstaande zes afslagen de locatie van Den Helder gesloten en daarom vanaf 2023 geen aanbod hier van verse vis.

Figuur 4.2 Aanvoervolume (in tonnen) voor de Nederlandse afslagen die alleen of vooral vis verkopen (en geen of mindere mate garnalen) voor 2011-2023 (NOVA-visafslagen, 2023). Van 2016-2021 nam de aanvoer af met 44% en van 2021-2023 was de daling van het volume verse vis 28%.

Van de zes bovengenoemde Nederlandse visafslagen zijn er drie locaties waar Brits gevlagde kotters hun verse vis aanboden voor verkoop (tabel 4.1). Met name voor de afslag Urk was het aandeel in de verse visaanvoer door Britse- en andere buitenlandse vlagstaten groot, variërend van 44% (2020) tot 63% (2023). Veel vers aangelande vis door Brits, Belgisch, Frans of Duits gevlagde kotters in havens zoals Harlingen maar ook in Deense en Franse havens wordt per vrachtwagen getransporteerd naar de afslag Urk om verkocht te worden. Over de afgelopen tien jaar was dit aandeel gemiddeld 54% voor de afslag Urk. Voor de afslagen in IJmuiden en Scheveningen was dit aandeel gemiddeld respectievelijk 22% en 17% voor dezelfde periode van 2014-2023. Van vis aangeland in buitenlandse havens door Nederlands gevlagde kotters maar in Nederland op afslagen verkocht, worden het aangelande volume en de waarde toegerekend aan Nederlands gevlagde kotters.

Tabel 4.2 Aandeel in totaalvolume per afslag (Urk, IJmuiden en Scheveningen) in VK gevlagde en buitenlandse anders dan VK gevlagde aanvoer voor 2014-2023 (Individuele afslaggegevens; RVO-aanland- en verkoopgegevens, bewerkt door Wageningen Social & Economic Research).

	Urk			IJmuiden			Scheveningen		
	VK	Buiten-landse vlag excl. VK	Totaal buitenlandse aanvoer	VK	Buiten-landse vlag excl. VK	Totaal buitenlandse aanvoer	VK	Buiten-landse vlag excl. VK	Totaal buitenlandse aanvoer
2014	33%	28%	61%	7%	6%	13%	9%	8%	17%
2015	31%	28%	59%	6%	9%	15%	6%	11%	17%
2016	25%	31%	56%	6%	8%	14%	4%	17%	21%
2017	22%	28%	50%	8%	7%	15%	4%	14%	18%
2018	16%	32%	48%	10%	6%	16%	6%	17%	23%
2019	15%	31%	46%	15%	10%	25%	5%	18%	23%
2020	20%	24%	44%	18%	11%	29%	3%	15%	18%
2021	24%	30%	54%	15%	9%	24%	4%	6%	10%
2022	37%	19%	56%	23%	13%	36%	5%	6%	11%
2023	40%	23%	63%	22%	9%	31%	10%	2%	12%

Voor de toeleverende industrie is het belangrijk om te kijken naar het aantal aanvoerders (schepen). Dit varieerde sterk per Nederlandse afslag en ook per haven. Het is lastig te achterhalen of visserijvaartuigen die hebben aangeland ook gebruik hebben gemaakt van havendiensten door meerdere dagen in de haven te liggen en van diverse diensten van toeleveranciers. De exacte afhankelijkheid van Nederlandse gevlagde en buitenlandse gevlagde vaartuigen is daardoor niet te bepalen. Het aantal buitenlandse vlagkotters dat wekelijks via Nederlandse afslagen verkoopt en in eigendom van Nederlandse familiebedrijven ongeveer 60-65 vaartuigen betrof in 2023 (Jaarboek Producentenorganisaties, NOVA-visafslaggegevens). Het aantal Nederlandse gevlagde kotters was 216 in 2023. Het aantal Nederlands gevlagde pelagische trawlers was 8, voor de mossel- en oestervisserij was dit 72 vaartuigen in 2023 (Agrimatie, 2024). Het aantal buitenlandse pelagische diepvriestrawlers die Nederlandse havens meerdere malen hebben aangedaan, is niet volledig te bepalen uit de RVO-dataset voor aanlanding- en verkoopgegevens. Door de

kottersanering, waarbij 51 Nederlandse gevlagde kotters zijn gesloopt in 2022-2023, is de afhankelijkheid van buitenlands gevlagde kotters toegenomen voor de toeleverende industrie (interview 9, 14 en 15; toeleveranciers). Gemiddeld over 2022 en 2023 telde Nederland 261 en 235 actieve kotters (Agrimatie, 2024). De gesaneerde kotters betrof dus een daling van afgerond 20% in aantal. Ook verschilt per regio sterk of toeleverende bedrijven gespecialiseerd zijn in middel- en grote kotters of garnalenkotters. Regionaal kan het effect van de kottersanering groter zijn doordat het vooral middel- en grote kotters zijn.

Uiteraard verschilt de afhankelijkheid van Noordzeeverisserij per bedrijf en per schakel in de keten. Uit de nulmeting (Hoekstra et al., 2023) bleek al dat met name visafslagen en visserijcoöperaties het minst van alle schakels in de keten kunnen uitwijken naar andere producten/diensten en markten dan Noordzeeverisserij. Daarmee zijn deze schakels het meest afhankelijk van Noordzeeverisserij. De andere schakels in de keten, met name de visverwerking/visgroothandel, wijken uit naar geïmporteerde vis doordat het aanbod van binnenlandse aquatische grondstoffen (Noordzeeverisserij) sinds 2017 daalt. In de volgende hoofdstukken wordt dieper ingegaan op deze ontwikkeling en trend.

5 Belangrijke trends en ontwikkelingen in de visketen en toeleverende industrie

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste trends en ontwikkelingen in de visketen en de toeleverende industrie beschreven. In paragraaf 5.1 zijn statistieken de import en export van visproducten in de afgelopen 10 jaar weergegeven. In de paragrafen 5.2 en 5.3 worden internationale en nationale trends en ontwikkelingen beschreven op basis van 23 interviews met sleutelfiguren en bedrijven uit verschillende schakels van de keten (visverwerking/visgroothandel, transport, toeleveranciers en visafslagen). De uitkomsten van de interviews zijn gecategoriseerd naar verschillende belangrijke onderwerpen. In [bijlage 6](#) zijn turftabellen weergegeven waarin is aangegeven hoe vaak onderwerpen benoemd zijn geweest.

5.1 Trends en ontwikkelingen vanuit de import- en export

Deze sectie presenteert handelsstatistieken vanuit (export) en naar (import) Nederland, gebaseerd op gegevens van Eurostat. De analyses maken onderscheid tussen de import en export in termen van handelswaarde (x € 1.000) en volume (gewicht in tonnen). Dit onderscheid biedt inzicht in de economische waarde en fysieke omvang van de handelsstromen. De tabellen tonen trends in jaar-op-jaarveranderingen, belangrijkste geïmporteerde en geëxporteerde producten en de verhouding tussen waarde (x € 1.000) en volume (gewicht in tonnen) per productcategorie.

5.1.1 Belangrijkste landen voor de herkomst van visproducten in 2023

Tabel 5.1 toont de belangrijkste herkomstlanden van geïmporteerde vis naar Nederland in 2023, zowel op basis van waarde als volume. Belangrijk om te vermelden is dat er verschil zit tussen de export- en importcijfers van het CBS

en Eurostat. Over het algemeen liggen de verhandelde volumes en waarde daarvan hoger in de handelsdata door Eurostat gepubliceerd. De twee voornaamste redenen zijn dat Eurostat quasi-doorvoer meerekent. Quasi-doorvoer is de invoer van goederen van buitenlandse makelij die na aankomst in Nederland niet of nauwelijks een bewerking ondergaan en daarna weer worden doorgevoerd naar het buitenland. De goederen zijn tijdens het gehele verblijf in Nederland eigendom van een buitenlands bedrijf (Jukema et al., 2025). Tweede reden dat de verschillen tussen beide databronnen verklaart is dat in de meeste gevallen Eurostat het land registreert waar de oorspronkelijke productie (vangst of kweek in deze) of eerste inkleding plaatsvond (bijvoorbeeld Noorse zalm via Zweden naar het Europese vasteland getransporteerd). Bij de CBS-handelsdata daarentegen wordt voor herkomstland uitgegaan van het land waar het (vis)product het laatste was (bijvoorbeeld voor verwerking). Ter illustratie: in de Handelspublicatie door WUR en CBS tijdens de jaarlijkse Grüne Woche staat een importwaarde van € 96 mln. aan vis (exclusief conserven of andere bereidingen dan bevroren of vers) uit Rusland naar Nederland in 2023 genoemd in tabel B6.2 (Jukema et al., 2024). In deze monitoringstudie, gebaseerd op Eurostat-handelsdata, is een importwaarde van € 280 mln. aan vis uit Rusland genoemd voor hetzelfde jaar (tabel 5.1).

IJsland staat bovenaan in termen van importwaarde, goed voor 15% van de totale import in euro's (met name witvis zoals kabeljauw), terwijl Duitsland de grootste leverancier is in tonnen (voor import van buiten Europa via Duitse havens en aanvoer door Duits gevlagde diepvriestrawlers in Nederlandse havens), met 16% van het totaal. Noorwegen, Duitsland, en IJsland nemen daarnaast prominente posities in op beide lijsten, wat wijst op hun belangrijke rol in de visimport naar Nederland. Gekweekte zalm is in toenemende mate een heel belangrijk import visproduct in economische zin voor Nederland geworden waarbij Nederland groeit in het volume en aandeel als speler in de zalmverwerking. Rusland is van belang voor de wereldwijde markt van witvis, in Nederland vaak bestemd voor het visproduct gebakken vis (kibbeling). Onder

aangekondigde nieuwe invoertarieven van de EU zal dit mogelijk veranderen waar vooral vanuit een principebesluit ten aanzien van de oorlog in Oekraïne, de invoer van Russische producten steeds verder wordt ontmoedigd. Litouwen en het Verenigd Koninkrijk komen beiden in de top vijf voor van landen waar Nederland de meeste vis van importeert op basis van volume (in tonnen). Dit betreft vooral import van pelagische diepgevroren vis doordat trawlers onder die vlagstaat aanlanden in Nederland of daarbuiten. De pakhuizen voor deze diepvriesvis staan in Nederland en de trawlers zijn ook eigendom van Nederlandse pelagische rederijen. Aanlandingen in Nederlandse havens door buitenlandse vlagschepen vallen formeel onder import in de handelsstatistieken.

Tabel 5.1 Belangrijkste landen voor visimport naar Nederland in 2023, naar waarde (x € 1.000) en volume (in tonnen)

Land	Totale importwaarde (x 1.000 euro)	Procentueel op totaal	Land	Totale import volume (in tonnen)	Procentueel op totaal
IJsland	764.698	15%	Duitsland	179.883	16%
Noorwegen	534.710	11%	IJsland	111.466	10%
Duitsland	379.030	8%	Noorwegen	102.122	9%
België	319.457	6%	Litouwen	74.871	7%
Rusland	279.638	6%	Verenigd Koninkrijk	64.014	6%

Bron: Eurostat, bewerkt door Wageningen Social & Economic Research, 2024.

5.1.2 Export van visproducten (in waarde) vooral bestemd voor EU markt in 2023

Tabel 5.2 toont de belangrijkste bestemmingen voor de export van visproducten vanuit Nederland in 2023, zowel op basis van waarde als volume. Duitsland is de grootste exportbestemming in termen van waarde, goed voor 19% van de totale export in euro's, terwijl Nigeria de grootste bestemming is in volume, met 15% van de totale uitvoer in kilogrammen. Deze Afrikaanse markt is vooral belangrijk voor (goedkope) bevroren pelagische producten, waardoor Nigeria niet voorkomt in de top zes van landen met de hoogste export waarde. Duitsland, Frankrijk en België scoren hoog op beide lijsten, wat wijst op hun

consistente rol als belangrijke afzetmarkten voor Nederlandse visproducten. De meeste visproducten uit Nederland zijn bestemd voor de EU markt.

Tabel 5.2 Belangrijkste landen voor visexport vanuit Nederland in 2023, naar waarde (x € 1.000) en volume (in tonnen)

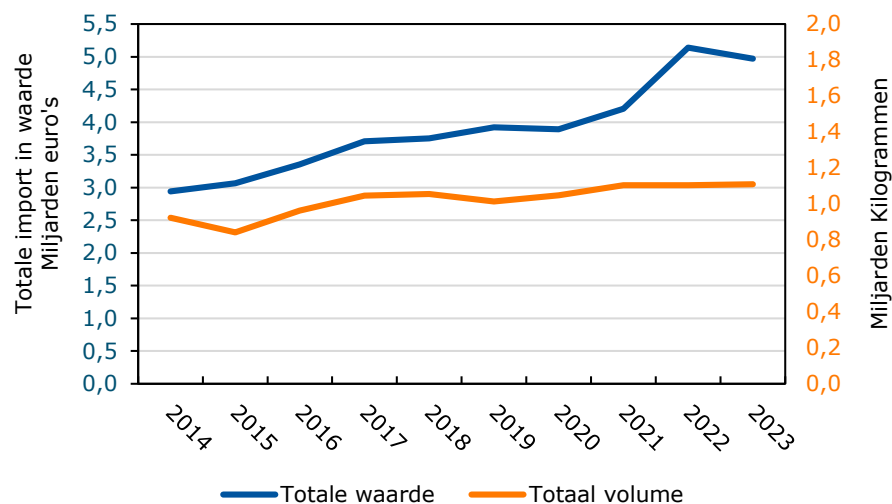
Land	Totale exportwaarde (x € 1.000)	Procentueel op totaal	Land	Totale export volume (in tonnen)	Procentueel op totaal
Duitsland	1.196.635	19%	Nigeria	199.693	15%
België	835.306	14%	Duitsland	174.674	14%
Frankrijk	768.135	13%	Frankrijk	134.890	10%
Spanje	525.523	9%	België	103.486	8%
Italië	448.111	7%	Spanje	93.358	7%

Bron: Eurostat, bewerkt door Wageningen Social & Economic Research, 2024.

5.1.3 Totale import vanaf 2014

De totale import van visproducten naar Nederland toont een duidelijke stijging in waarde (euro's) over de periode 2014-2023, zoals weergegeven in figuur 5.1. Terwijl het importvolume (in tonnen) relatief stabiel blijft rond 1 mln. ton per jaar, neemt de totale waarde van de import toe, met een piek van € 5,14 mld. (€ 514 mln.) in 2022. In 2023 is de waarde licht gedaald naar € 4,97 mld. (€ 497 mln.), terwijl het importvolume stabiel bleef op 111 mln. ton.

De waarde per kilogram (euro/kg) is in dezelfde periode gestegen van € 3,18 in 2014 naar € 4,66 in 2022, gevolgd door een lichte daling naar € 4,48 in 2023. Deze trend wijst op enerzijds inflatie en anderszijds een toename van hoogwaardige visproducten in de import, wat de economische waarde van de Nederlandse visimport aanzienlijk heeft verhoogd. De import van visproducten naar Nederland in 2023 laat een duidelijke verdeling zien tussen EU-lidstaten en landen buiten de EU. Het grootste deel van de importwaarde (€ 3,31 mld., 67%) en volume (615 duizend ton, 55%) komt uit landen buiten de EU, met een gemiddelde waarde per kilogram van € 5,37. De import vanuit EU-lidstaten bedraagt € 1,66 mld. (33%) en 493.000 ton (45%), met een lagere gemiddelde waarde van € 3,37 per kilogram.

Figuur 5.1 Ontwikkeling van de totale visimport naar Nederland (2014-2023), weergegeven in waarde (miljard euro) en volume (miljard kg)

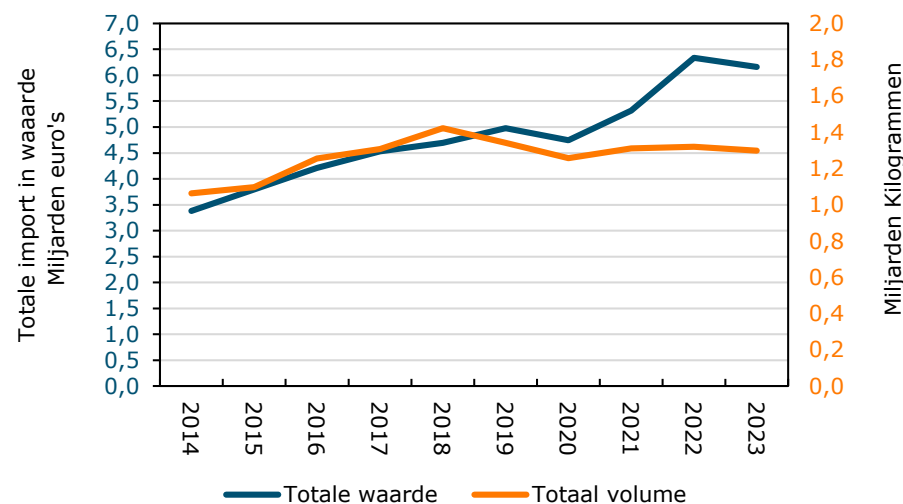
Bron: Eurostat, bewerkt door Wageningen Social & Economic Research, 2024.

5.1.4 Totale export vanaf 2014

De export van visproducten uit Nederland laat over de periode 2014-2023 een duidelijke stijging zien in zowel totale waarde als waarde per kilogram (euro/kg). Terwijl het exportvolume sinds 2020 relatief stabiel blijft rond 1,3 mln. ton (1,3 mld. kilo) in recente jaren, is de totale exportwaarde sterk gestegen, met een piek van € 6,34 mld. in 2022. In 2023 blijft de waarde hoog op € 6,16 mld., ondanks een lichte daling in volume.

De waarde per kilogram toont een duidelijke opwaartse trend, van € 3,40 in 2012 naar een piek van € 4,80 in 2022, met een lichte daling naar € 4,74 in 2023. Inflatie is hier de voornaamste reden van prijsstijgingen en daarmee de exportwaarde. Ook een toename in volume van hoog geprijsde zalm draagt daar aan bij. De export van visproducten vanuit Nederland in 2023 laat een duidelijk verschil zien tussen EU-lidstaten en landen buiten de EU. Het grootste deel van de exportwaarde (€ 4,99 mld., 81%) en volume (834.000 ton, 64%) is gericht

op EU-lidstaten, met een gemiddelde waarde per kilogram van € 5,98. Daarentegen zijn landen buiten de EU goed voor € 1,17 mld. (19%) en 464.000 ton (36%), met een lagere gemiddelde kiloprijs van € 2,52.

Figuur 5.2 Ontwikkeling van de totale visexport vanuit Nederland (2014-2023), weergegeven in waarde (miljard euro) en volume (miljard kg)

Bron: Eurostat, bewerkt door Wageningen Social & Economic Research, 2024.

5.1.5 Zalm in waarde het belangrijkste visproduct voor import, pelagische vissoorten in volume

Tabel 5.3 toont de top 10 visproducten geïmporteerd naar Nederland in 2023, gerangschikt naar waarde (euro's) en volume (kilogrammen). Verse of gekoelde Atlantische zalm domineert de import naar waarde met € 605,8 mln. (12% van de totale import), terwijl bevroren blauwe wijting het grootste aandeel in volume vertegenwoordigt met 127,3 mln. kilogram (11,5%). Deze verschillen benadrukken de variatie in economische waarde per kilogram tussen verschillende visproducten. Kabeljauw, in diverse verwerkingsvormen zoals bevroren filets en gezouten kabeljauw, is prominent aanwezig in beide

categorieën met een totale waarde die bijna even groot is als die van zalm. De tabel illustreert de balans tussen hoogwaardige producten (zoals zalm en kabeljauw) en bulkgoods (zoals blauwe wijting en makreel) in de Nederlandse visimport.

5.1.6 Belangrijkste visproducten voor de export

Tabel 5.4 toont de top 10 visproducten geëxporteerd vanuit Nederland in 2023, zowel naar waarde (euro's) als naar volume (kilogrammen). Verse of gekoelde zalmfilets domineren de export naar waarde met € 498,6 mln. (8,1% van de totale export), terwijl bevroren blauwe wijting het grootste aandeel in volume vertegenwoordigt met 206.2000 ton (15,9%). Dit verschil benadrukt de hogere economische waarde per kilogram van zalmproducten in vergelijking met bulkvisproducten zoals blauwe wijting. Daarnaast is het opvallend dat de export

van zalm alleen al goed was voor 18% van de totale exportwaarde van de top 10 visproducten vanuit Nederland. De top 10 exportwaarde vertegenwoordigde samen meer dan de helft van de totale exportwaarde in visproducten door Nederland in 2023.

Andere belangrijke exportproducten zijn bevroren garnalen (€ 252,6 mln., 4,1% van de waarde) en bevroren haring (10,7% van het volume), wat wijst op een sterke vraag naar zowel hoogwaardige als bulkvisproducten. Kabeljauw en zalm, in diverse verwerkingsvormen zoals verse filets en bevroren filets, zijn prominent aanwezig in beide categorieën.

In [bijlage 5](#) zijn nadere analyse van de belangrijkste visproducten te vinden vanuit de handelsstatistieken.

Tabel 5.3 Top 10 geïmporteerde visproducten naar Nederland in 2023, gerangschikt naar totale waarde (x € 1.000) en volume (in tonnen)

Soort	Som waarde (x € 1.000)	Procentueel op totaal	Soort	Som volume (in tonnen)	Procentueel op totaal
Fresh or chilled atlantic salmon 'salmo salar' and danube salmon 'hucho hucho'	605.758	12%	Frozen blue whiting 'micromesistius poutassou, gadus poutassou'	127.284	12%
Frozen shrimps of the genus 'penaeus', even smoked, whether in shell or not, incl. shrimps in shell, cooked by steaming or by boiling in water	321.218	6%	Frozen mackerel 'scomber scombrus, scomber japonicus'	89.238	8%
Frozen fillets of cod 'gadus morhua, gadus ogac'	263.424	5%	Fresh or chilled atlantic salmon 'salmo salar' and danube salmon 'hucho hucho'	72.081	7%
Frozen cod 'gadus morhua'	170.689	3%	Frozen chilean jack mackerel 'trachurus murphyi'	62.284	6%
Cod 'gadus morhua, gadus ogac, gadus macrocephalus', salted or in brine only (excl. fillets and offal)	161.147	3%	Frozen herrings 'clupea harengus, clupea pallasii'	49.076	4%
Prepared or preserved skipjack, whole or in pieces (excl. minced, fillets known as 'loins' and such products in vegetable oil)	142.381	3%	Frozen shrimps of the genus 'penaeus', even smoked, whether in shell or not, incl. shrimps in shell, cooked by steaming or by boiling in water	43.053	4%
Frozen fillets of alaska pollack 'theragra chalcogramma'	138.452	3%	Frozen cod 'gadus morhua'	37.693	3%
Fresh or chilled fillets of cod 'gadus morhua, gadus ogac, gadus macrocephalus' and of boreogadus saida	130.083	3%	Frozen fillets of alaska pollack 'theragra chalcogramma'	35.297	3%
Frozen mackerel 'scomber scombrus, scomber japonicus'	116.799	2%	Frozen fillets of cod 'gadus morhua, gadus ogac'	34.682	3%
Prepared or preserved skipjack, whole or in pieces, in vegetable oil (excl. minced)	116.448	2%	Prepared or preserved skipjack, whole or in pieces (excl. minced, fillets known as 'loins' and such products in vegetable oil)	31.218	3%

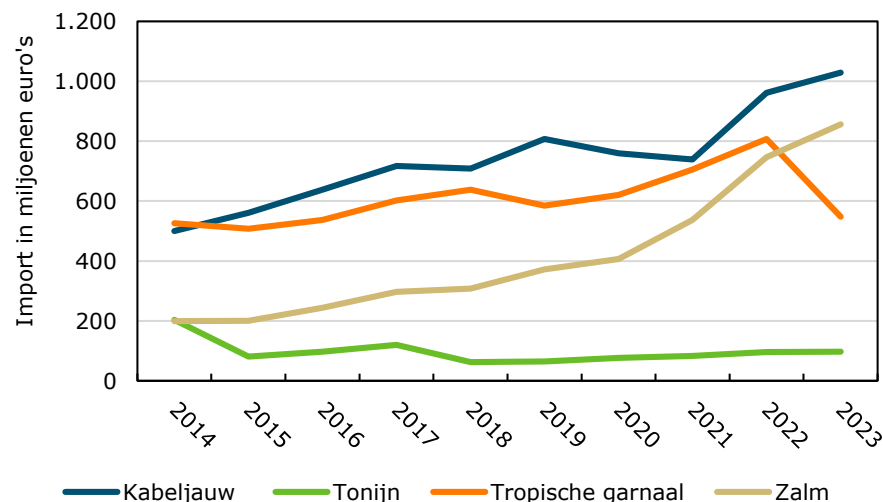
Bron: Eurostat, bewerkt door Wageningen Social & Economic Research, 2024.

Tabel 5.4 Top 10 geëxporteerde visproducten vanuit Nederland in 2023, gerangschikt naar totale waarde (x € 1.000) en volume (tonnen)

Soort	Som waarde (€ 1.000)	Procentueel op totaal	Soort	Som volume (in tonnen)	Procentueel op totaal
Fresh or chilled fillets of pacific salmon 'oncorhynchus nerka, oncorhynchus gorboscha, oncorhynchus keta, oncorhynchus tschawytscha, oncorhynchus kisutch, oncorhynchus masou and oncorhynchus rhodurus', atlantic salmon 'salmo salar' and danube salmon 'hucho hucho'	498.650	8%	Frozen blue whiting 'micromesistius poutassou, gadus poutassou'	206.192	16%
Fresh or chilled atlantic salmon 'salmo salar' and danube salmon 'hucho hucho'	267.890	4%	Frozen herrings 'clupea harengus, clupea pallasii'	138.406	11%
Frozen shrimps of the genus 'penaeus', even smoked, whether in shell or not, incl. shrimps in shell, cooked by steaming or by boiling in water	252.614	4%	Frozen mackerel 'scomber scombrus, scomber japonicus'	90.621	7%
Frozen fillets of cod 'gadus morhua, gadus ogac'	225.451	4%	Frozen chilean jack mackerel 'trachurus murphyi'	52.392	4%
Shrimps and prawns, prepared or preserved, in airtight containers (excl. smoked)	214.222	4%	Mussels 'mytilus spp.', live, fresh or chilled, with or without shell	41.047	3%
Frozen fillets of pacific salmon 'oncorhynchus nerka, oncorhynchus gorboscha, oncorhynchus keta, oncorhynchus tschawytscha, oncorhynchus kisutch, oncorhynchus masou and oncorhynchus rhodurus', atlantic salmon 'salmo salar' and danube salmon 'hucho hucho'	194.190	3%	Frozen fillets of cod 'gadus morhua, gadus ogac'	33.876	3%
Fresh or chilled fillets of cod 'gadus morhua, gadus ogac, gadus macrocephalus' and of boreogadus saida	171.407	3%	Fresh or chilled fillets of pacific salmon 'oncorhynchus nerka, oncorhynchus gorboscha, oncorhynchus keta, oncorhynchus tschawytscha, oncorhynchus kisutch, oncorhynchus masou and oncorhynchus rhodurus', atlantic salmon 'salmo salar' and danube salmon 'hucho hucho'	32.490	3%
Smoked pacific salmon 'oncorhynchus nerka, oncorhynchus gorboscha, oncorhynchus keta, oncorhynchus tschawytscha, oncorhynchus kisutch, oncorhynchus masou and oncorhynchus rhodurus', atlantic salmon 'salmo salar' and danube salmon 'hucho hucho', incl. fillets (excl. offal)	160.690	3%	Prepared or preserved skipjack, whole or in pieces (excl. minced, fillets known as 'loins' and such products in vegetable oil)	31.121	2%
Prepared or preserved skipjack, whole or in pieces (excl. minced, fillets known as 'loins' and such products in vegetable oil)	158.201	3%	Fresh or chilled atlantic salmon 'salmo salar' and danube salmon 'hucho hucho'	30.815	2%
Frozen mackerel 'scomber scombrus, scomber japonicus'	151.740	3%	Frozen shrimps of the genus 'penaeus', even smoked, whether in shell or not, incl. shrimps in shell, cooked by steaming or by boiling in water	30.577	2%

Bron: Eurostat, bewerkt door Wageningen Social & Economic Research, 2024.

5.1.7 Import belangrijke visproducten naar soort 2014-2023

Figuur 5.3 Import van belangrijke visproducten naar soort door Nederland (2014-2023), weergegeven in waarde (miljoen euro)

Bron: Eurostat, bewerkt door Wageningen Social & Economic Research, 2024.

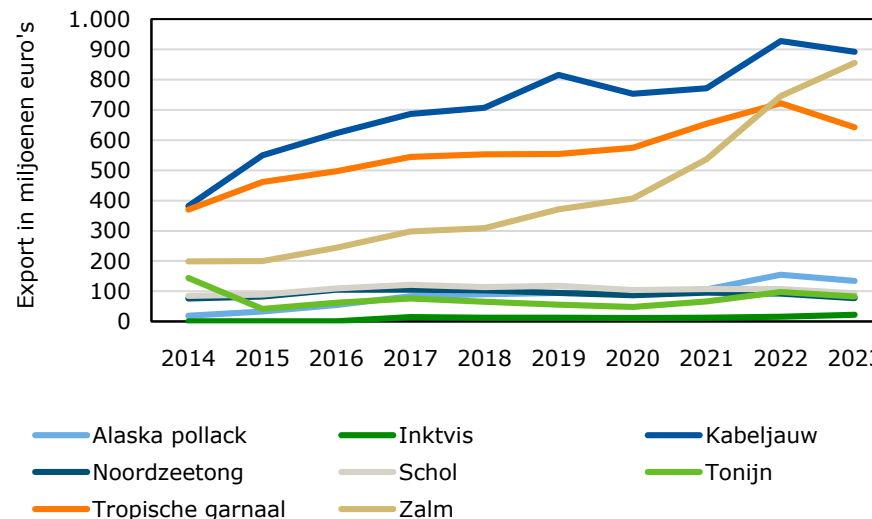
De importdata tonen een sterke groei in de waarde van de export van visproducten in de periode 2014-2023. Met name de importwaarde van kabeljauw, zalm, en garnalen (tropisch) tot aan 2022, is aanzienlijk gestegen.

5.1.8 Opvallende import trends visproducten 2022 en 2023

De waarden met betrekking tot de import per land voor belangrijke vissoorten zijn te vinden in tabel B.5, bijlage 5.

De exportdata toont een sterke groei in de waarde van de export van visproducten over de jaren. Kabeljauw, zalm, en garnalen (tropisch) domineren de exportwaardes mede door aanzienlijke stijgingen in de prijs per kilogram (figuur 5.4). Kabeljauw laat bijvoorbeeld een stijging zien van € 3,44/kg in 2014 naar € 7,42/kg in 2023, terwijl de exportwaarde stijgt van € 381 mln. naar €

892 mln. Een soortgelijk patroon is te zien bij zalm, waar de prijs per kilogram stijgt van € 6,71 naar € 9,30, met een bijbehorende toename in exportwaarde van € 199 mln. naar € 855 mln.

Figuur 5.4 Export van belangrijke vissoorten vanuit Nederland (2014-2023), weergegeven in waarde (miljoen euro)

Bron: Eurostat, bewerkt door Wageningen Social & Economic Research, 2024.

Hieronder worden opvallende importtrends voor visproducten in 2022 en 2023 besproken.

Alaska Pollack

De import van Alaska Pollack bleef in 2023 geleid worden door Rusland, met een lichte stijging in zowel volume als waarde. Het geïmporteerde volume steeg van 13.200 ton (€ 55,2 mln.) in 2022 naar 15.500 ton (€ 55,5 mln.) in 2023. China laat eveneens een duidelijke toename zien, met een stijging in volume van 5.500 ton (€ 21,3 mln.) naar 7.300 ton (€ 24,9 mln.). Veel witvis uit Rusland wordt in China verwerkt en komt vervolgens op de Europese markt. De

Verenigde Staten, hoewel nog steeds een belangrijke leverancier, kende een daling van 12.800 ton (€ 50,4 mln.) naar 10.900 ton (€ 44,8 mln.).

Tonijn

De import van tonijn laat interessante verschuivingen zien. Spanje blijft de belangrijkste leverancier, met een stijging in volume van 1.900 ton (€ 20,8 mln.) in 2022 naar 2.400 ton (€ 26,7 mln.) in 2023. Papua New Guinea groeit sterk, met een importwaarde van € 12,5 mln. in 2023, terwijl Vietnam een lichte stijging laat zien in volume (van 1.200 ton naar 1.500 ton).

Kabeljauw

IJsland blijft veruit de grootste leverancier van kabeljauw, met een volume van 56.500 ton (€ 436,9 mln.) in 2022, in 2023 nam dit iets af naar 52.400 ton (€ 430,4 mln.). Rusland kende een toename in exportvolume (van 28.800 naar 36.300 ton) naar Nederland tegen een hogere waarde (van € 170,9 mln. naar € 199,0 mln.). Noorwegen zag een lichte groei in export van kabeljauw met een toegenomen waarde (van € 190,0 mln. in 2022 naar € 221,3 mln. in 2023).

Garnalen (tropisch)

De import van tropische garnalen is in 2023 sterk afgenomen voor enkele grote leveranciers. India zag een daling in volume van 17.200 ton (€ 130,4 mln.) in 2022 naar 13.000 ton (€ 84,7 mln.) in 2023. Vietnam kende een nog grotere terugval in waarde, van € 142,3 mln. in 2022 naar € 62,1 mln. in 2023. Ondertussen laten Venezuela en Ecuador een stijging in volume zien, waarbij Venezuela een waarde van € 67,2 mln. in 2023 noteert tegenover € 68,2 mln. in 2022.

Zalm

Noorwegen heeft in 2023 de positie als belangrijkste leverancier van zalm met een stijging in volume van 20.800 (€ 156,0 mln.) in 2022 naar 23.300 ton (€ 209,5 mln.) in 2023. Zweden blijft een belangrijke speler in de export van Noorse zalm, met een toename in waarde van € 166,0 mln. in 2022 naar € 182,8 mln. in 2023. De kosten voor transport via Zweden als EU-lidstaat liggen dan in Noorwegen zelf. Daarnaast is het voor Noorwegen aantrekkelijk om de verwerking van zalm in de EU te laten uitvoeren (SalmonBusiness, 2024). Enerzijds vanwege lagere salariskosten en door lagere importtarieven bij onbewerkte visproducten. Anders vanwege het natuurlijke rigor mortis

(lijkstijfheidsproces) van de zalm. Nederland heeft net als Polen een gunstige ligging voor verwerking van zalm en ten aanzien van de belangrijke EU afzetmarkt. Zalm kan binnen 48 tot 72 uur na slacht, worden geleverd per vrachtwagen naar Nederland. Deze reistijd is tegelijkertijd vereist vanwege de rigor mortis die de vis moet ondergaan alvorens deze kan worden gefileerd (Visrecepten, z.d.). Ook IJsland kent een groei in volume (van 13.700 naar 15.900 ton) en waarde (van € 99,3 mln. naar € 120,8 mln.).

5.1.9 Opvallende export trends visproducten 2022 en 2023

De waarden met betrekking tot de export per land voor belangrijke vissoorten zijn te vinden in tabel B.5, bijlage 5. Hieronder worden opvallende importtrends voor visproducten in 2022-2023 alfabetisch gerangschikt naar vissoort behandeld.

Blauwe Wijting

Blauwe wijting kende een sterke stijging in exportvolume naar Nigeria, de grootste bestemming, van 86.600 ton in 2022 naar 143.500 ton in 2023. Dit ging gepaard met een stijging in exportwaarde van € 67,1 mln. naar € 89,0 mln. In contrast daalde de export naar China, met een afname in volume van 18.800 ton naar 14.400 ton en in waarde van € 14,7 mln. naar € 8,4 mln.

Haring

De export van haring naar Nigeria nam aanzienlijk af, met een daling in volume van 78.900 mln. kilogram (€ 78,5 mln.) in 2022 naar 33.200 ton (€ 32,6 mln.) in 2023, maar bleef de grootste exportmarkt. Daarentegen steeg de export naar Egypte, met een groei in waarde van € 22,6 mln. naar € 32,2 mln. en een vergelijkbare toename in volume. Duitsland werd in 2023 belangrijker als afnemer met een exportwaarde van € 25,4 mln.

Horsmakreel

De export van horsmakreel naar Egypte, de grootste bestemming in 2022, liet een sterke daling zien in waarde en volume, van € 19,6 mln. naar € 7,3 mln. Opvallend is dat Litouwen in 2023 de belangrijkste afnemer werd, met een volume van 40.000 ton, terwijl deze niet voorkomt in de top vijf op basis van exportwaarde.

Inktvis

Inktvisexport toonde een verschuiving naar Italië als belangrijkste bestemming in 2023, met een toename in volume (van 513 ton naar 885 kilogram) en een stijging in waarde van € 4,3 mln. naar € 7,3 mln.. Duitsland, in 2022 nog de grootste markt met een exportwaarde van € 5,1 mln., daalde naar de derde positie met een waarde van € 4,0 mln. na Spanje (€ 5,1 mln.).

Kabeljauw

De export van kabeljauw naar Spanje, de grootste markt in 2022, daalde zowel in volume (van 40.500 ton naar 30.800 ton) als in waarde (van € 262,7 mln. naar € 211,1 mln.). Portugal nam een stabiele tweede plaats in qua volume in 2023 (29.900 ton) en een eerste plaats qua waarde (€ 237,2 mln.), terwijl Frankrijk een daling liet zien in zowel volume als waarde.

Makreel

Voor de export van makreel bleef Polen de grootste, hoewel zowel het volume (van 23.600 naar 18.700 ton) als de waarde (van € 37,9 mln. naar € 28,4 mln.) in 2023 daalde. Frankrijk en Nigeria, respectievelijk tweede en derde in volume, zagen eveneens dalingen in beide categorieën.

Noordzeetong

De export van Noordzeetong liet in 2023 een verschuiving zien. Italië blijft de belangrijkste bestemming, met een volume van 1.000 ton en een exportwaarde van € 18,4 mln., hoewel dit een daling is ten opzichte van 2022 (€ 23,4 mln.). Spanje, de tweede grootste markt in 2022, daalde in waarde van € 18,0 mln. naar € 13,6 mln. in 2023. België stond in 2023 weer in de top 5 van export bestemmingen terwijl Frankrijk ontbrak.

Schol

Italië blijft de grootste bestemming voor schol, met een exportvolume van 2,700 ton in 2023 en een waarde van € 28,0 mln., ondanks een afname ten opzichte van 2022 (€ 31,3 mln.). Duitsland, de tweede grootste markt, kende ook een daling, met een exportvolume van 2.500 ton en een waarde van € 22,4 mln.

Tonijn

De export van tonijn naar Frankrijk, de grootste markt, daalde aanzienlijk in 2023, met een afname in volume (van 3.400 naar 2.300 ton) en waarde (van € 23,0 mln. naar € 15,6 mln.). België en Duitsland bleven belangrijke markten, hoewel beide een daling in waarde lieten zien. Italië, in 2022 goed voor € 15,0 mln., zag een scherpe daling naar € 7,8 mln. in 2023.

Garnalen (tropisch)

Duitsland blijft veruit de grootste afnemer van tropische garnalen, met een exportvolume van 24.800 ton in 2023, een daling ten opzichte van 29.800 ton in 2022. De exportwaarde daalde eveneens, van € 342,3 mln. naar € 283,8 mln. Frankrijk en België blijven belangrijke markten, maar lieten ook een daling zien in zowel volume als waarde.

Zalm

De export van zalm naar de Verenigde Staten liet een stijging zien in zowel volume (van 16.000 ton naar 17.300 ton) als waarde, van € 253,8 mln. naar € 301,6 mln. Duitsland blijft de grootste markt in volume, met een toename van 21.500 ton naar 23.700 ton en een exportwaarde van € 219,9 mln. in 2023. België en Frankrijk blijven stabiele markten met lichte stijgingen in zowel volume als waarde.

5.2 Internationale trends en ontwikkelingen

5.2.1 Globalisering, digitalisering en toenemende vishandel

De totale Nederlandse import en export van visproducten is in de afgelopen tien jaar bijna verdubbeld (zie figuren 5.1 en 5.2). Globalisering en digitalisering hebben geleid tot een snel veranderende markt waarin Nederlandse bedrijven de afnemers in buitenland beter hebben weten te vinden om mee samen te werken. Dit werd in zeven interviews genoemd en was daarmee een van de meest genoemde ontwikkelingen. Verder zijn dankzij toenemende digitalisering er verbeteringen merkbaar in communicatie en in processen zoals orderbeheer en coördinatie van transport en er is meer transparantie in de markt ontstaan (interview 6, visverwerking; interview 8, transport). Geïnterviewden hebben aangegeven (in drie interviews) dat globalisering ook tot kortere ketens heeft

geleid, waardoor er verschuivingen zijn in grondstofvoorzieningsstrategieën. Direct sourcing wordt wereldwijd steeds meer toegepast, mede ingegeven door negatieve ervaringen tijdens de coronapandemie waarbij import van vis, met name uit China, bemoeilijkt werd vanwege onder andere vertragingen in transport, wat weer leidde tot hogere kosten (interview 1, visverwerking/visgroothandel). Regelgeving is internationaal steeds complexer geworden, wat bedrijven voor uitdagingen stelt om op een concurrerende manier om te gaan met uiteenlopende eisen die in verschillende landen gesteld worden (aangegeven in drie interviews). Een toenemende consumentenvraag naar duurzaam en ethisch verantwoord geproduceerde visproducten, vraagt om transparantie en traceerbaarheid van producten in de markt (aangegeven in twee interviews). Deze ontwikkelingen dwingen bedrijven hun processen voortdurend te moderniseren om concurrerend te blijven in een steeds verder globaliserende visketen.

5.2.2 Geopolitieke spanningen: onzekerheden en onverwachte effecten

Internationale spanningen, waaronder handels- en oorlogsconflicten, hebben merkbaar impact gehad voor het Nederlandse viscluster, zoals stijgende brandstofprijzen en vertragingen in de logistieke keten van vis. In de keten werden soms opdrachten of bestellingen uitgesteld of zelfs geannuleerd (interview 3, toeleverancier). Ook ontwikkelingen met betrekking tot invoerheffingen (bijvoorbeeld door het VK) hebben effect op handelsactiviteiten gehad (zie ook paragraaf 5.7). De meest genoemde internationale ontwikkeling die recent effect heeft gehad op de bedrijven is Brexit (aangegeven in acht interviews).

Bedrijven benadrukten in interviews het belang van risicospreiding en flexibiliteit om kwetsbaarheid te verminderen (aangegeven in drie interviews). Een voorbeeld hiervan is het verschuiven van de import van tropische garnalen van Zuidoost-Azië naar import vanuit Zuid-Amerika, een aanpassing die de afhankelijkheid van één regio verkleint (interview 5, visverwerking). Enkele geïnterviewden gaven aan mogelijk in te kunnen spelen op ontwikkelingen in nichemarkten (interview 4, visverwerking/visgroothandel; interview 23, sleutelfiguur). Nederlandse bedrijven denken te kunnen concurreren op prijs, op volume of op tijdigheid van leveren van visproducten.

5.2.3 Opschaling en integratie in de visketen

Geïnterviewden gaven aan dat er wereldwijd toenemende schaalvergroting is en integratie in de visketen (aangegeven in acht interviews). Bij bedrijven bestaat het algemene beeld dat zowel overnames van bedrijven als het aangaan van samenwerkingsverbanden toegenomen is. Buitenlandse bedrijven tonen toenemend interesse in Nederlandse visverwerkings-, vishandels- en vistransportbedrijven. Sommige bedrijven gaven aan dat buitenlandse deelname een aantrekkelijke mogelijkheid kan zijn om investeringskapitaal te verwerven om zo verdere groei te kunnen realiseren (interview 4, visverwerking/visgroothandel; interview 10, transport). Op meerderheidsbelangen door buitenlandse bedrijven wordt algemeen terughoudend gereageerd, want bedrijven willen wel zelfstandig kunnen blijven opereren binnen de visketen (interview 1, visverwerking/visgroothandel).

‘Buitenlandse interesse biedt kansen voor investeringen in modernisering en groei, maar brengen ook spanningen met zich mee rond het behoud van autonomie.’ (interview 1, visverwerking/visgroothandel; interview 4, visverwerking/visgroothandel)

5.3 Nationale trends en ontwikkelingen

Het landzijdige viscluster is vooral internationaal actief. De visgroothandel importeert steeds meer grondstoffen (hele vis of visproducten als grondstoffen of halffabricaten, die vaak nog ver- of bewerking behoeven) om aan de vraag van de binnen- en buitenlandse markt te kunnen voldoen. Per jaar wordt naar schatting zo’n 80-90% van de in Nederland verwerkte visproducten geëxporteerd (zie paragraaf 5.1). Het percentage dat voor de binnen- en voor de buitenlandse markt bestemd is verschilt echter sterk per product en per bedrijf, per jaar. Een voorbeeld is de Nederlandse haringverwerkende industrie die maatjesharing (Hollandse Nieuwe) produceert, waarvan ongeveer de helft van de productie is bestemd voor de Nederlandse markt (interview 2, visverwerking/visgroothandel). Voor veel platvisbedrijven (interview 4, visverwerking/visgroothandel) maar ook voor de handel in diepgevroren

pelagische visproducten (interview 2, visverwerking/visgroothandel) ligt dit percentage aanzienlijk lager: geschat wordt tussen de 10-15%.

Toeleverende bedrijven die diensten of producten leveren aan de vissersvloot in Nederland gaven aan dat de afhankelijkheid van dit marktsegment qua omzet en werkgelegenheid nog steeds relatief groot is. Maar, net als bij de visgroothandel en transporteurs, lijkt de buitenlandse markt steeds belangrijker te worden omdat er in de Nederlandse markt omzet is weggefallen (aangegeven in 7 interviews), door onder andere sanering van de platvisvloot (interview 3, toeleverancier; interview 9, toeleverancier; interview 10, transporteur; interview 14, toeleverancier).

Over het algemeen gelden voor alle zeven visserijregio's dezelfde trends en ontwikkelingen met betrekking tot logistiek in visproducten en het leveren van technische diensten en producten. Visafslagen zijn bijvoorbeeld niet alleen afhankelijk van viskopers uit de eigen regio, maar juist ook vanuit andere regio's. Hetzelfde geldt voor andere schakels in de keten, die bijna altijd regio-overstijgend werken en/of internationaal opereren. In de volgende paragrafen van dit hoofdstuk worden de belangrijkste trends en ontwikkelingen beschreven.

5.3.1 Afname aanbod Noordzeevis en toename importvis

Het aanbod van Noordzeevis (volume) op de Nederlandse visafslagen is de afgelopen jaren sterk gedaald (figuur 4.2), onder andere door sanering van de (platvis)vloot. Tegelijkertijd is de diversiteit in aangevoerde vissoorten juist aanzienlijk toegenomen. De gebruikelijke platvissoorten, tong en schol, zijn nog wel belangrijk (qua omzet), maar andere vissoorten, zoals inktvis en mul, zijn steeds belangrijker geworden. Bedrijven die normaal altijd platvis kochten, verwerkten of verhandelden, zijn door deze ontwikkelingen op andere vissoorten overgeschakeld. De verminderde aanvoer van schol heeft geleid tot hogere importen van andere platvissoorten, zoals rock sole en yellow fin (substitutie voor schol). Door de aanzienlijke terugloop in aanbod van schol en de min of meer negatieve prijsontwikkelingen in de afgelopen jaren is het aantal traditionele platvisverwerkers drastisch afgenomen. Uit interviews blijkt dat de traditionele markt voor verse en bevroren scholfiletproducten (Italië, supermarkten, cateringinstellingen en restaurants) grotendeels is weggefallen. Door het grillige verloop van de aanvoer van schol, de schaarste ervan en de

ongunstige prijsconcurrentiepositie is de internationale markt nagenoeg volledig overgestapt op bovengenoemde importsoorten. In de internationale scholmarkt wordt vooral gewerkt met halfjaar- en jaarcontracten met van tevoren vastgestelde volumes en prijzen. Nederlandse exporteurs kunnen niet meer voldoen aan de eisen van de afnemers. Een belangrijk signaal dat in negen interviews genoemd is, is het risico op marktverlies. Aangegeven werd dat Nederlandse platvisverwerkende bedrijven de Italiaanse markt aan het verliezen zijn. De huidige aanvoervolumes van Noordzeeschol zijn daarvoor dus te klein en op prijs niet concurrerend met import platvissoorten (interview 4, visverwerker/visgroothandel). Veel bedrijven hebben enkele jaren geleden al strategisch hierop ingespeeld. Met de dalende aanvoer van Noordzeevis in het algemeen is de focus grotendeels verlegd naar het importeren van diverse andere vissoorten. Met name het importvolume van zalm en kabeljauw is in de afgelopen jaren sterk gestegen (zie paragraaf 5.1.7).

5.3.2 Diversificatie van producten en diensten

Naast de toegenomen handel in importvis hebben veel bedrijven in de visketen ook hun activiteiten verbreed om risico's te spreiden om beter in te kunnen spelen op toekomstige veranderingen, wat in elf interviews werd aangegeven. Zo hebben bijvoorbeeld toeleveranciers hun diensten uitgebreid naar andere maritieme sectoren, zoals offshore, bagger en binnenvaart, om minder afhankelijk te zijn van de krimpende visserijsector (interview 14, toeleverancier). Ook transportbedrijven zijn andere klanten gaan bedienen, buiten de visserijsector. Door diversificatie blijven deze bedrijven beter bestand tegen uitdagingen zoals dalende aanvoervolumes en stijgende kosten, terwijl nieuwe marktkansen kunnen worden benut. Voor de visafslagen blijkt deze diversificatie echter zeer lastig. Er zijn initiatieven om tot andere activiteiten te komen bij de visafslagen (zoals het creëren van extra vriescapaciteit of het ontdooien van vis voor bedrijven), maar de verwachting is dat de visafslagen voor een groot deel van hun inkomsten afhankelijk blijven van de Noordzeevisserij (interview 18, sleutelfiguur).

5.3.3 Schaalvergroting en consolidatie

In zes interviews werd aangegeven dat in vrijwel de gehele keten schaalvergroting en consolidatie waarneembaar is, van visveiling en logistiek tot

visverwerkings- en vishandelsbedrijven. Vanuit de visafslagen (interview 17, visafslag) is aangegeven dat er steeds minder ruimte is voor het aantal veilingen dat er nu nog is. De enige jaren geleden ingezette trend van sluitingen en/of overnames van visafslagen (Colijnsplaat, Breskens, Den Helder en meest recent ook Vlissingen) lijkt in de toekomst door te zetten (interview 17, visafslag). Ook vanuit de logistiek geven vistransportbedrijven aan dat schaalvergroting en consolidatie middels overnames aan de orde van de dag is. De markt voor transport van Noordzeevis binnen Nederland en Europa is kleiner geworden. Er is aanzienlijk minder volume vis in de Nederlandse visafslagen (figuur 4.2), maar het internationale transport van vis als geheel is juist toegenomen (interview 1, transport). Met name de importstroom van (kweek)zalm vanuit Noorwegen en Denemarken, die in Nederland verwerkt wordt, is fors toegenomen in de afgelopen jaren en lijkt nog verder te groeien. Ook de exportstroom (veelal bewerkte zalm) is toegenomen waardoor er behoorlijke compensatie is voor het verloren gegane nationale vrachtvervoer van Noordzeevis. In de visverwerking en vishandel lijken de marges te zijn afgenomen vanwege sterk toegenomen bedrijfskosten (interview 11, visverwerking/visgroothandel; interview 12, visverwerking/visgroothandel). Hierbij opgemerkt dat financiële marges kunnen dalen ondanks stijgende omzet. Dit heeft te maken met dat bedrijven niet alle kostenstijgingen kunnen doorberekenen naar afnemers. Omdat in deze schakel van de keten (vaak de retail) ook concentratie plaatsvindt, wordt de druk op de verkoopprijzen voor de verwerkende industrie steeds groter. Voor 2024-2025 is de verwachting dat de omzet zal stijgen, met name door prijsstijgingen. Dat zal waarschijnlijk niet gelden voor de financiële marges maar dat verschilt sterk per bedrijf en per schakel in de keten. Kleine bedrijven met kleine volumes moeten relatief hoge marges kunnen rekenen om rendabel te opereren. Hun concurrentiepositie lijkt de afgelopen jaren echter snel verslechterd (interview 11, visverwerking/visgroothandel; interview 12, visverwerking/visgroothandel). In Nederland zijn in de visserijregio's verschillende bedrijven overgenomen of samengevoegd met andere bedrijven (interview 10, transport; interview 11, visverwerking/visgroothandel; interview 20, sleutelfiguur). Daarmee wordt het landzijdige viscluster kleiner (minder bedrijven), al is de economische omvang (omzet en werkgelegenheid) niet per se krimpend (zie ook hoofdstuk 2).

5.3.4 Tekorten op de arbeidsmarkt

Het aantrekken en behouden van voldoende en gekwalificeerd personeel blijft een grote uitdaging binnen de visketen. Dit geldt zowel voor lokale arbeidskrachten als voor werknemers uit het buitenland. Brexit heeft deze situatie verder bemoeilijkt door beperkingen op de uitwisseling van personeel tussen Nederland en het Verenigd Koninkrijk. In alle regio's en schakels van de keten is een toenemend gebrek aan personeel. Na de stijgende kosten was het gebrek aan personeel de meest genoemde marktontwikkeling. In 10 van de 23 interviews werd dit genoemd als een ontwikkeling die effect heeft op de bedrijfsvoering, waardoor bedrijven niet op volle capaciteit kunnen draaien. Het tekort aan personeel is een probleem dat door de hele keten en in alle regio's speelt. Dit tekort is deels te wijten aan marktontwikkelingen die buiten het beleid staan: vergrijzing zorgt ervoor dat ervaren krachten met pensioen gaan en moeilijk te vervangen zijn, terwijl het fysiek zware werk en het wankel imago van de sector de visserijketen minder aantrekkelijk maken voor jongere generaties (interview 14, toeleverancier; interview 22; sleutelfiguur). Personeel is moeilijk te krijgen en daarnaast hebben werknemers uit Engeland beperkte verblijfs- en werkmogelijkheden in Nederland. Dat zorgt voor veel papierwerk en hogere kosten (interview 14, toeleverancier).

Om deze uitdagingen het hoofd te bieden, zoeken veel bedrijven oplossingen in automatisering en robotisering. Hoewel dit door meerdere partijen als noodzakelijk wordt gezien, gaven zij ook aan dat automatisering niet voor alle werkzaamheden een oplossing biedt. Wat bijvoorbeeld goed blijkt uit een interview met een verwerkingsbedrijf:

'Het is echt finesse en detailwerk. Veel kennis zit in de hoofden van mensen en die moet je van persoon tot persoon overbrengen. Dat kun je niet vanaf papier geheel overdragen.' (interview 12, visverwerking/visgroothandel)

Taken die specialistische kennis vereisen blijven moeilijk te vervullen. Zo blijft het tekort aan personeel een hardnekkig probleem dat zowel door structurele ontwikkelingen in de markt als door beleidskeuzes wordt versterkt.

5.3.5 Energie- en waterfaciliteiten

De beschikbaarheid van energie en water is een groeiende zorg binnen de Nederlandse visketen, wat in vijf interviews werd aangegeven. Met name in regio's waar veel visverwerking plaatsvindt, zoals Urk, bereiken de voorzieningen hun capaciteitslimieten, wat de groei en efficiëntie van de sector kan belemmeren (interview 17, sleutelfiguur; interview 18, sleutelfiguur). Vis productiebedrijven die veel energie verbruiken, zoals onder andere ook vrieshuizen, kunnen bijvoorbeeld nog niet overschakelen op elektriciteit vanwege tekort aan capaciteit op het net. Voor bedrijven in de transportsector is het daarnaast nog niet haalbaar om over te stappen naar elektrisch rijden. Elektrische voertuigen zijn aanzienlijk duurder in aanschaf, hebben een kleinere actieradius en een beperkter laadvermogen, wat de overstap naar verduurzaming bemoeilijkt (interview 16, sleutelfiguur). De wil bij de bedrijven is er wel, maar de overstap maken is technisch nog niet haalbaar en economisch ook niet uitvoerbaar.

'Elektrificeren van vrachtwagens wordt overwogen, maar de technische uitvoerbaarheid ervan en de hoge kosten zijn een grote uitdaging.' (interview 8, transport)

Naast elektriciteitstekorten hebben ook watertekorten directe gevolgen voor de productieprocessen van verwerkingsbedrijven. Er wordt door bedrijven en lokale overheden gezocht naar oplossingen, maar dergelijke projecten hebben doorgaans een lange doorlooptijd en bieden daarmee nog geen directe oplossing (interview 17, sleutelfiguur; interview 18, sleutelfiguur). Het omgaan met deze resource-problemen blijft dus een uitdaging, al biedt het ook kansen om door middel van innovatie efficiënter met middelen om te gaan.

5.3.6 Stijgende kosten

Door onder andere inflatie zijn de kosten voor alle bedrijven flink gestegen (aangegeven in elf interviews), en met name de loonkosten. Deze maken een groot deel uit van de totale kosten van met name de visverwerking. Ook de stijging van het minimumloon in 2025 (Vereniging Van Visspecialisten, 2024b) zal naar verwachting een aanzienlijk effect hebben op de bedrijven (interview 12, visverwerking/visgroothandel). De kosten van transport, zowel over de weg via vrachtwagens als via containers met scheepsvaart, zijn sterk gestegen

(interview 18, sleutelfiguur). Visverwerkende en visgroothandelsindustrie kent een licht stijgende omzet door de gestegen prijzen, ondanks lagere volumes. Echter, zijn de kosten zijn nog sneller gestegen, waardoor financiële nettoresultaten en daarmee de marges zijn gedaald (interview 11, visverwerking/visgroothandel; interview 12, visverwerking/visgroothandel; interview 23, sleutelfiguur). Doorberekening van hogere kosten aan de retail is moeilijk vanwege afgesproken jaarlijkse leveringscontracten en ook omdat er moeilijk tussentijds te onderhandelen valt (interview 2, visverwerking/visgroothandel; interview 10, transport).

5.3.7 Digitalisering

Zoals aangegeven in paragraaf 5.2.1, heeft de toenemende digitalisering in de visketen bijgedragen aan een efficiëntere handel in visproducten. Toch is in bepaalde delen van de keten nog een stap te maken op het gebied van digitalisering, zo werd in drie interviews aangegeven. In het transport wordt bijvoorbeeld nog veel met papieren documenten gewerkt, wat niet alleen tijdrovend is maar ook leidt tot inefficiëntie. Volgens transportbedrijven zou vergaande digitalisering van transportdocumenten veel administratieve lasten en kosten kunnen besparen. Ook bij keurpunten in de Rotterdamse haven blijft digitalisering achter, wat leidt tot onduidelijkheid over keurcapaciteit en inefficiënte processen (interview 23, sleutelfiguur). Bedrijven pleiten voor meer inzicht en digitale transparantie om vertragingen en kosten te verminderen.

5.3.8 Technologische mogelijkheden en ontwikkeling in robotisering

Technologische vooruitgang en robotisering bieden kansen om efficiënter vis te produceren en tegelijkertijd verspilling van voedsel te verminderen. Door innovatieve technieken kan een steeds groter deel van de vis beschikbaar komen voor menselijk gebruik (100% vis). In de verwerking van vis wordt ook steeds meer ingezet op vergaande robotisering van productieprocessen om zo snel mogelijk ook minder afhankelijk te raken van werknemers die nauwelijks tot moeilijk te vinden zijn (aangegeven in drie interviews).

5.4 Kansen

Aan het einde van ieder van de 23 interviews is de vraag gesteld of het bedrijf of sleutelpersoon nog kansen ziet vanuit de eigen bedrijfsvoering en/of binnen de eigen visserijregio. Deze zijn hieronder naar overkoepelend onderwerp uitgewerkt.

5.4.1 Kennis van visverwerking en toeleverende industrie als exportproduct

Ondanks de zorg om de krimpende ontwikkeling van de economie van visclusters, biedt juist de export van deze kennis en innovatie een kans om deze up-to-date te houden en door te ontwikkelen. Het is belangrijk dat ondanks de krimpende omvang van visclusters de infrastructuur en kennis geborgd wordt binnen de visserijregio's, zodat de vitale functie voor aanvoer en verwerking van Noordzeevis ook in de toekomst behouden blijft (interview 13, visafslag; interview 22, sleutelpersoon). In de nulmeting (Hoekstra et al., 2023) werd bijvoorbeeld beschreven dat scholfileermachines dreigen niet langer ontwikkeld en onderhouden te worden door de machineleveranciers doordat het aantal visverwerkers dat deze machines gebruikt eerder krimpt dan groeit. Dat zou een directe bedreiging zijn voor de verwerking op lange termijn van schol na aanlanding. In het buitenland, met name buiten Europa, is veel interesse in de productkennis die is opgebouwd door Nederlandse bedrijven.

'Vanuit een handelsmissie naar de Verenigde Staten kwam een Nederlandse visverwerker en een leverancier van visverwerkingsmachines in contact met een lokaal verwerkingsbedrijf daar. Ze gaven aan dat ze veel heek beschikbaar hadden om te verwerken maar door de zeer dunne huid van deze vissoort problemen hadden met het onthuiden. De machines die in de VS beschikbaar zijn, liepen voortdurend vast. De twee Nederlandse bedrijven hebben een oplossing bedacht met de kennis van de verwerking van rond- en platvis. De machine wordt samen met de service eromheen komend jaar geëxporteerd naar de VS.' (interview 18, sleutelfiguur)

Op oorspronkelijke visserijbedrijvenbeurzen in Nederland richtten toeleveranciers zich in het verleden voornamelijk op de Nederlandse kottervloot. Dat verschuift steeds meer naar buitenlandse visserijbedrijven in landen als Noorwegen, Schotland, IJsland, Denemarken, België en Frankrijk. Door kennis en innovatie breder dan Nederland in te zetten wordt de markt groter en daardoor minder kwetsbaar om verloren te gaan bij een krimp van Nederlandse visserij en visclusters (interviews 3, 9 en 14; toeleveranciers). Innovatie- en handelsmissies kunnen hierbij helpen (interview 18, sleutelpersoon).

5.4.2 Valoriseren visreststromen als incubator voor nieuwe economie en kennis

Door de krimpende visserijsector is er veel kennis verloren gegaan over de visserij, verwerking en productvermarkting van Noordzeevis (Hoekstra et al., 2023; interview 6, visverwerking/visgroothandel). Tegelijk ontstaat er ook nieuwe kennis, bijvoorbeeld door start-ups binnen visclusters die zich richten op het valoriseren van visresten. Zij hebben nieuwe gespecialiseerde kennis ontwikkeld over de circulaire verwerking van visresten waardoor hele nieuwe markten en werkgelegenheid ontstaat. De meeste visresten vanuit de visverwerkende industrie gaan laagwaardig naar binnenlandse of buitenlandse reststroomverwerkers met eindbestemming voor de vismeelindustrie, huisdiervoeders of bio-energieopwekking. Idealiter worden visresten zoveel mogelijk hergebruikt voor menselijke consumptie en waar dat niet kan voor andere doeleinden zoals cosmetische, farmaceutische, kleding/mode, huisdierindustrie of de meer laagwaardige vismeelindustrie en bio-energieopwekking. Door de binnenlandse valorisatie van visresten te stimuleren ontstaat er een nieuwe economie en daarmee inkomen, werkgelegenheid en nieuwe kennis. Ook de transportkilometers (foodmiles) kunnen daarmee worden beperkt en kan verspilling van voedsel tegen worden gegaan. Verdere verwaarding van restproducten uit de visserij, zoals samenwerking met een biomedisch park, met name gericht op het hightech verwaarden van reststromen, is een kans op middellange termijn (interview 21, sleutelpersoon). Daarbij is het wel belangrijk om grondig te analyseren hoe groot deze markt is voor specialistische start-ups die de visresten opwaarderen en herbruikbaar maken. Vermoedelijk is de markt hiervoor geschikt voor een beperkt aantal specialistische bedrijven maar kunnen visverwerkende bedrijven wel profiteren als zij hun visresten gescheiden en van hogere kwaliteit aanleveren aan deze

specialistische bedrijven die de visresten valoriseren tot bijproducten. Ter illustratie, een specialistisch bedrijf in het valoriseren van visreststromen gaf aan dat ze in het verleden visresten voor gemiddeld € 0,15 per kilogram inkochten van lokale visverwerkers. Momenteel is dat al € 0,60 doordat visverwerkers gericht de visresten scheiden waardoor een hogere kwaliteit en efficiëntie in de valorisatie kan plaatsvinden. Ook is het een groeiende markt van afnemers die de meerwaarde van bijproducten zien. Visverwerkende bedrijven delen in de meeropbrengst en kunnen daarnaast de stijgende kosten drukken doordat ze een nieuwe inkomstenbron hebben (interview 6, visverwerker; interview 8, transport; interview 18, sleutelpersoon).

5.4.3 Groeiende import van aquacultuur voor verwerking en handel

In de import- en exportstatistieken eerder in dit hoofdstuk getoond, is een duidelijke stijgende trend te zien van aquacultuurproducten die in Nederland verwerkt worden en verhandeld voor binnenlandse- of buitenlandse consumptie. Zalm is het voorbeeld van hoe Nederlandse visverwerkende/visgrootbedrijven ondernemerschap en veerkracht hebben getoond ter compensatie van de dalende trend in het aanbod van Noordzeevis. De groeiende import en export van aquacultuur heeft voordelen en biedt daarmee kansen. Aquacultuur is tamelijk stabiel in aanbodvolumes en sorteringen van vis in tegenstelling tot veel wild gevangen vis zoals Noordzeevis. Daarnaast heeft bijvoorbeeld gekweekte kabeljauw als voordeel dat ze een kleinere kop hebben dan wildvangst waardoor er minder reststroom is, het heeft geen parasieten of wormen en ook geen risico's met kwik en dioxides in het visvlees. Kweekkabeljauw heeft nog geen certificering zoals ASC (aquaculture stewardship council) of Global Gap. Zodra die certificering wordt bereikt kan daarmee het risico een dalend aanbod van gecertificeerde (MSC, marine stewardship council) wildvangst kabeljauw worden ondervangen. Een ander voordeel van in grote volumes gekweekte zalm en kabeljauw is dat de verwerkingsmachines zo gemoderniseerd worden dat de onderdelen van de vis al gescheiden van de band rollen. Dat maakt de verwerking en verwaarding van visresten eenvoudiger en efficiënter. Bij platvisverwerking gaat dit allemaal nog handmatig doordat die machines nauwelijks tot niet gemoderniseerd worden. Het groeiende aanbod en daarmee economische omvang van de aquacultuur wereldwijd, geeft ook kansen voor innovatie en investeringen om machines en

dergelijke te moderniseren, bijvoorbeeld door gebruik van robots in productielijnen (interview 4 en 6, visverwerking; interview 23, sleutelpersoon).

5.4.4 Eiwittransitie maar nieuwe markten en producten nodig

Veel visproducten kennen een lage milieubelasting (footprint) vergeleken met veel andere eiwitbronnen. Met name mosselen en kleine pelagische vissoorten scoren goed op een lage milieubelasting. Dit is een kans om deze boodschap duidelijker naar consumenten en burgers over te brengen. Met name is dit een kans vanuit de eiwittransitie waarbij het dieet uit minder vlees en meer plantaardig zal bestaan in de nabije toekomst voor milieubelasting en vanuit gezondheidsredenen. Dit vereist dan wel productinnovatie. Bijvoorbeeld voor mosselen is de markt sterk vergrijzend. De één of tweekilo verpakking in de supermarkt of het mosselpannetje zullen niet ineens de trend van vergrijzing onder mossel etende consumenten doen veranderen. Het vereist nieuwe producten en niet product-marktcombinaties. Tegelijk moet de kostprijs concurrerend blijven ten opzichte van vergelijkbare producten zoals de Chileense mossel, die goedkoper is dan de in Europa gekweekte variant. Ook kan productinnovatie hand in hand gaan met innovatie van de visserij of aquacultuur. Bijvoorbeeld, bodemcultuurkweek is efficiënt, maar hangcultuur is wel een kans met mosselzaadinvangstallaties (MZI). MZI geeft een eerdere beschikbaarheid van het product in het seizoen met minder vaarbewegingen dan bodemcultuurkweek.

'De mogelijkheid voor Zeeuwse (bodem)mosselkweek bedrijven om een combinatie te kunnen maken tussen de hang- en bodemcultuur zou een grote rol kunnen spelen in de verhoging van de efficiëntie en daarmee het drukken van de kostprijs. Op dit moment ontbreekt de mogelijkheid voor het gros van de bedrijven om mosselen door te kweken aan lijnen. Hierdoor is het niet mogelijk voor deze bedrijven om maximaal rendement te creëren van het ingevangen mosselzaad. Voor veel van dit soort bedrijven betekent het dat ze mede hierdoor qua kostprijs niet kunnen concurreren met de grotere Europese spelers.' (interview 11, visverwerking/visgrootbedrijf)

Daarnaast is het behouden van vakkennis essentieel voor product- en marktinnovatie. Bijvoorbeeld het rijpproces van haring is belangrijk om derving te voorkomen en de smaakwaliteit te bewaken. Deze kennis is slechts deels te ondervangen met automatisering waarbij ook nog eens hoge investeringskosten komen kijken. De trend van gemak vanuit consumenten en minder werk aan het (eind)product willen hebben onder afnemers is een kans voor de visverwerkende industrie. Ook de ontwikkeling van krimpflatie (kleinere porties of minder inhoud voor dezelfde prijs) dwingt visverwerkers om met nieuwe producten te komen. Denk aan gemakproducten zoals vis in hapjes, tapas, salades, sushi of andere kant-en-klare maar toch gezonde maaltijdverpakkingen (interview 7 en 12, visverwerking/visgroothandel). Ook het aanboren van nieuwe markten is een kans, denk aan haring dat volgens de Joodse spijswetten geschikt is maar ook hoge eisen vergt vanuit hygiëneprotocollen en verwerking (interview 12, visverwerking/visgroothandel). Toeleveranciers gaven aan dat diversificatie van markten essentieel is bij een dalend aantal Nederlandse kotters. Meer opdrachten voor visserijbedrijven in het buitenland wordt verricht en daarnaast gewerkt aan nieuwe producten. Bijvoorbeeld het bouwen van een aluminium zeiljacht dat een nieuwe doelgroep en nieuw product is (interview 14, toeleverancier).

5.4.5 Invasieve soorten duurzaam oogsten of bevissen

In Nederland kennen we meerdere invasieve soorten laatste jaren. In een enkel interview werd de kans genoemd van het duurzaam bevissen of oogsten van invasieve soorten zoals Amerikaanse rivierkreeftjes of bepaalde schelpdiersoorten. Door de dominantie van zulke soorten in het regionale ecosysteem is het wegvangen of oogsten nodig vanuit duurzaam beheer. Het is een win-win zodra het een inkomen kan bieden voor vissers of kwekers (interview 19, sleutelpersoon).

5.4.6 Samenwerking en gezamenlijke uitstraling via het Visserij Ontwikkel Plan

De kansen van het Visserij Ontwikkel Plan werden in twee interviews genoemd, als zijnde samenwerking tussen visserijregio's maakt de vis(serie)sector sterker. Ook als het gaat om het imago en de kansen voor nieuw talent en jongeren. Ontwikkeling van een beleavingscentrum voor de visserij via het Visserij Ontwikkel Plan (VOP) is daarin een goede stap (interview 21, sleutelpersoon). Het kansrijke en toekomstgerichte verhaal kun je als individueel bedrijf, regio of bedrijfskolom niet alleen sterk naar buiten brengen. Daar heb je alle regio's en zowel bedrijfsleven, overheid als onderwijs voor nodig (interview 3, toeleverancier).

6 Effecten van beleid op de visketen en toeleverende industrie

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste beleidseffecten beschreven die invloed hebben op de visketen en toeleverende industrie. In [bijlage 6](#) is een turftabel weergegeven waarin is weergegeven hoe vaak specifieke beleidsthema's door geïnterviewden werden genoemd. Bij sommige onderwerpen, zoals arbeid, kunnen markt- en beleidsontwikkelingen niet geheel los van elkaar worden gezien, doordat het één invloed kan hebben op het andere. Marktontwikkelingen kunnen aanleiding zijn voor nieuw beleid, maar beleid kan ook juist nieuwe marktontwikkelingen initiëren. Voor onderwerpen die overlappend kunnen zijn is daarom in hoofdstuk 5 de nadruk gelegd op het beschrijven van de ontwikkelingen in de markt, en in hoofdstuk 6 op de rol die beleid hierin heeft gespeeld.

6.1 Visserijbeleid

6.1.1 Duurzaam gebruik Noordzee en lange termijn beleid

Beleid ten aanzien van duurzaamheid in Nederland heeft energiewinning op zee en de zorg voor natuur meer ruimte gegeven. Door de aanleg van windparken op zee (waarmee het beschikbare visgebied afneemt) en natuurbescherming (in de vorm van gebiedssluitingen) zijn de vangstmogelijkheden op de Noordzee afgenomen, wat ook een belangrijke aanleiding is geweest voor de kottersanering (zie paragraaf 5.2). De volumes van vis en schaaldieren uit de Noordzee in de markt zijn hierdoor steeds verder onder druk komen te staan. In 15 van de 23 interviews werd aangegeven dat dit beleid merkbare effecten heeft gehad op de bedrijfsvoering of de regio. Hiermee is het onderwerp dat het meest genoemd werd.

Veel geïnterviewden benadrukten de noodzaak van duidelijkheid over het langetermijnbeleid om continuïteit in de sector te waarborgen (aangegeven in zeven interviews). De vraag werd gesteld of de Nederlandse vis(serij)sector in de toekomst nog wel een 'licence to produce' zal krijgen. Een specifiek punt van

onzekerheid voor de toekomst is de Wet natuurbescherming (Wnb)-vergunning voor de garnalenvisserij. Het ontbreken van duidelijkheid over de verlenging of aanpassing van deze vergunning brengt risico's met zich mee voor bedrijven die actief zijn in dit onderdeel van het viscluster. Deze onzekerheid belemmert noodzakelijke investeringen en langetermijnplanning, wat de bedrijfsvoering in de garnalenvisserij extra uitdagend maakt (interview 7, visverwerking/visgroothandel; interview 14, toeleverancier; interview 20, sleutelfiguur). Naast deze twee ontwikkelingen worden ook de daling van de (pelagische) quota en het wegvallen van de pulsvisserij genoemd als belangrijke bepalende factoren in het beleid in de afgelopen jaren.

6.1.2 Sanering kottervloot

Bij de saneringsronde in 2022-2023 in de kottervloot zijn 51 schepen gesaneerd, wat door de hele keten merkbare gevolgen heeft gehad. Door 10 van de 23 geïnterviewden is dit genoemd als een gevolg van beleid dat effect heeft gehad op de bedrijven of de regio. Die reductie in vlootomvang en het daarmee gepaard gaande verlies aan aanbod van Noordzeevis heeft direct geleid tot omzetverlies voor verschillende schakels in de keten, zoals visafslagen, toeleveranciers, transportbedrijven en verwerkingsbedrijven die afhankelijk waren van de platvisvisserij. Met minder kotters in de vaart is de beschikbare 'vijver' van kotters waar toeleveranciers en andere bedrijven opdrachten uit kunnen halen aanzienlijk kleiner geworden. Veel bedrijven hebben hier al wel vooraf op ingespeeld door diversificatie van hun bedrijfsactiviteiten (zie paragraaf 5.3.2) waarmee afhankelijkheid van de Nederlandse visserijvloot al deels was afgebouwd. Ook werd in 7 interviews genoemd dat de recent aangekondigde sanering van de garnalenvloot (Visserij.nl, 2024) in de toekomst effect zal hebben op de bedrijven.

6.1.3 EnergieVIS

Toeleveranciers en reparatiebedrijven hebben aangegeven goed gebruik te hebben kunnen maken van de EnergieVIS-subsidieregeling, die een behoorlijke, tijdelijke, impuls aan de bedrijven heeft gegeven. De regeling heeft ondersteuning geboden in het verduurzamen van Nederlandse visserijschepen, waarmee aanzienlijke verbeteringen in brandstofefficiëntie zijn gerealiseerd. De regeling had hiermee een positief effect voor zowel de visserij als op dit onderdeel van de visketen (interview 9; interview 14, beiden toeleveranciers).

6.2 Overig beleid

6.2.1 Brexit

Vis-import en export met het Verenigd Koninkrijk (VK) is na Brexit afgenomen, mede door administratieve lasten, handelstariefsverhogingen en andere kosten (aangegeven in negen interviews). Een aantal geïnterviewden gaf aan tot 8% meer kosten te maken waardoor het niet meer interessant is om handel met het VK voort te zetten. Ook toeleverings- en reparatiebedrijven die (een aanzienlijk aantal) Engelse visserijbedrijven als klant in Nederland hebben voor reparatie, onderhoud, overhaal van motoren of nieuwe lieren en motoren, moeten meer kosten maken dan voor Brexit. Het gaat hier om kotters uit het VK en Ierland die fysiek naar Nederlandse havens komen. Sinds Brexit hebben toeleveringsbedrijven moeite om opdrachten van die bedrijven vast te houden. Door wet- en regelgeving met betrekking tot het VK, als niet EU-land, zijn kosten hoger geworden dan toen het nog wel lid van de EU was. Meer formaliteiten, langere wachttijden en toegenomen restricties in vrij verkeer van goederen en personen werken kostenverhogend. Hierdoor komt het steeds vaker voor dat Engelse visserijbedrijven voor hun behoeften of diensten in Engeland blijven, in plaats van naar Nederlandse bedrijven komen, wat de concurrentiepositie van Nederlandse toeleveringsbedrijven verzwakt (aangegeven in drie interviews). Ook logistieke bedrijven (transport) hebben hun activiteiten in het rijden op het VK aanzienlijk verminderd of zijn zelf gestopt vanwege de toegenomen kosten.

6.2.2 Regelgeving en duurzaamheid

Regelgeving en maatschappelijke eisen met betrekking tot duurzaamheid worden steeds complexer, wat bedrijven voor grote uitdagingen stelt, zo werd in tien interviews aangegeven. In West-Europa (Nederland, Duitsland) is het voldoen aan specifieke duurzaamheidseisen essentieel om aan retail te kunnen leveren (interview 2, visverwerking/visgroothandel). Door de sector wordt daarom erkend dat duurzaamheidscertificering onmisbaar is voor de toekomst (interview 17, visafslag; interview 5, visverwerking/visgroothandel). Tegelijkertijd brengt deze ontwikkeling extra kosten en operationele uitdagingen met zich mee. Zo heeft de in 2024 ingevoerde verplichting voor grote bedrijven om te voldoen aan CSRD-richtlijnen (Corporate Sustainability Reporting Directive) in MVO-rapportages (Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen) geleid tot aanzienlijke extra investeringen (Vereniging Van Visspecialisten, 2024a).

Bedrijven geven verder aan dat de uitvoering van de regelgeving in de praktijk problematisch is (interview 1, visverwerking/visgroothandel; interview 8, transport; interview 23, visverwerking/visgroothandel). Voor vrijwel elke stap in de keten, van transport tot voedselveiligheid, gelden strenge eisen die ook tot hoge kosten leiden. Bovendien is ervaren dat regelgeving regelmatig verandert of niet consistent wordt toegepast bij bijvoorbeeld keuringen, wat voor onzekerheid en inefficiëntie zorgt (aangegeven in zes interviews). Import- en exportbedrijven gaven in interviews aan een ongelijk speelveld te ervaren met betrekking tot de hoogte van keuringskosten en tijdrovende formaliteiten in Nederland, vergeleken met bijvoorbeeld België en Duitsland. Hierdoor komt het voor dat bedrijven kiezen om de handel in visproducten naar buitenlandse havens te verplaatsen, waarna de producten vaak wel weer naar Nederland worden gebracht. Bedrijven geven aan dat kostenoverwegingen en tijdsbesparing hier een belangrijke rol spelen.

6.2.3 Visserij Ontwikkel Plan

Het Visserij Ontwikkel Plan (VOP) is de voornaamste (recente) overheidssubsidie waar de landzijdige visketen via de gemeenten aanspraak op kon maken. Op 13 juni 2023 werd de subsidieregeling Visserij Ontwikkel Plan (VOP) aangekondigd (Ministerie van LNV, 2023). Twee doelen werden genoemd bij de aankondiging: 1) behoud en ontwikkeling van toekomstbestendige landzijdige visclusters (waaronder visafslagen) voor een kleinere, duurzamer en meer

diverse aanvoersector; 2) behoud en ontwikkeling van andere (sociaal-economische) activiteiten, die qua karakter passend zijn bij de identiteit van en bijdragen aan behoud van het sociaal-cultureel erfgoed en werkgelegenheid van de betreffende visserijgemeenschappen. Voor alle projectvoorstellen in het VOP door voormalig LNV-minister Adema naar de Tweede Kamer gestuurd, is tot 2030 € 80 mln. nodig. Van dat bedrag stelde eerder al € 30 mln. beschikbaar. De regio's (Urk, Zuidwest Nederland, Kop van Noord-Holland, Hollandse Haringkust en Noord-Nederland) nemen de overige € 50 mln. voor hun rekening (Rijksoverheid, 2024). Het ministerie van LNV heeft op 15 juni 2023 aan het Bestuurlijk Platform Visserij (BPV) gevraagd om in het kader van maatregelen voor de visserijketens en gemeenschappen een Visserij Ontwikkel Plan (VOP) op te stellen. Geïnterviewde bedrijven en sleutelpersonen noemden de regeling positief. Op het proces van uitvraag onder bedrijven voor VOP-plannen door gemeentes en/of provincies binnen de eigen visserijregio werd minder positief teruggekeken door meerdere geïnterviewde bedrijven. De tijdslijnen waren heel kort (soms 48 uur) om VOP-plannen in te dienen bij de beleidsmedewerkers van de plaatselijke gemeente of provincie en in de beleving van enkele bedrijven was er weinig ruimte om hun plannen te presenteren en werden ze naar hun beleving niet (voldoende) gehoord en betrokken in het besluitvormingsproces. Inbreng van diverse stakeholders zou onvoldoende serieus zijn beoordeeld en buiten de besluitvorming zijn gebleven, waardoor bij diverse bedrijven het vertrouwen in lokale beleid is afgenomen. Opgemerkt dat de ervaringen bij het proces van indiening en besluitvorming via de lokale of regionale gemeente of provincie verschillend waren. Bedrijven met een toegekend VOP-plan waren louter positief terwijl bedrijven onder geïnterviewden met afgekeurde VOP-plannen met name over het proces minder positief waren. Over het algemeen zien zowel geïnterviewde bedrijven als sleutelfiguren binnen de diverse visserijregio's deze VOP-regeling als winst doordat het toekomstperspectief geeft aan de landzijdige visclusters, meer afstemming en samenwerking bovenregionaal als visserijdorpen en zowel het sociaal-economische als sociaal-culturele belang van visserij per regio op de kaart zet (interviews 3, 9 en 14, beiden toeleveranciers; interviews 4 en 6, beiden visverwerker; interview 13, visafslag; interview 18, 21 en 22, sleutelfiguren).

6.2.4 Arbeidsmarkt

De krapte op de arbeidsmarkt is een marktontwikkeling die veel oorzaken heeft en niet alleen door het viscluster wordt ervaren (zie 5.3.4). Desondanks kan het niet geheel los worden gezien van beleidsontwikkelingen. In zes interviews werden beleidsmaatregelen genoemd die een effect hebben gehad op de arbeidsmarkt. De verhoging van minimumlonen maakt het voor bedrijven lastiger om concurrerend te blijven, vooral in schakels waar nog relatief veel handwerk nodig is. Bij het aantrekken en behouden van buitenlandse arbeidskrachten, voor veel bedrijven een belangrijke doelgroep, is onder andere huisvesting een probleem. Het komt voor dat wanneer bedrijven buitenlandse arbeidskrachten een vast contract willen aanbieden, het door gebrek aan huisvestingsmogelijkheden niet door kan gaan:

'Huisvesting is lastig, met name voor arbeidsmigranten. Het is wel een kans om brede welvaart te bieden via huisvesting voor arbeidskrachten. Je wilt soms een buitenlandse werknemer een vast contract aanbieden zodat je ze langer tot je kan binden, maar dat loopt vaak vast op huisvesting.' (interview 5, visverwerking/visgroothandel)

Nieuwe regelgeving voor zelfstandige ondernemers (ZZP'ers) maakt het in de komende tijd bovendien nog moeilijker om flexibel in te spelen op piekperiodes of specialistische werkzaamheden. Aantrekken van arbeidskrachten wordt zo nog verder beperkt of duurder.

6.2.5 Internationale handel en markt

De internationale handelsstromen van visproducten laten een duidelijke groei zien in zowel import- als exportwaarden tussen 2014 en 2022, zoals beschreven in paragraaf 5.1. In 2023 nam echter zowel de import als export in waarde af. Het is op basis van de beschikbare gegevens lastig om exact vast te stellen wat voortkomt uit marktontwikkelingen (zoals bijvoorbeeld een afname in de productie) en wat het gevolg is van beleid (zoals handelsbarrières en regelgeving). Uit interviews blijkt echter dat beleidsontwikkelingen een belangrijke rol spelen. Zo werd in 8 van de 23 interviews Brexit genoemd als een belangrijke factor die handelskosten en administratieve lasten verhoogde (zie ook 6.3). Handelsbeleid, zoals invoertarieven, kwam in 4 interviews naar

voren als beperkende factor. Ook werden controles op vervoer in 7 interviews genoemd als beleidsaspecten die zorgen voor vertragingen en hogere kosten. Bedrijven benadrukken dat deze beleidsontwikkelingen extra uitdagingen vormen, wat kan leiden tot bijvoorbeeld het verschuiven van activiteiten van de Rotterdamse haven naar havens zoals Antwerpen of Bremerhaven. Verschuivingen in handelsstromen en in logistiek als gevolg van beleid hebben effect op de concurrentiepositie van Nederlandse bedrijven.

Discussie

7 Discussie

7.1 Unieke cijfers van deze studie

Dit monitoringsonderzoek dat voortbouwt op de nulmeting (Hoekstra et al., 2023) is uniek omdat er voor het eerst (voor zover bekend vanuit de literatuur en openbare databronnen) de ontwikkelingen in de keten en toeleverende industrie van Noordzeevis(serij) is geanalyseerd, gespecificeerd per visserijregio. Van sommige schakels in de keten, bijvoorbeeld die van afslagen net als de visverwerkende industrie en visgroothandel in Nederland, zijn in het verleden al studies uitgevoerd (Hoekstra, 2019). Echter, van de andere schakels zoals de toeleveranciers en vistransportbedrijven waren tot dusver nauwelijks sociaal-economische cijfers op landelijk niveau bekend. In het bijzonder geeft dit monitoringsonderzoek meer inzicht over de afhankelijkheden van primaire productie (visserij) de landzijdige visclusters (visketen en toeleverende industrie).

7.2 Beperkingen van het onderzoek

Afhankelijkheid van de Noordzeevisserij voor de landzijdige bedrijven kunnen op groepsniveau (schakel in de keten) of op het niveau van een visserijregio gering zijn. Tegelijk kan de afhankelijkheid met betrekking tot de jaarlijkse omzet en werkgelegenheid voor een individueel bedrijf juist hoog zijn. Om die reden kunnen op bedrijfsniveau de verschillen in afhankelijkheid groot zijn.

Er is in deze studie gekozen om de sociaal-economische ontwikkelingen te monitoren met behulp van geanonimiseerde CBS-microdata. Echter, in de nulmeting (Hoekstra et al., 2023) is gekozen voor het zelf enquêteren van de bedrijven voor het verzamelen van gegevens zoals omzet en werkgelegenheid. Het voordeel van de CBS-microdata is de aanzienlijke hogere aantal waarnemingen (response) in aantal bedrijven waarvan gegevens verzameld zijn.

Daarentegen is er geen zicht op de datakwaliteit en schat CBS bij op moment dat een categorieklasse van bedrijven te weinig waarnemingen bevat. Ook de CBS-microdata bevat niet de volledige gegevens van alle bedrijven uit de doelgroep, maar dus wel veel meer dan verzameld via enquêtes in de nulmeting.

In de verzamelde gegevens van individuele afslagen ontbraken bij een enkele afslag alle gegevens omdat ze niet mee wilden werken aan dit onderzoek. Voor een andere afslag ontbraken de gegevens over de jaren 2014-2018. De verkochte vis via afslagen in volume en waarde zijn wel voor alle afslagen en alle jaren beschikbaar. Voor de verhouding in aanvoer tussen Nederlands gevlagde, Britse- en andere buitenlandse gevlagde demersale visserijvaartuigen zijn RVO aanland- en verkoopgegevens gebruikt. Dit geeft enige onzekerheid voor die individuele afslagen waar gegevens oorspronkelijk van ontbraken.

Verschillende jaartallen worden genoemd als meest recent beschikbaar op basis van de gegevens. De reden is dat dit per databron verschilt. Bijvoorbeeld vangstgegevens vanuit de vangstlogboeken, aanland- en verkoopgegevens van afslagen en handelsstatistieken vanuit Eurostat zijn vaak tot een jaar geleden beschikbaar (2023). Voor gegevens zoals toegevoegde waarde en Input-Output-tabellen vanuit CBS zijn tot twee jaar geleden beschikbaar (2022).

De jaren 2021 en 2022 waren uitzonderlijke voor de visserij en landzijdige visclusters vanwege de coronapandemie en oorlog in Oekraïne. Tijdens de coronapandemie verbleven veel kotters tijdelijk en meerdere periodes in de havens met de stilligregeling, de steunmaatregel ter compensatie van de vraaguitval en waren er vanuit de markt sterke visprijzdalingen vanwege gesloten horeca. Het jaar 2022 was in een ander opzicht exceptioneel door de hoge energieprijzen sinds het uitbreken van de oorlog in Oekraïne. Hierdoor kunnen de effecten van beleidsbeslissingen en marktontwikkelingen overschaduwd zijn voor 2021 en 2022. Dat geeft enige onzekerheid om het

effect van een beleidsbeslissing of marktontwikkeling geheel toe te schrijven aan de sociaal-economische ontwikkeling(en) in landzijdige visclusters.

De selectie van actieve bedrijven in de keten en toeleverende industrie van Noordzeevis is gemaakt op basis van meerdere bronnen. Zie voor een andere toelichting S1.3 Methodologie in het hoofdstuk Samenvatting van het nulmetingsrapport (Hoekstra et al., 2023). De kans dat daarbij een enkel bedrijf per schakel niet is meegenomen is aanwezig. Echter, het risico hierop wordt als klein beschouwd doordat meerdere indexen en bronnen met elkaar zijn vergeleken en diverse experts met sectorexpertise zoals geïnterviewde sleutelfiguren en economische visserij- en visketenonderzoekers zijn geraadpleegd.

De NVWA telt een hoger aantal visverwerkende en visgroothandelsbedrijven (427) in Nederland dan deze studie (206). In de registratie van de NVWA vallen onder andere ook visafslagen, aquacultuurbedrijven en visdetaillisten (winkels, wagens en dergelijke). De NVWA kijkt daarbij namelijk vanuit een perspectief van voedselveiligheid en voedselproductie om het aantal bedrijven te bepalen terwijl in deze studie vooral naar sociaal-economische kernactiviteiten is gekeken om te bepalen of bedrijven tot visverwerkende en visgroothandelsbedrijven moeten worden gerekend. Ook wordt in deze studie een ondergrens gehanteerd van € 1 mln. omzet per jaar dat niet geldt in de selectie van de NVWA.

Zelfstandigen zonder personeel (ZZP'ers) of klein zelfstandigen zijn nauwelijks tot niet in beeld in dit onderzoek. Dit komt doordat er bijvoorbeeld voor visverwerkende bedrijven een minimale grens is aangehouden van € 1 mln. omzet per jaar. Tegelijk kunnen de gevolgen van beleidsbeslissingen of marktontwikkelingen voor een kleine onderneming misschien op macroniveau verwaarloosbaar zijn in absolute zin, op micro(bedrijfs)niveau kunnen de effecten van beleidsbeslissingen of marktontwikkelingen zeer groot zijn.

Aanvoer van vis in Nederlandse havens door buitenlands gevlagde schepen wordt als import in de handelsstatistieken gerekend. Echter, voor de keten en toeleverende industrie zijn geen buitenlandse ondernemingen die wel van

Nederlandse moederbedrijven in eigendom zijn meegenomen in de tellingen. De daadwerkelijke impact van beleidsbeslissingen kan dus groter zijn dan alleen de gemeten sociaal-economische effecten in de visserijregio's en visclusters van Nederlandse bedrijven. Veel Nederlandse bedrijven zijn internationaal actief en opereren naast de Nederlandse bedrijven ook via dochtervestigingen of aandelen in het buitenland (bijvoorbeeld de pel-ateliers voor garnalen in Marokko). Het effect van een beleidsbeslissing in Nederland of Europa kan directe gevolgen geven voor de werkgelegenheid in de buitenlandse vestigingen.

7.3 Aanbevelingen voor toekomstig onderzoek

In deze studie is vooral aandacht gegeven aan de parameters omzet en werkgelegenheid om de sociaal-economische ontwikkelingen per regio van de landzijdige visclusters te monitoren. Dit zou verder uitgebreid kunnen worden door andere parameters zoals beschikbare vacatures mee te nemen, en door het verschil tussen directe en indirecte werkgelegenheid te analyseren.

Op termijn kan de opgezette methode van dataverzameling binnen deze studie mogelijk ook worden toegepast en daarmee aangesloten bij de tweejaarlijkse monitoring van de economische resultaten van de visverwerkende industrie binnen de Data Collectie Verordening van de EU.²²

Net als in de nulmeting is de internationalisering niet of nauwelijks in dit onderzoek meegenomen. Wat is bijvoorbeeld de bijdrage en het aandeel van de Nederlandse Noordzeevisserij voor de keten en toeleverende industrie in de rest van Europa? Met name vanuit een voedselvoorzieningsvraagstuk kan dit relevant zijn. In dit onderzoek is vooral naar Nederland gekeken. De doorwerking van beleidsbeslissingen op Nederlandse ketenbedrijven is daarmee niet gezien vanuit internationaal perspectief. Als de aanvoervolumes en kennis van Noordzeevis krimpen, zullen die niet automatisch opgepakt en gecompenseerd kunnen worden door andere delen in Europa of de wereld. Daarmee komt de voedselvoorziening van specifiek Noordzeevis en de keteninfrastructuur daarachter mogelijk onder druk voor de toekomst. Dit

²² https://stecf.ec.europa.eu/document/download/5e34f225-6cc7-4a82-b7e2-719c77306692_en?prefLang=nl

behoeft een verdere analyse in hoeverre de rol van Nederland via Noordzeevisketens gevolgen heeft op de voedselvoorziening en brede welvaart binnen Europa en derde landen. De Europese Unie is een netto importeur en de grootste markt voor wereldwijde handel in visproducten (EUMOFA, 2024; Turenhout et al., 2022). Komt de positie van grootste markt in de handel van visproducten in de knel als meerdere EU-lidstaten hun eigen binnenlandse productie van aangelande vis zien dalen? En hoe zal dit doorwerken op derde landen die afhankelijk zijn van de import van visproducten uit de EU voor hun voedselzekerheid? Dit zijn vragen die aandacht verdienen in vervolgonderzoek.

Bronnen en literatuur

Bronnen en literatuur

Agrimatie (z.d.-a). Handelscijfers 2023: Lager exportvolume en hogere prijzen leiden tot beperkte groei landbouwexport. Wageningen Economic Research, geraadpleegd op 12 oktober 2024: <https://www.wur.nl/nl/onderzoek-resultaten/onderzoeksinstituten/economic-research/show-wecr/handelscijfers-2023-lager-exportvolume-en-hogere-prijzen-leiden-tot-beperkte-groei-landbouwexport.htm>

Agrimatie (z.d.-b). De export groeide maar niet door Noordzeevis. Wageningen Economic Research, geraadpleegd op 12 oktober 2024: <https://agrimatie.nl/PublicatiePage.aspx?subpubID=2526§orID=2862&hemaID=2276&indicatorID%20=%202880>.

Agrimatie (z.d.-c). Visserijcomplex drijft op primaire visserijsector. Agrimatie, Wageningen Economic Research. 3 juli 2024, geraadpleegd op 16 december 2024: <https://agrimatie.nl/ThemaResultaat.aspx?subpubID=2232&themaID=2280&indicatorID=2919§orID=2860>.

Agrimatie (2024). Hogere omzet door gestegen prijs. Visserij in Cijfers, 31 mei 2024, Wageningen Economic Research. Den Haag: <https://agrimatie.nl/PublicatiePage.aspx?subpubID=2526§orID=2863&hemaID=2857&indicatorID=2881>.

CBS (z.d.) Statline, vestigingen van bedrijven; bedrijfstak, regio. Geraadpleegd op 18 december 2024: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/81578NED/table>.

EUMOFA (2024). EU vismarkt. The European Market Observatory for fisheries and aquaculture. Geraadpleegd op 12 november 2024: <https://www.eumofa.eu/nl/the-eu-market>.

Eurostat (z.d.). Intra- en extra EU handelsstatistieken voor vis-, schaal- en weekdierproducten vanuit de achtcijfer handelscodes categorieën beginnend met 03 en 16. Geraadpleegd op 15 oktober 2024: <https://ec.europa.eu/eurostat/comext/newxtweb/>.

GfK (2023). Visconsumptie in Nederland, geraadpleegd op 12 december 2024: <https://visfederatie.nl/kerncijfers/>

Hoekstra, F.F., Y. de Valk en B. Deetman (2023). Visclusters in Nederland (nulmeting): omvang en afhankelijkheid voor de keten en toeleverende industrie van Noordzeevisserij; Impactanalyse beleidsbeslissingen op de keten van Nederlandse visserijregio's. Wageningen, Wageningen Economic Research, Rapport 2023-030. 98 pp.; 25 fig.; 12 tab.; 46 ref. ISBN 978-94-6447-654-5: <https://edepot.wur.nl/590869>.

Jukema, G.D., D. Verhoog en M. Dolman (2020). Factsheet visserij. Wageningen Economic Research, factsheet 2020-0180: <https://edepot.wur.nl/525622>.

Jukema, G.D., P. Ramaekers en P. Berkhout (red.) (2024). De Nederlandse agrarische sector in internationaal verband – editie 2024. Wageningen/Heerlen/Den Haag, Wageningen Economic Research en Centraal Bureau voor de Statistiek, Rapport 2024-002. 136 blz.; 81 fig.; 32 tab.; 98 ref.: <https://edepot.wur.nl/648919>.

Jukema, G.D., P. Ramaekers en P.J. Woltjer (red.), 2025. De Nederlandse agrarische sector in internationaal verband – editie 2025. Wageningen/Heerlen/Den Haag, Wageningen Social & Economic Research en Centraal Bureau voor de Statistiek, Rapport 2025-016. 126 blz.; 89 fig.; 33 tab.; 75 ref.: <https://edepot.wur.nl/684406>.

Ministerie van LNV (2023). Verzamelbrief visserij. Den Haag, 13 juni 2023. Geraadpleegd op 25 april 2025: <https://open.overheid.nl/documenten/bbb5cb4f-626f-4e3f-8507-2a57b767256e/file>.

Omroep Flevoland (2023). Omzet van visafslag passeert de 6 miljoen: nieuw record gevestigd. <https://www.omroepflevoland.nl/nieuws/359757/omzet-van-visafslag-passeert-de-6-miljoen-nieuw-record-gevestigd>. Geraadpleegd op 19 december 2024.

NH Nieuws (2022). Visserijvloot halveert door saneringsronde, toekomst van Helderse visafslag onzeker. 4 oktober 2022, geraadpleegd op 13 december 2024: <https://www.nhnieuws.nl/nieuws/309329/visserijvloot-halveert-door-saneringsronde-toekomst-van-helderse-visafslag-onzeker>.

NVWA (2023). Aanlandingen en verkoop van vis in havens 2016-2020. <https://www.nvwa.nl/onderwerpen/visketen-in-beeld/de-nederlandse-visketen/aanlandingen-en-verkoop-van-vis-in-havens>. Geraadpleegd op 19 december 2024.

Quirijns, F.J., N.A. Steins, B.W. Zaalmlink, A. Mol, M. Kraan, W.J. Strietman, M.A.P.M. van Asseldonk, P. Molenaar, J.A.E. van Oostenbrugge en W.H.M. Baltussen (2019). *Duurzame Noordzee kottervisserij in ontwikkeling: Ervaringen, lessen en bouwstenen*. (Wageningen Marine Research rapport; No. C085/19). Wageningen Marine Research. <https://doi.org/10.18174/499389>.

Rijksoverheid (2024). Tientallen miljoenen voor toekomst visserijketen aan wal. Den Haag, 20 maart 2024. Geraadpleegd op 25 april 2025: <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2024/03/20/tientallen-miljoenen-voor-toekomst-visserijketen-aan-wal>.

RVO (z.d.). Aanlandingen en verkoop van vis in havens 2016-2020. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, geraadpleegd op 14 december 2024: <https://www.nvwa.nl/onderwerpen/visketen-in-beeld/de-nederlandse-visketen/aanlandingen-en-verkoop-van-vis-in-havens>.

SalmonBusiness (2024). EU salmon supply drops by 5% in 2023 as Norway dominates imports, 17 oktober 2024. Geraadpleegd op 25 april 2025: <https://www.salmonbusiness.com/eu-salmon-supply-drops-by-5-in-2023-as-norway-dominates-imports/>.

Turenhout, M.N.J., M. Keller, A. Schimke, S. Rilatt, P. Melgaard Jensen, M. Short en K. Sipic (2022). Finfish Study 2022. AIPCE-CEP report, Brussels: <https://www.aipce-cep.org/wp-content/uploads/2022/09/FinfishStudy-2022-final.pdf>.

Vereniging Van Visspecialisten (2024a, 2 augustus). Duurzaamheidsrapportage CSRD en de visspecialist. VNV. Geraadpleegd op 31 december 2024, van <https://vnv.livits.net/nieuws/duurzaamheidsrapportage-csrd-en-de-visspecialist>.

Vereniging Van Visspecialisten (2024b, 31 oktober). Stijging minimumloon per 2025. Geraadpleegd op 27 december 2024, van <https://www.visspecialisten.nl/nieuws/stijging-minimumloon-per-2025>.

Visrecepten (z.d.). Urk als zalm-hub. Geraadpleegd op 25 april 2025: <https://visrecepten.nl/interview-urk-als-zalm-hub>.

Visserij.nl. (2024, 2 oktober). Sanering garnalenvisserij. <https://visserij.nl/2024/10/02/sanering-garnalenvisserij/>

Wilde, J.W. de (1984). de vissershaven van den helder; Knelpunten in de walvoorzieningen anno 1984 Den Haag, Landbouw-Economisch Instituut, 1984 34 p., 4 tab., 2 krt. <https://edepot.wur.nl/264312>.

Zaalmlink, W., B. Janssens en H. Prins (2017). Economische waarde IJsselmeervisserij; Notitie met betrekking tot de vaststelling van de waarde van vergunningen en merken. Wageningen, Wageningen Economic Research, Nota 2017-085. 34 blz.; 6 fig.; 16 tab.; 8 ref. <https://edepot.wur.nl/425925>.

Bijlagen

Bijlage 1 Standaard Bedrijfsindeling (SBI)

Bij het aankopen van sociaal-economische gegevens beschikbaar bij het CBS van geanonimiseerde bedrijven actief in de landzijdige visclusters, is vooraf door Wageningen Social & Economic Research een lijst van bedrijven geselecteerd gebaseerd op de nulmeting (Hoekstra et al., 2023). De bedrijven zijn geselecteerd op hun SBI (Standaard Bedrijfsindeling)-code die verwant is aan activiteiten binnen de landzijdige visclusters van deze studie. De volgende SBI-codes zijn daarbij gebruikt, gerangschikt van laag naar hoog op SBI-code (eerste kolom in tabel B1.1).

Tabel B1.1 SBI-codes en omschrijving geselecteerd en toegepast voor de doelpopulatie binnen deze monitoringstudie.

SBI-code	Clustering (schakel in de keten)	Omschrijving van de SBI
0311	Visverwerking/visgroothandel	Zee- en kustvisserij
0321	Visverwerking/visgroothandel	Kweken van zeevis en -schaaldieren
1020	Visverwerking/visgroothandel	Visverwerking
1392	Toeleverancier	Vervaardiging van geconfectioneerde artikelen van textiel (geen kleding)
1394	Toeleverancier	Vervaardiging van koord, bindgaren, touw en netten
2511	Toeleverancier	Vervaardiging van metalen constructiewerken en delen daarvan
2550	Toeleverancier	Smeden, persen, stampen en profielwalsen van metaal; poedermetallurgie
2561	Toeleverancier	Oppervlaktebehandeling en bekleding van metaal
2562	Toeleverancier	Algemene metaalbewerking
2812	Toeleverancier	Vervaardiging van hydraulische apparatuur
2825	Toeleverancier	Vervaardiging van machines en apparaten voor industriële koeltechniek en klimaatregeling
2899	Toeleverancier	Vervaardiging van overige machines, apparaten en werktuigen voor specifieke doeleinden (rest)
3011	Toeleverancier	Bouw van schepen en drijvend materieel (geen sport- en recreatievaartuigen)
3012	Toeleverancier	Bouw van sport- en recreatievaartuigen
31011	Toeleverancier	Interieurbouw
32999	Visverwerking/visgroothandel	Vervaardiging van overige goederen (rest)
3315	Toeleverancier	Reparatie en onderhoud van schepen
33223	Toeleverancier	Installatie van machines voor een specifieke bedrijfstak
3832	Toeleverancier	Gesorteerd materiaal voorbereiden tot recycling
4321	Toeleverancier	Elektrotechnische bouwinstallatie
43222	Toeleverancier	Installatie van verwarmings- en luchtbehandelingsapparatuur
4329	Toeleverancier	Overige bouwinstallatie
4332	Toeleverancier	Bouwtimmeren

SBI-code	Clustering (schakel in de keten)	Omschrijving van de SBI
4334	Toeleverancier	Schilderen en glaszetten
43999	Toeleverancier	Overige gespecialiseerde werkzaamheden in de bouw (rest)
4614	Toeleverancier	Handelsbemiddeling in machines, technische benodigdheden, schepen en vliegtuigen
4618	Toeleverancier	Handelsbemiddeling gespecialiseerd in overige goederen
46382	Visverwerking/visgroothandel	Groothandel in vis, schaal- en weekdieren
4639	Visverwerking/visgroothandel	Groothandel in voedings- en genotmiddelen algemeen assortiment
46422	Toeleverancier	Groothandel in werkkleding
4651	Toeleverancier	Groothandel in computers, randapparatuur en software
4652	Toeleverancier	Groothandel in elektronische en telecommunicatieapparatuur en bijbehorende onderdelen
46693	Toeleverancier	Groothandel in verbrandingsmotoren, pompen en compressoren
46694	Toeleverancier	Groothandel in appendages, technische toebehoren e.d.
46696	Toeleverancier	Groothandel in emballage
46697	Toeleverancier	Groothandel in scheepsbenodigdheden en visserij-artikelen
46712	Toeleverancier	Groothandel in vloeibare en gasvormige brandstoffen
46741	Toeleverancier	Groothandel in ijzer- en metaalwaren
4723	Visverwerking/visgroothandel	Winkels in vis
47819	Visverwerking/visgroothandel	Markthandel in overige voedings- en genotmiddelen
47911	Visverwerking/visgroothandel	Detailhandel via internet in voedingsmiddelen en drogisterijwaren
4941	Transport	Goederenvervoer over de weg (geen verhuizingen)
52102	Toeleverancier	Opslag in koelhuizen e.d.
52109	Toeleverancier	Opslag in distributiecentra en overige opslag (niet in tanks, koelhuizen e.d.)
5222	Transport	Dienstverlening voor vervoer over water
52242	Transport	Laad-, los- en overslagactiviteiten niet voor zeevaart
52291	Transport	Expediteurs, cargadoors, bevrachters en andere tussenpersonen in het goederenvervoer
56101	Visverwerking/visgroothandel	Restaurants
56102	Visverwerking/visgroothandel	Fastfoodrestaurants, cafetaria's, ijssalons, eetkramen e.d.
6201	Toeleverancier	Ontwikkelen, produceren en uitgeven van software
6420	Toeleverancier	Financiële holdings
64301	Toeleverancier	Belegingeninstellingen in financiële active
6612	Toeleverancier	Commissionairs en makelaars in effecten, beleggingsadviseurs e.d.
6630	Toeleverancier	Vermogensbeheer
7112	Toeleverancier	Ingenieurs en overig technisch ontwerp en advies
71202	Toeleverancier	Keuring en controle van machines, apparaten en materialen
71203	Toeleverancier	Overige keuring en controle
78202	Toeleverancier	Uitleenbureaus
81229	Toeleverancier	Overige gespecialiseerde reiniging

SBI-code	Clustering (schakel in de keten)	Omschrijving van de SBI
82991	Afslagen	Veilingen van landbouw-, tuinbouw- en visserijproducten
46682	Toeleverancier	Groothandel in machines voor de voedings- en genotmiddelenindustrie
41200	Toeleverancier	Algemene burgerlijke utiliteitsbouw
46772	Toeleverancier	Groothandel in ijzer- en staalschroot en oude non-ferrometalen
46691	Toeleverancier	Groothandel in intern transportmaterieel
33121	Toeleverancier	Reparatie en onderhoud van machines voor algemeen gebruik en machineonderdelen (geen gereedschap)
4665	Toeleverancier	Groothandel in bedrijfsmeubels
3323	Toeleverancier	Installatie van elektronische en optische apparatuur
72193	Toeleverancier	Speur- en ontwikkelingswerk op het gebied van gezondheid en voeding (niet biotechnologisch)

Bijlage 2 Vragenlijsten interviews

Voor de interviews zijn twee vragenlijst gebruikt.

Één voor interviews met bedrijven en één voor interviews met sleutelfiguren per regio of landelijk.

Vragenlijst voor interviews met bedrijven

Datum:

Plaats (digitaal of interview op locatie): ...

Naam bedrijf of organisatie van geïnterviewde(n):

Naam geïnterviewde(n): ...

Schakel in de keten: ...

Visserijregio: ...

Interviewers namens Wageningen Social & Economic Research: ...

Toestemming om geanonimiseerd te refereren in het onderzoek naar dit interview? Bijvoorbeeld een referentie als *schakel in de keten, interview 16*.

Ter voorbeeld: 'Brexit heeft de aanvoer en handel van Noordzeevis gevangen in Britse wateren bemoeilijkt (visverwerker, interview 12):

Introductie (doel en achtergrond studie)

Veel is bekend over de Nederlandse visserij maar minder over het economisch belang en omvang van de landzijdige bedrijven in visserijregio's. Vorig jaar hebben we als Wageningen Social & Economic Research (onderdeel van WUR) gewerkt aan een studie waarin de economisch omvang in een nulmeting is bepaald voor de keten en leveranciers aan de landzijde van visserijregio's. Beter gezegd: regionale visclusters in Nederland.

Onder visclusters verstaan we de landzijdige schakels in de keten van de visserij:

- Afslag
- Toeleveranciers
- Verwerking/handel
- Transport

In Nederland hebben we 7 visserijregio gedefinieerd:

1. Kop van Noord-Holland (met name Texel, Den Helder, Den Oever)
2. IJmuiden (incl. Velsen)
3. Katwijk-Scheveningen
4. Zuidwest Nederland (met name Zeeland)
5. Urk
6. Waddenkust (Groningen; Friesland dus ook Lemmer, Harlingen en Lauwersoog; Vlieland; Ameland)
7. Overige (belangrijke clusters met geen visserij, zoals Bunschoten-Spakenburg, rondom Rotterdam, rondom Schiphol etc.)

Daar is destijds (begin 2023) het rapport nulmeting visclusters in Nederland uit voortgekomen: <https://edepot.wur.nl/590869>. Lees in kortere versie meer over de achtergrond via deze WUR website: <https://www.wur.nl/nl/onderzoek-resultaten/onderzoeksinstituten/economic-research/show-wecr/de-krimp-van-de-nederlandse-visserij-raakt-niet-alleen-de-visser.htm>. In reactie op het rapport over de visketen en de visserijgemeenschappen is het Visserij Ontwikkel Plan geïnitieerd door minister Adema toen hem via de onderzoeken duidelijk werd dat niet alleen de visserij (en aquacultuur) schade lijdt van specifieke beleids- en marktontwikkelingen maar ook de hele keten en gemeenschappen rondom de visserij en aquacultuur.

Doel van dit onderzoek

Doel van dit vervolgonderzoek is de ontwikkelingen monitoren binnen de keten en toeleveranciers per visserijregio oftewel per regionaal landzijdig viscluster. Daarbij willen we in dit interview vooral inzoomen op trends en ontwikkelingen. Hierbij kijken we in dit gesprek vooral naar:

- Trends en ontwikkelingen die voor uw bedrijf spelen in de schakel van de keten waar u actief in bent (afslag, visverwerking/visgroothandel, toeleverancier of transport).
- En naar de ontwikkelingen en trends in uw regionaal viscluster (lees: uw visserijregio waar jullie hoofdkantoor gevestigd is).

Vragen:

1. Welke **beleidsmaatregelen**²³ hebben het meeste effect gehad in 2022 en 2023 op uw/jullie bedrijfsvoering?
2. En welke **beleidsmaatregelen** voorziet u op korte termijn (+ 1 jaar) die effect hebben op uw/jullie bedrijfsvoering?
3. Welke **ontwikkelingen in de markt**²⁴ hebben het meeste effect gehad op uw/jullie bedrijf in 2022 en 2023?
4. En welke **ontwikkelingen in de markt** voorziet u op korte termijn (+ 1 jaar) die effect hebben op uw/jullie bedrijfsvoering?
5. Hoeveel van jullie omzet bestaat uit vis naar grove schatting (in %)?
6. Hoeveel daarvan bestaat uit Noordzeevis(soorten), wederom een grove schatting (in %)?
7. Zie je dit aandeel van de omzet (in vis) veranderen komende jaren (vanaf nu +2 jaar)?
8. Wat zijn belangrijke trends in de internationale visketen die voor uw/jullie bedrijf en/of regio spelen?
9. Wat zijn belangrijke ontwikkelingen momenteel (2024) in de internationale visketen die voor uw bedrijf en/of regio spelen?
10. Op basis van algemene economische data (CBS) is in 2022 en 2023 de omzet voor veel bedrijven actief in uw schakel van de visketen en toeleverende industrie *toegenomen/afgenomen* binnen uw regio. Klopt dit met uw beeld? Heeft u daar een logische verklaring voor?

²³ Onder **beleidsmaatregelen** worden bijvoorbeeld verstaan: Brexit, pulsverbod, weegplicht voor afslagen (voor vissers in de aanvoerhaven), hogere tarieven NVWA bij keuring containers in Rotterdamse haven, belastingverhogingen, Europese wetgeving over **ATQs** etc. Geopolitieke veranderingen vallen ook onder deze noemer.

11. Wat betreft werkgelegenheid was er *toename/afname* te zien in de algemene economische cijfers voor 2022 en 2023. Klopt dit met uw beeld voor de regio? Heeft u daar een logische verklaring voor?
12. Welke kansen ziet u op korte termijn voor uw bedrijfsvoering en/of binnen uw regio?
13. Heeft u zelf nog aanvullende informatie of opmerkingen die uw graag benoemd wilt hebben?

Bedankt voor uw kostbare tijd en bereid voor een gesprek. Wilt u een uitwerking van het interview nader ontvangen om te controleren op juiste weergave van het door u genoemde?

Mocht u het rapport na publicatie (voorzien half 2025) willen ontvangen, geeft u dat gerust aan. Dan sturen we het na publicatie aan u toe per email. Zo ja, op welk emailadres wilt u het ontvangen?

Vragenlijst voor interviews met sleutelpersonen per regio of landelijk

Datum:

Plaats (digitaal of interview op locatie):

Naam sleutelfiguur als geïnterviewde(n):

Visserijregio:

Interviewers namens Wageningen Social & Economic Research:

Toestemming om geanonimiseerd te refereren in het onderzoek naar dit interview? Bijvoorbeeld een referentie als *sleutelfiguur, interview 16*. Ter voorbeeld: 'Brexit heeft deze regio in negatieve zin geraakt met minder aanvoer en handel van Noordzeevis gevangen in Britse wateren (sleutelfiguur, interview 16):

²⁴ Onder **ontwikkelingen in de markt** worden verstaan: o.a. inflatie consumentenprijzen, verduurzaming vanuit de bedrijven, technische innovatie, overschakelen/diversificatie naar andere seafoodproducten, vraag en aanbod verschuivingen, opschorten MSC label, valutakoerswijzigingen, krapte in personeel etc.

Introductie (doel en achtergrond studie)

Veel is bekend over de Nederlandse visserij maar minder over het economisch belang en omvang van de landzijdige bedrijven in visserijregio's. Vorig jaar hebben we als Wageningen Social & Economic Research (onderdeel van WUR) gewerkt aan een studie waarin de economisch omvang in een nulmeting is bepaald voor de keten en leveranciers aan de landzijde van visserijregio's. Beter gezegd: regionale visclusters in Nederland. Onder visclusters verstaan we de landzijdige schakels in de keten van de visserij²⁵ (en aquacultuur, met name in Zeeland):

- Afslag
- Toeleveranciers
- Verwerking/handel
- Transport

In Nederland hebben we 7 visserijregio gedefinieerd:

1. Kop van Noord-Holland (met name Texel, Den Helder, Den Oever)
2. IJmuiden (incl. Velsen)
3. Katwijk-Scheveningen
4. Zuidwest Nederland (met name Zeeland)
5. Urk
6. Waddenkust (Groningen; Friesland dus ook Lemmer, Harlingen en Lauwersoog; Vlieland; Ameland)
7. Overige (belangrijke clusters met geen visserij, zoals Bunschoten-Spakenburg, rondom Rotterdam, rondom Schiphol etc.)

Daar is destijds (begin 2023) het rapport nulmeting visclusters in Nederland uit voortgekomen: <https://edepot.wur.nl/590869>. Lees in kortere versie meer over de achtergrond via deze WUR website: <https://www.wur.nl/nl/onderzoek-resultaten/onderzoeksinstituten/economic-research/show-wecr/de-krimp-van-de-nederlandse-visserij-raakt-niet-alleen-de-visser.htm>. In reactie op het rapport over de visketen en de visserijgemeenschappen is het Visserij Ontwikkel Plan geïnitieerd door minister Adema toen hem via de onderzoeken duidelijk

werd dat niet alleen de visserij (en aquacultuur) schade lijdt van specifieke beleids- en marktontwikkelingen maar ook de hele keten en gemeenschappen rondom de visserij en aquacultuur.

Doel van dit onderzoek

Doel van dit vervolgonderzoek is de ontwikkelingen monitoren binnen de keten en toeleveranciers per visserijregio oftewel per regionaal landzijdig viscluster. Daarbij willen we in dit interview vooral inzoomen op trends en ontwikkelingen. Hierbij kijken we in dit gesprek vooral naar:

- Validatie van algemene economische cijfers voor uw visserijregio.
- En naar de ontwikkelingen en trends in uw regionaal viscluster (lees: uw visserijregio).

Vragen:

1. Welke **beleidsmaatregelen**²⁶ hebben het meeste effect gehad in 2022 en 2023 op uw visserijregio?
2. En welke **beleidsmaatregelen** voorziet u op korte termijn (+ 1 jaar) die effect hebben op uw visserijregio?
3. Welke **ontwikkelingen in de markt**²⁷ hebben het meeste effect gehad op uw visserijregio in 2022 en 2023?
4. En welke **ontwikkelingen in de markt** voorziet u op korte termijn (+ 1 jaar) die effect hebben op uw visserijregio?
5. Wat zijn belangrijke ontwikkelingen momenteel (2024) in de internationale visketen die voor uw regio spelen?
6. Op basis van algemene economische data (CBS) is in 2022 en 2023 de omzet voor veel bedrijven *toegenomen/afgenomen (wordt in het gesprek toegelicht door de onderzoekers)* binnen uw regio. Klopt dit met uw beeld? Heeft u daar een logische verklaring voor?
7. Wat betreft werkgelegenheid was er *toename/afname (wordt in het gesprek toegelicht door de onderzoekers)* te zien in de algemene economische cijfers voor 2022 en 2023. Klopt dit met uw beeld voor de regio? Heeft u daar een logische verklaring voor?

²⁵ In het onderzoek wordt vooral geschreven over visserijregio. Daarbij mag aquacultuur ingerekend worden want in (visserij)regio's zoals Zuidwest-Nederland (veelal Zeeland) is de aquacultuur belangrijk.

²⁶ Onder **beleidsmaatregelen** worden bijvoorbeeld verstaan: Brexit, pulsverbod, weegplicht voor afslagen (voor vissers in de aanvoerhaven), hogere tarieven NVWA bij keuring containers in

Rotterdamse haven, belastingverhogingen, Europese wetgeving over **ATQs** etc. Geopolitieke veranderingen vallen ook onder deze noemer.

²⁷ Onder **ontwikkelingen in de markt** worden verstaan: o.a. inflatie consumentenprijzen, verduurzaming vanuit de bedrijven, technische innovatie, overschakelen/diversificatie naar andere seafoodproducten, vraag en aanbod verschuivingen, opschorten MSC label, valutakoerswijzigingen, krapte in personeel etc.

-
8. Welke kansen ziet u op korte termijn voor uw regio?
 9. Heeft u zelf nog aanvullende informatie of opmerkingen die uw graag benoemd wilt hebben?

Bedankt voor uw kostbare tijd en bereid voor een gesprek. Wilt u een uitwerking van het interview nader ontvangen om te controleren op juiste weergave van het door u genoemde? Naar welk emailadres mag dit worden verzonden? Mocht u het rapport na publicatie (voorzien half 2025) willen ontvangen, geeft u dat gerust aan. Dan sturen we het na publicatie aan u toe per email. Zo ja, op welk emailadres wilt u het ontvangen?

Bijlage 3 Indeling gemeentes in Nederland naar visserijregio

Tabel B.3 Indeling van gemeentes in Nederland naar visserijregio binnen deze studie

Code	Gemeente	Visserijregio
0453	Velsen	IJmuiden
0537	Katwijk	Katwijk-Scheveningen
0518	's-Gravenhage	Katwijk-Scheveningen
0400	Den Helder	Kop van Noord-Holland
0441	Schagen	Kop van Noord-Holland
0448	Texel	Kop van Noord-Holland
1911	Hollands Kroon	Kop van Noord-Holland
0358	Aalsmeer	Overige
0197	Aalten	Overige
0482	Alblasserdam	Overige
0613	Albrandswaard	Overige
0361	Alkmaar	Overige
0141	Almelo	Overige
1723	Alphen-Chaam	Overige
0307	Amersfoort	Overige
0362	Amstelveen	Overige
0363	Amsterdam	Overige
0200	Apeldoorn	Overige
0202	Arnhem	Overige
0106	Assen	Overige
0743	Asten	Overige
0744	Baarle-Nassau	Overige
0308	Baarn	Overige
0489	Barendrecht	Overige
0203	Barneveld	Overige
0889	Beesel	Overige
1724	Bergeijk	Overige
1859	Berkelland	Overige

Code	Gemeente	Visserijregio
1721	Bernheze	Overige
0753	Best	Overige
0209	Beuningen	Overige
0375	Beverwijk	Overige
1728	Bladel	Overige
0376	Blaricum	Overige
0377	Bloemendaal	Overige
0755	Boekel	Overige
1681	Borger-Odoorn	Overige
0147	Borne	Overige
0757	Boxtel	Overige
0758	Breda	Overige
1876	Bronckhorst	Overige
0213	Brummen	Overige
0899	Brunssum	Overige
0312	Bunnik	Overige
0313	Bunschoten	Overige
0214	Buren	Overige
0383	Castricum	Overige
0109	Coevorden	Overige
1706	Cranendonck	Overige
0216	Culemborg	Overige
0148	Dalfsen	Overige
1891	Dantumadiel	Overige
0503	Delft	Overige
0762	Deurne	Overige
0150	Deventer	Overige
0384	Diemen	Overige
1774	Dinkelland	Overige
0221	Doesburg	Overige
0222	Doetinchem	Overige

Code	Gemeente	Visserijregio
0766	Dongen	Overige
0505	Dordrecht	Overige
0498	Drechterland	Overige
1719	Drimmelen	Overige
0303	Dronten	Overige
0225	Druten	Overige
0226	Duiven	Overige
1711	Echt-Susteren	Overige
0385	Edam-Volendam	Overige
0228	Ede	Overige
0317	Eemnes	Overige
0770	Eersel	Overige
0772	Eindhoven	Overige
0230	Elburg	Overige
0114	Emmen	Overige
0388	Enkhuizen	Overige
0153	Enschede	Overige
0232	Epe	Overige
0233	Ermelo	Overige
0777	Etten-Leur	Overige
0779	Geertruidenberg	Overige
1771	Geldrop-Mierlo	Overige
1652	Gemert-Bakel	Overige
0907	Gennep	Overige
0785	Goirle	Overige
0512	Gorinchem	Overige
0513	Gouda	Overige
1729	Gulpen-Wittem	Overige
0158	Haaksbergen	Overige
0392	Haarlem	Overige
0394	Haarlemmermeer	Overige
1655	Halderberge	Overige
0160	Hardenberg	Overige
0243	Harderwijk	Overige
0523	Hardinxveld-Giessendam	Overige
0244	Hattem	Overige
0396	Heemskerk	Overige

Code	Gemeente	Visserijregio
0397	Heemstede	Overige
0246	Heerde	Overige
0074	Heerenveen	Overige
0917	Heerlen	Overige
1658	Heeze-Leende	Overige
0399	Heiloo	Overige
0163	Hellendoorn	Overige
0794	Helmond	Overige
0531	Hendrik-Ido-Ambacht	Overige
0252	Heumen	Overige
0797	Heusden	Overige
0534	Hillegom	Overige
0798	Hilvarenbeek	Overige
0402	Hilversum	Overige
0118	Hoogeveen	Overige
0405	Hoorn	Overige
0321	Houten	Overige
0406	Huizen	Overige
0353	IJsselstein	Overige
0166	Kampen	Overige
0678	Kapelle	Overige
0928	Kerkrade	Overige
1598	Koggenland	Overige
1659	Laarbeek	Overige
0882	Landgraaf	Overige
0415	Landsmeer	Overige
1621	Lansingerland	Overige
0080	Leeuwarden	Overige
0546	Leiden	Overige
0547	Leiderdorp	Overige
0995	Lelystad	Overige
1640	Leudal	Overige
0327	Leusden	Overige
1705	Lingewaard	Overige
0553	Lisse	Overige
0262	Lochem	Overige
0331	Lopik	Overige

Code	Gemeente	Visserijregio
0168	Losser	Overige
0263	Maasdriel	Overige
1641	Maasgouw	Overige
0556	Maassluis	Overige
0935	Maastricht	Overige
0420	Medemblik	Overige
0938	Meerssen	Overige
0119	Meppel	Overige
1842	Midden-Delfland	Overige
1731	Midden-Drenthe	Overige
1709	Moerdijk	Overige
0335	Montfoort	Overige
1740	Neder-Betuwe	Overige
0946	Nederweert	Overige
0356	Nieuwegein	Overige
0569	Nieuwkoop	Overige
0267	Nijkerk	Overige
0268	Nijmegen	Overige
1699	Noordenveld	Overige
0171	Noordoostpolder	Overige
0575	Noordwijk	Overige
0302	Nunspeet	Overige
0579	Oegstgeest	Overige
0823	Oirschot	Overige
0824	Oisterwijk	Overige
1895	Oldambt	Overige
0269	Oldebroek	Overige
0173	Oldenzaal	Overige
1773	Olst-Wijhe	Overige
0175	Ommen	Overige
----	Onbekend	Overige
0826	Oosterhout	Overige
0085	Ooststellingwerf	Overige
0431	Oostzaan	Overige
0432	Opmeer	Overige
0086	Opsterland	Overige
0828	Oss	Overige

Code	Gemeente	Visserijregio
0437	Ouder-Amstel	Overige
0589	Oudewater	Overige
1734	Overbetuwe	Overige
0590	Papendrecht	Overige
0765	Pekela	Overige
0439	Purmerend	Overige
0273	Putten	Overige
0177	Raalte	Overige
0274	Renkum	Overige
0339	Renswoude	Overige
0275	Rheden	Overige
0340	Rhenen	Overige
0597	Ridderkerk	Overige
1742	Rijssen-Holten	Overige
1669	Roerdalen	Overige
0957	Roermond	Overige
1674	Roosendaal	Overige
0277	Rozendaal	Overige
0840	Rucphen	Overige
0279	Scherpenzeel	Overige
0606	Schiedam	Overige
0088	Schiermonnikoog	Overige
0796	's-Hertogenbosch	Overige
0965	Simpelveld	Overige
0845	Sint-Michielsgestel	Overige
1883	Sittard-Geleen	Overige
0610	Sliedrecht	Overige
0090	Smallingerland	Overige
0342	Soest	Overige
0847	Someren	Overige
0180	Staphorst	Overige
0851	Steenbergen	Overige
1708	Steenwijkerland	Overige
0715	Terneuzen	Overige
1525	Teylingen	Overige
0281	Tiel	Overige
0855	Tilburg	Overige

Code	Gemeente	Visserijregio
0183	Tubbergen	Overige
1700	Twenterand	Overige
1730	Tynaarlo	Overige
0737	Tytsjerksteradiel	Overige
0450	Uitgeest	Overige
0451	Uithoorn	Overige
0344	Utrecht	Overige
0981	Vaals	Overige
0858	Valkenswaard	Overige
0345	Veenendaal	Overige
0717	Veere	Overige
0861	Veldhoven	Overige
0983	Venlo	Overige
0984	Venray	Overige
0986	Voerendaal	Overige
0626	Voorschoten	Overige
0285	Voorst	Overige
0865	Vught	Overige
0866	Waalre	Overige
0867	Waalwijk	Overige
0627	Waddinxveen	Overige
0289	Wageningen	Overige
0629	Wassenaar	Overige
0852	Waterland	Overige
0988	Weert	Overige
1701	Westerveld	Overige
0293	Westervoort	Overige
1783	Westland	Overige
0098	Weststellingwerf	Overige
0189	Wierden	Overige
0296	Wijchen	Overige
1696	Wijdmeren	Overige
0294	Winterswijk	Overige
0873	Woensdrecht	Overige
0632	Woerden	Overige
0880	Wormerland	Overige
0351	Woudenberg	Overige

Code	Gemeente	Visserijregio
0479	Zaanstad	Overige
0297	Zaltbommel	Overige
0473	Zandvoort	Overige
0355	Zeist	Overige
0299	Zevenaar	Overige
0637	Zoetermeer	Overige
0638	Zoeterwoude	Overige
1892	Zuidplas	Overige
0879	Zundert	Overige
0301	Zutphen	Overige
1896	Zwartewaterland	Overige
0642	Zwijndrecht	Overige
0193	Zwolle	Overige
1901	Bodegraven-Reeuwijk	Overige
1903	Eijsden-Margraten	Overige
1916	Leidschendam-Voorburg	Overige
1926	Pijnacker-Nootdorp	Overige
1930	Nissewaard	Overige
1931	Krimpenerwaard	Overige
1948	Meerijst	Overige
1949	Waadhoeke	Overige
1950	Westerwolde	Overige
1952	Midden-Groningen	Overige
1954	Beekdaelen	Overige
1955	Montferland	Overige
1959	Altena	Overige
1960	West Betuwe	Overige
1961	Vijfheerenlanden	Overige
1963	Hoeksche Waard	Overige
1978	Molenlanden	Overige
1991	Maashorst	Overige
3001	Aruba	Overige
3002	Bonaire	Overige
3004	Saba	Overige
3005	Sint Eustatius	Overige
3006	Sint Maarten	Overige
9990	Onbekend.	Overige

Code	Gemeente	Visserijregio
0994	Valkenburg aan de Geul	Overige
1680	Aa	Overige
0059	Achtkarspelen	Overige
0034	Almere	Overige
0484	Alphen	Overige
0060	Ameland	Overige
0599	Rotterdam	Overige
0047	Veendam	Overige
0050	Zeewolde	Overige
0888	Beek	Overige
0373	Bergen	Overige
0893	Bergen	Overige
0502	Capelle aan den IJssel	Overige
0310	De Bilt	Overige
0736	De Ronde Venen	Overige
1690	De Wolden	Overige
0784	Gilze en Rijen	Overige
0164	Hengelo	Overige
1735	Hof van Twente	Overige
1507	Horst aan de Maas	Overige
1884	Kaag en Braassem	Overige
0542	Krimpen aan den IJssel	Overige
0417	Laren	Overige
0809	Loon	Overige
0944	Mook en Middelaar	Overige
0820	Nuenen, Gerwen en Nederwetten	Overige
1586	Oost Gelre	Overige
1509	Oude IJsselstreek	Overige
1894	Peel en Maas	Overige
1667	Reusel-De Mierden	Overige
0603	Rijswijk (ZH.)	Overige
0848	Son en Beugel	Overige
0532	Stede Broec	Overige
0971	Stein	Overige

Code	Gemeente	Visserijregio
1581	Utrechtse Heuvelrug	Overige
0668	West maas en waal	Overige
0352	Wijk bij Duurstede	Overige
1904	Stichtse Vecht	Overige
1942	Gooise Meren	Overige
1945	Berg en Dal	Overige
1969	Westerkwartier	Overige
1980	Dijk en Waard	Overige
1982	Land van Cuijk	Overige
1992	Voorne aan Zee	Overige
0184	Urk	Urk
0014	Groningen	Waddenkust
0072	Harlingen	Waddenkust
0037	Stadskanaal	Waddenkust
0093	Terschelling	Waddenkust
0096	Vlieland	Waddenkust
1940	De Fryske Marren	Waddenkust
1966	Het Hogeland	Waddenkust
1979	Eemsdelta	Waddenkust
0748	Bergen op Zoom	Zuidwest-Nederland
0654	Borsele	Zuidwest-Nederland
0664	Goes	Zuidwest-Nederland
0677	Hulst	Zuidwest-Nederland
0687	Middelburg	Zuidwest-Nederland
1695	Noord-Beveland	Zuidwest-Nederland
0703	Reimerswaal	Zuidwest-Nederland
1676	Schouwen-Duiveland	Zuidwest-Nederland
1714	Sluis	Zuidwest-Nederland
0716	Tholen	Zuidwest-Nederland
0622	Vlaardingen	Zuidwest-Nederland
0718	Vlissingen	Zuidwest-Nederland
1924	Goeree-Overflakkee	Zuidwest-Nederland

Bijlage 4 Import- en exportgegevens per vissoort

Tabel B4.1 Voornaamste herkomstlanden voor import qua volume en waarde voor belangrijke vissoorten

Soort	2022				2023			
	Land	Kg	Land	Euro	Land	Kg	Land	Euro
Alaska Pollack	Rusland	13.204.622	Rusland	55.194.979	Rusland	15.479.333	Rusland	55.480.268
	Verenigde Staten	12.832.205	Verenigde Staten	50.412.976	Verenigde Staten	10.900.271	Verenigde Staten	44.803.432
	China	5.477.371	China	21.332.046	China	7.255.535	China	24.890.669
	Duitsland	3.782.483	Duitsland	14.598.184	Duitsland	2.508.175	Duitsland	12.013.005
	België	1.290.725	België	6.762.429	België	1.171.309	België	7.637.787
Kabeljauw	IJsland	56.534.150	IJsland	436.877.257	IJsland	52.415.892	IJsland	430.355.547
	Rusland	28.794.184	Noorwegen	189.981.760	Rusland	36.308.982	Noorwegen	221.280.500
	Noorwegen	28.202.524	Rusland	170.936.756	Noorwegen	28.787.313	Rusland	198.956.851
	Faroër eilanden	7.927.995	Faroër eilanden	57.153.051	Denmark	11.323.527	Denmark	65.454.054
	Denmark	7.911.491	Denmark	47.548.356	Faroër eilanden	7.013.598	Faroër eilanden	50.225.573
Tonijn	Spanje	1.942.626	Spanje	20.759.449	Spanje	2.439.237	Spanje	26.688.865
	België	1.316.111	Vietnam	14.455.921	Papua Nieuw Guinea	1.958.779	Vietnam	16.025.205
	Fillipijnen	1.315.438	België	11.857.834	Vietnam	1.517.973	Papua Nieuw Guinea	12.472.720
	Vietnam	1.181.253	Fillipijnen	7.247.064	Duitsland	1.205.519	Duitsland	8.895.893
	Duitsland	1.142.486	Duitsland	6.698.768	België	993.845	België	6.663.000
Tropische garnaal	India	17.177.196	Vietnam	142.339.099	India	13.023.287	Marokko	90.112.095
	Vietnam	15.308.701	India	130.448.177	Marokko	10.166.337	India	84.657.417
	Marokko	10.971.937	Marokko	103.468.408	Venezuela	9.292.282	Venezuela	67.164.226
	Venezuela	8.450.962	Bangladesh	70.924.299	Ecuador	9.206.579	Vietnam	62.076.479
	Ecuador	7.057.202	Venezuela	68.210.071	Vietnam	8.623.448	Ecuador	56.639.872
Zalm	Zweden	21.191.570	Zweden	165.999.952	Noorwegen	23.275.918	Noorwegen	209.532.003
	Noorwegen	20.791.102	Noorwegen	156.002.313	Zweden	21.999.272	Zweden	182.773.841
	IJsland	13.664.958	IJsland	99.296.352	IJsland	15.887.398	IJsland	120.815.581
	Faroër eilanden	11.549.564	Faroër eilanden	91.736.410	Faroër eilanden	9.526.116	Faroër eilanden	86.370.626
	België	5.163.840	België	64.347.479	Duitsland	3.803.282	België	56.857.878

Tabel B4.2 Voornaamste landen voor export qua volume en waarde voor belangrijke vissoorten.

	2022				2023			
	Land	Kg	Land	Euro	Land	Kg	Land	Euro
Blauwe wijting	Nigeria	86.626.262	Nigeria	67.057.209	Nigeria	143.534.580	Nigeria	88.979.020
	China	18.835.872	China	14.653.056	China	14.407.161	China	8.377.686
	Ghana	10.987.387	Ghana	8.653.250	Kameroen	9.725.553	Kameroen	5.136.943
	Kameroen	9.310.672	Kameroen	6.749.556	Ivoorkust	7.646.831	Ivoorkust	4.907.069
	Benin	3.341.535	Benin	2.379.697	(Zuid)Korea	6.756.373	Ghana	4.119.408
Haring	Nigeria	78.884.821	Nigeria	78.453.330	Nigeria	33.216.535	Nigeria	32.588.204
	Malta	47.020.453	Malta	40.103.705	Egypte	31.990.350	Egypte	32.188.545
	Egypte	23.907.973	Egypte	22.621.100	Spanje	12.765.414	Duitsland	25.380.789
	Duitsland	10.254.541	Duitsland	20.786.094	Kameroen	12.716.217	Malta	16.973.753
	Spanje	5.756.415	Frankrijk	6.727.802	Duitsland	11.266.507	België	15.717.347
Horsmakreel	Egypte	15.270.408	Egypte	19.576.629	Litouwen	40.041.757	Egypte	7.269.477
	Japan	2.500.516	Spanje	4.610.228	Kameroen	5.095.434	Spanje	6.633.879
	Togo	2.396.660	Frankrijk	4.304.968	Egypte	4.896.481	Duitsland	6.125.086
	Kameroen	2.366.821	Japan	3.851.437	Spanje	3.402.651	Kameroen	5.262.911
	Spanje	2.240.319	Duitsland	3.771.043	Duitsland	2.423.303	België	3.689.479
Pijlinktvis	Duitsland	709.964	Duitsland	5.078.434	Italië	884.982	Italië	7.347.325
	Italië	512.887	Italië	4.338.824	Duitsland	624.316	Spanje	5.098.512
	Spanje	328.561	Spanje	3.133.738	Spanje	550.055	Duitsland	3.967.429
	Frankrijk	102.657	Frankrijk	655.997	Griekenland	204.202	Griekenland	1.842.088
	Kroatië	72.718	Kroatië	609.358	Frankrijk	102.206	Frankrijk	641.300
Kabeljauw	Spanje	40.476.926	Spanje	262.650.053	Spanje	30.786.969	Portugal	237.199.928
	Portugal	28.919.055	Frankrijk	193.622.136	Portugal	29.202.733	Spanje	211.080.172
	Frankrijk	23.846.834	Portugal	155.247.002	Frankrijk	18.027.833	Frankrijk	154.429.428
	Duitsland	8.722.680	Duitsland	59.826.521	Duitsland	9.796.187	Duitsland	65.428.233
	Denemarken	8.577.098	Italië	46.893.204	Denemarken	7.465.814	België	59.193.518
Makreel	Polen	23.643.502	Polen	37.888.119	Polen	18.704.347	Polen	28.414.903
	Frankrijk	13.663.569	Nigeria	22.910.521	Frankrijk	10.083.060	Frankrijk	19.296.785
	Nigeria	12.549.679	Frankrijk	22.115.220	Nigeria	9.068.912	Nigeria	19.153.243
	Romanië	8.830.456	Duitsland	17.309.791	Duitsland	7.848.362	Duitsland	17.359.083
	Duitsland	8.097.600	Roemenië	12.586.858	Egypte	7.498.226	Verenigd Koninkrijk	14.566.854
Noordzeetong	Italië	1.468.071	Italië	23.361.903	Spanje	1.014.000	Italië	18.366.403
	Spanje	1.074.500	Spanje	18.048.641	Italië	1.003.407	Spanje	13.572.789
	Frankrijk	698.960	Duitsland	12.352.941	Duitsland	547.791	Verenigde Staten	12.397.639
	Duitsland	644.497	Verenigde Staten	12.347.255	België	509.447	Duitsland	11.465.333
	Verenigde Staten	503.719	Frankrijk	11.521.713	Verenigde Staten	487.706	België	9.907.649

	2022				2023			
	Land	Kg	Land	Euro	Land	Kg	Land	Euro
Schol	Italië	3.535.070	Italië	31.255.814	Italië	2.721.091	Italië	27.990.897
	Duitsland	3.139.412	Duitsland	26.588.505	Duitsland	2.496.169	Duitsland	22.437.952
	België	1.453.361	België	13.977.571	Verenigd Koninkrijk	1.105.252	België	11.199.951
	Denemarken	1.186.596	Denemarken	8.552.515	België	1.055.793	Verenigd Koninkrijk	10.216.273
	Verenigd Koninkrijk	1.096.787	Verenigd Koninkrijk	8.395.527	Denemarken	904.200	Denemarken	6.266.696
Tonijn	Frankrijk	3.446.976	Frankrijk	23.028.623	Frankrijk	2.259.894	Frankrijk	15.631.380
	België	1.433.600	Italië	14.996.263	België	1.396.134	België	13.506.283
	Duitsland	1.159.491	België	13.385.638	Duitsland	1.321.971	Duitsland	12.458.298
	Italië	1.043.454	Duitsland	11.481.913	Italië	621.511	Italië	7.759.302
	Spanje	722.165	Spanje	8.127.242	Roemenië	454.199	Zweden	4.879.776
Tropische garnaal	Duitsland	29.820.740	Duitsland	342.331.025	Duitsland	24.787.162	Duitsland	283.841.721
	België	8.446.488	België	105.522.121	Frankrijk	7.162.331	België	86.349.170
	Frankrijk	7.238.718	Frankrijk	78.887.219	België	6.773.775	Frankrijk	73.917.719
	Italië	3.416.287	Italië	36.476.035	Spanje	4.332.105	Italië	30.974.927
	Spanje	2.827.084	Spanje	19.080.398	Italië	2.795.855	Spanje	29.283.519
Zalm	Duitsland	21.545.974	Verenigde Staten	253.833.494	Duitsland	23.671.200	Verenigde Staten	301.581.809
	Verenigde Staten	16.030.331	Duitsland	188.945.546	Verenigde Staten	17.338.684	Duitsland	219.852.213
	België	11.350.356	België	158.623.481	België	12.287.477	België	179.489.978
	Frankrijk	9.835.910	Italië	81.461.483	Frankrijk	10.736.213	Frankrijk	95.905.054
	Italië	6.724.116	Frankrijk	76.175.883	Italië	7.794.410	Italië	82.500.897

Bijlage 5 Acht-digitcodes voor visproducten

Tabel B5.1 De toegepaste acht-digitcodes in de handelsstatistieken per Noordzeevissoort

Noordzeetong	03022300	Fresh or chilled sole 'solea spp.'
Noordzeetong	03033300	Frozen sole 'solea spp.'
Schol	03022200	Fresh or chilled plaice 'Pleuronectes platessa'
Schol	03033200	Frozen plaice 'Pleuronectes platessa'
Schol	03048310	Frozen fillets of plaice 'Pleuronectes platessa'
Makreel	03024400	Fresh or chilled mackerel
Makreel	03035410	Frozen mackerel 'scomber scombrus, scomber japonicus'
Makreel	03035490	Frozen mackerel 'scomber australasicus'
Makreel	03048941	Frozen fillets of mackerel 'scomber australasicus'
Makreel	03048949	Frozen fillets of mackerel 'scomber scombrus, scomber japonicus' and fish of the species orcnopsis unicolor
Makreel	16041511	Fillets of mackerel of the species scomber scombrus and scomber japonicus, prepared or preserved
Makreel	16041519	Mackerel of the species scomber scombrus and scomber japonicus, prepared or preserved, whole or in pieces (excl. minced mackerel and fillets of mackerel)
Makreel	16041590	Prepared or preserved mackerel of species scomber australasicus, whole or in pieces (excl. minced)
Kabeljauw	16041992	Cod of the species gadus morhua, gadus ogac, gadus macrocephalus, prepared or preserved, whole or in pieces (excl. finely minced and fillets, raw, merely coated with batter or breadcrumbs, whether or not pre-fried in oil, frozen)
Kabeljauw	03025110	Fresh or chilled cod 'gadus morhua'
Kabeljauw	03025190	Fresh or chilled cod 'gadus ogac, gadus macrocephalus'
Kabeljauw	03025910	Fresh or chilled fish of the species boreogadus saida
Kabeljauw	03036310	Frozen cod 'gadus morhua'
Kabeljauw	03036330	Frozen cod 'gadus ogac'
Kabeljauw	03036390	Frozen cod 'gadus macrocephalus'
Kabeljauw	03036910	Frozen fish of the species boreogadus saida
Kabeljauw	03044410	Fresh or chilled fillets of cod 'gadus morhua, gadus ogac, gadus macrocephalus' and of boreogadus saida
Kabeljauw	03047110	Frozen fillets of cod 'gadus macrocephalus'
Kabeljauw	03047190	Frozen fillets of cod 'gadus morhua, gadus ogac'
Kabeljauw	03049521	Frozen meat, whether or not minced, of cod 'gadus macrocephalus' (excl. fillets and surimi)
Kabeljauw	03049525	Frozen meat, whether or not minced, of cod 'gadus morhua' (excl. fillets and surimi)
Kabeljauw	03053211	Fillets, dried, salted or in brine, but not smoked, of cod 'gadus macrocephalus'
Kabeljauw	03053219	Fillets, dried, salted or in brine, but not smoked, of cod 'gadus morhua, gadus ogac' and of fish of the species boreogadus saida

Kabeljauw	03055110	Cod 'gadus morhua, gadus ogac, gadus macrocephalus', dried, unsalted, not smoked stockfish (excl. fillets and offal)
Kabeljauw	03055190	Cod 'gadus morhua, gadus ogac, gadus macrocephalus', dried, salted, not smoked clipfish (excl. fillets and offal)
Kabeljauw	03056200	Cod 'gadus morhua, gadus ogac, gadus macrocephalus', salted or in brine only (excl. fillets and offal)
Pijlinktvis	03074331	Squid 'loligo vulgaris', frozen
Pijlinktvis	03074338	Squid 'loligo spp.', frozen (excl. 'loligo vulgaris, pealei and gahi')
Pijlinktvis	03074931	Frozen squid 'loligo vulgaris', with or without shell
Haring	03024100	Fresh or chilled herring "Clupea harengus, clupea pallasii"
Haring	03035100	Frozen herring 'Clupea harengus, clupea pallasii'
Haring	03048600	Frozen fillets of herring 'Clupea harengus, clupea pallasii'pallasii'
Haring	03049923	Frozen meat 'whether or not minced' of herring 'Clupea harengus, clupea pallasii' (excl. fillets)
Haring	03054200	Smoked herring 'Clupea harengus, clupea pallasii', incl. fillets (excl. offal)
Haring	03056100	herring 'Clupea harengus, clupea pallasii', only salted or in brine (excl. fillets and offal)
Haring	16041210	Fillets of herring, raw, merely coated with butter or breadcrumbs, whether or not pre-fried in oil, frozen
Haring	16041291	Herrings, prepared or preserved, whole or in pieces, in airtight containers (excl. minced herrings and herring fillets, raw, merely coated with batter or breadcrumbs, whether or not pre-fried in oil, frozen)
Haring	16041299	Herrings, prepared or preserved, whole or in pieces (excl. minced herrings and herring fillets, raw, merely coated with batter or breadcrumbs, whether or not pre-fried in oil, frozen and in airtight containers)
Makreel	03024400	Fresh or chilled mackerel
Makreel	03035410	Frozen mackerel 'scomber scombrus, scomber japonicus'
Makreel	03035490	Frozen mackerel 'scomber australasicus'
Makreel	03048941	Frozen fillets of mackerel 'scomber australasicus'
Makreel	03048949	Frozen fillets of mackerel 'scomber scombrus, scomber japonicus' and fish of the species orcynopsis unicolor
Makreel	16041511	Fillets of mackerel of the species scomber scombrus and scomber japonicus, prepared or preserved
Makreel	16041519	Mackerel of the species scomber scombrus and scomber japonicus, prepared or preserved, whole or in pieces (excl. minced mackerel and fillets of mackerel)
Makreel	16041590	Prepared or preserved mackerel of species scomber australasicus, whole or in pieces (excl. minced)

Bron: Eurostat, 2024.

Bijlage 6 Turftabellen interviews

Tabel B6.1 Turftabel interviews met daarin het aantal keer dat onderwerpen zijn genoemd met effect voor landzijdige visclusters tot **internationale trends en ontwikkelingen**

**Sleutelpersonen zijn alleen als sleutelfiguur geteld, hoewel zij vaak ook functies binnen ketenschakels bekleden en daar inzichten over hebben gedeeld.*

Thema	Onderwerp	Totaal (23)	Visverwerking/ visgroothandel (8)	Toeleverancier (4)	Transport (2)	Visafslag (1)	Sleutelpersoon (8)
Globalisering, digitalisering en toenemende vishandel	(Internationale) regelgeving wordt steeds complexer	3	1	1	1	0	0
	Eenvoudigere samenwerking met buitenlandse bedrijven	7	2	2	2	0	1
	Meer transparantie in de markt	2	1	0	1	0	0
	Kortere ketens (direct sourcing)	3	1	0	0	1	1
Geo-politieke spanningen: onzekerheden en onverwachte effecten	Beperkingen door Brexit	8	3	2	1	1	1
	Onzekerheid of hogere kosten door geopolitieke spanningen (bv energiekosten)	3	1	1	0	0	1
	Trends in verkoopkanalen (bv: dat buitenlandse importeurs direct bij afslag gaan kopen ipv bij visgroothandel)	3	1	0	1	1	0
	Invloed van valuta (bijvoorbeeld stijgende Britse pond) op kosten en marges	1	0	0	0	0	1
Opschaling en integratie in de visketen	Toename overnames en samenwerkingsverbanden (door buitenlandse bedrijven)	8	5	1	1	0	1

Tabel B6.2 Turftabel interviews met daarin het aantal keer dat onderwerpen zijn genoemd met effect voor landzijdige visclusters tot **nationale trends en ontwikkelingen**

**Sleutelpersonen zijn alleen als sleutelfiguur geteld, hoewel zij vaak ook functies binnen ketenschakels bekleden en daar inzichten over hebben gedeeld.*

Thema	Onderwerp	Totaal (23)	Visverwerking/ visgroothandel (8)	Toeleverancier (4)	Transport (2)	Visafslag (1)	Sleutelpersoon (8)
Afname aanbod Noordzeevis en toename importvis	Verminderde aanvoer en gevolgen voor keten	7	3	0	1	1	2
	Toenemende afhankelijkheid van aquacultuur, zoals zalm en kabeljauw	6	3	0	1	0	2
	Concurrentie (bv: Chileense mosselen) en risico op marktverlies	9	7	0	0	0	2
Diversificatie van producten en diensten	Shift in aangeboden producten of diensten	11	4	2	1	1	3
	Shift in aanbieden producten/diensten aan andere sector	6	1	2	0	0	3
	Shift in aanbieden producten/diensten aan andere landen	6	1	2	1	1	1
	Geïnvesteerd voor verhoogde productie-efficientie	4	2	1	0	0	1
Schaalvergroting en consolidatie	Consolidatie en interne diversificatie (meer verticale integratie)	6	3	1	1	0	1
Tekorten op de arbeidsmarkt	Moeite om vacatures te vullen	10	4	1	1	0	4
	Vergrijzing en uitdagingen met fysieke arbeid	3	0	1	0	0	2
	Uitdagingen met opvolging	3	1	1	0	0	1
	Uitdagingen met buitenlandse arbeidskrachten	3	0	1	0	0	2
	Automatisering en robotisering	3	1	0	0	0	2
Energie- en waterfaciliteiten	Capaciteitsproblemen in havens	2	1	0	0	0	1
	Risico's en gevolgen van elektriciteits- en waterschaarste	5	1	1	0	0	3
Stijgende kosten	Stijgende kosten	11	5	1	2	0	3
	Stabiliteit door dieselolieclausules en eigendom van panden	1	0	0	1	0	0
	Stijgende prijzen voedselproducten raakt de vissector	4	3	0	0	0	1
Digitalisering	Efficiëntere handel in visproducten	2	1	0	1	0	0
	Achterlopende digitalisering in transportwereld	3	1	0	1	0	1
Technologische mogelijkheden en ontwikkeling in robotisering	Vermindering voedselverspilling	1	1	0	0	0	0
	Automatisering en robotisering	3	1	0	0	0	2

Tabel B6.3 Turftabel, met daarin het aantal keer dat onderwerpen in interviews zijn genoemd met effect voor landzijdige visclusters met betrekking tot beleidsbeslissingen

*Sleutelpersonen zijn alleen als sleutelfiguur geteld, hoewel zij vaak ook functies binnen ketenschakels bekleden en daar inzichten over hebben gedeeld.

Thema	Onderwerp	Totaal (23)	Visverwerking/ visgroothandel (8)	Toeleverancier (4)	Transport (2)	Visafslag (1)	Sleutelpersoon (8)
Duurzaam gebruik Noordzee en lange termijn beleid	Verminderde visserijmogelijkheden door natuur- en windgebieden (inclusief Wnb, stikstofmaatregelen)	15	4	3	1	1	6
	Daling quota	4	2	0	0	0	2
	Wegvallen pulsvisserij	3	0	0	0	1	2
	Ad-hoc en onvoldoende lange termijn beleid	7	1	1	0	0	5
Sanering kottervloot kottervloot	Sanering 2023	10	2	2	1	1	4
	Komende sanering garnalenvloot	7	1	3	0	1	2
Brexit	Hogere importkosten, administratieve lasten, etc.	9	4	2	1	1	1
	Minder bedrijfsactiviteit (handel of diensten) met Britse bedrijven	6	3	2	1	0	0
	Zwakkere concurrentiepositie	3	1	1	1	0	0
Regelgeving en duurzaamheid	Duurzaamheidsregels (MSC, PFAS-limieten, gezondheidscertificaten, keuringen, CRSD)	10	4	1	1	1	3
	Controles op vervoer	7	1	1	2	1	2
	Onduidelijke wetgeving (bv: wat is cat. III reststroom? Hoe lang is mijn vergunning geldig?)	6	1	1	2	0	2
	Veiligheidsregels aan boord	1	0	0	0	0	1
	Elektrificatie, milieuzones, kilometerheffing	4	0	0	1	1	2
Subsidie en innovatie	Trage, ingewikkelde of te rigide subsidieverlening, en gebrek aan transparantie	5	0	2	0	1	2
	Gebrek aan stimulatie innovatie en/of nieuwbouw	5	0	2	0	1	2
	Positief effect subsidierondes (Energievis; werk aan bouwen katalysatoren; etc.)	2	0	2	0	0	0
	Positief effect: BAR geld om handelsmissie in Zuid europa of andere continenten te ondernemen	1	0	0	0	0	1
Beleid arbeidsmarkt	Minimumloon, zzp-regelgeving, internationale arbeidskrachten, korting op onderwijsbegroting (dus ook visserijscholen)	6	3	1	0	1	1

Bijlage 7 Uitgebreide methodologie

Voor dit onderzoek zijn zowel kwalitatieve als kwantitatieve gegevens verzameld. Hieronder volgt een opsomming van de bronnen inclusief vermelding van welke gegevens per bron zijn verzameld.

Handelsstatistieken (import en export van visproducten)

- Voor het verzamelen van de handelscijfers (export en import in waarde en volume) is Eurostat (z.d.)²⁸ als openbare bron geraadpleegd.
- Bij de handelsstatistieken van Eurostat is wederuitvoer (ook wel re-export of doorvoer genoemd) inbegrepen. Wederuitvoer is niet of licht bewerkte import die via Nederland doorgaat naar een ander land en geeft vooral zicht op de functie die Nederland heeft bij het opslaan van goederen, het verzamelen, en 'just in time'-leveringen (Agrimatie, z.d.-a).
- Jaarlijks wordt een update gegeven van de handel in visproducten door Nederland tijdens de Visserij in Cijfers publicatie (Agrimatie, z.d.-b).
- Vis die door buitenlands gevlagde vaartuigen in Nederlandse havens worden aangeland worden in de handelsstatistieken als import benaderd.
- Bij het verzamelen en analyseren van handelsdata worden visproducten geregistreerd als zes- of achtcijfercodes met een label/beschrijving. Deze achtcijfercodes worden ook wel Gecombineerde Nomenclatuur (GN-codering) genoemd (Jukema et al., 2020). Deze codes geven weer welke vissoort het betreft (vaak met Latijnse soort- of familienaam), conservering (vers, levend, bevroren, gerookt, gedroogd etc.) en presentatievorm (gehele vis, filet, met of zonder schelp etc.).

Visafslaggegevens

- Per individuele Nederlandse vis- en/of garnalenafslag, die erkend worden door de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA), zijn de aanvoer- en verkoopvolumes van Nederlands- en buitenlands gevlagde kotters opgevraagd en verwerkt. Van één afslag zijn alleen de eindtotalen per jaar bekend, doordat er geen bereidheid was tot medewerking aan de gegevensverzameling

voor deze studie. Daarnaast gold dat er één afslag was die een nieuw veilingverkoopsysteem heeft geïmplementeerd waardoor gegevens over de jaren 2014-2018 verloren zijn gegaan. Voor deze ontbrekende cijfers zijn de aanvoer- en verkoopgegevens per afslag opgevraagd en verwerkt bij Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO). Kleine verschillen kunnen bestaan tussen beide databronnen (aanvoergegevens van de afslag zelf tegenover die bij RVO). Dit heeft onder andere te maken met of garnalenziftsel wel of niet als aanvoervolume wordt meegerekend en vangsten die vlak na de jaarwisseling worden verkocht via de veiling/afslag maar wel in vorig kalenderjaar zijn aangevoerd.

- Locatie van aanvoerhaven en plaats van eerste verkoop via veiling/afslag kunnen verschillen. Bijvoorbeeld, een kotter kan in een Belgische haven de gevangen vis aanvoeren en lossen maar via een Nederlandse afslag na transport per vrachtwagen laten veilen en daarmee in de financiële administratie van die Nederlandse afslag als verkoopomzet worden geboekt.
- Pelagisch trawlers voeren de gevangen (en vaak al deels verwerkte vis aan boord) niet aan op Nederlandse afslagen. De vaak aan boord deels verwerkte en diepgevroren pelagische vis worden direct in vrieshuizen in Nederlandse of buitenlandse havens opgeslagen waarvan de meerderheid vervolgens vaak per reefer (in deze: gekoeld transport per schip) naar de exportbestemming worden vervoerd. Belangrijke Nederlandse havens voor opslag van pelagische vis zijn IJmuiden, Vlissingen, Amsterdam en Scheveningen. De aanvoergegevens hiervan zijn via RVO verzameld.
- De verzamelde afslaggegevens betreffen doodgewicht. Voor veel andere onderzoeken (zoals Visserij in Cijfers) wordt uitgegaan van de aanvoer uitgedrukt in levend gewicht vanuit de databron van VIRIS. VIRIS is het officiële Visserij Registratie Systeem van het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselkwaliteit en Natuur (LVVN). Deze database bevat informatie over iedere visreis van Nederlandse schepen. Het levend en doodgewicht kunnen om die reden verschillen.

²⁸ Z.d. is de afkorting voor 'zonder datum'.

- De individuele afslaggegevens geven inzicht in het aandeel van vis- en garnalenaanvoer door Nederlandse- tegenover buitenlandse gevestigde kotters in de Nederlandse havens. Na de kottersanering (2022-2023) is het sociaal-economisch belang en aandeel van de visaanvoer door buitenlands gevestigde schepen toegenomen voor bepaalde afslagen en regio's. Ook in kader van Brexit en Gentlemen agreements met andere omringende kustlanden is het van belang inzicht te hebben in de ontwikkeling van het aandeel in visaanvoer (volume en waarde) en aantal Nederlands- en buitenlands gevestigde kotters.

Algemene economische prestatiegegevens

- Voor de sociaal-economische veranderingen van de (economische) omzet en werkgelegenheid per bedrijf in 2021-2022 en 2022-2023 zijn geanonimiseerde microdata van het CBS aangekocht en opgewerkt. De jaar-op-jaar percentuele omzetverschillen voor de visserijregio's en schakels in de keten afzonderlijk zijn berekend met behulp van deze geanonimiseerde aangekocht bij CBS. Het gaat om Directe Raming Totalen (DRT) gegevens, dat kwartaalomzetgegevens bevat die gebaseerd zijn op verplichte btw-aangiften en aangevuld met de CBS productiestatistieken. Deze verschillen geven een indicatie van trends, maar kunnen door te weinig zicht op de datakwaliteit en doordat het geanonimiseerde data betreft voor ongeveer de helft van alle bedrijven in de visclusters niet tot absolute totalen worden opgewerkt. Over- of onderrepresentatie van bepaalde bedrijven kan namelijk een vertekend beeld geven. Het betreft alleen bedrijven met een Standaard Bedrijfsindeling (SBI) code die gerelateerd is aan het viscluster ([Bijlage 1, Standaard Bedrijfsindeling \(SBI\)](#)).
- Het grote voordeel van gebruik van de CBS-microdata is dat dit waarnemingen geeft voor meer dan de helft van de doelpopulatie (bedrijven in de visclusters). Het nadeel is dat de kwaliteit van de data niet statistisch getoetst kan worden door partijen die deze data aankopen van CBS. De onzekerheid over de datakwaliteit wordt veroorzaakt doordat de gegevens uit de beveiligde CBS-microdata omgeving geheel geanonimiseerd en geaggregeerd zijn. Daardoor is het niet langer mogelijk te achterhalen om welke individueel bedrijf het gaat. Daarnaast is het niet duidelijk voor welke bedrijven de data is ingeschat door CBS tegenover voor welke waarnemingen een absolute waarde is verzameld via bijvoorbeeld ingevulde enquêtes door bedrijven zelf of via automatische registratie zoals belastingaangiften.
- In de dataset beschikbaar in de CBS-microdata omgeving werden meerdere uitbijters ontdekt die de gemiddelde economische kengetallen zoals bedrijfsomzet sterk beïnvloeden en daarmee ook de datakwaliteit. Bijvoorbeeld onder de schakel van toeleveranciers was in een specifiek jaar één bedrijf vertegenwoordigd met een bedrijfsomzet van 800 miljoen euro. Het vermoeden is dat de internationale holding is meegenomen in de CBS-microdata in plaats van het lokale visgerelateerde bedrijf. Hierdoor werd de gemiddelde bedrijfsomzet voor deze schakel in de keten en een bepaalde regio onbedoeld sterk overschat. Ook waren er verschillen of er wel of geen waarnemingen per jaar zijn meegenomen op bedrijfsniveau. Dit maakte een vergelijking van absolute waarden tussen twee jaren moeilijk omdat daarmee de totale economische omvang van een regio of een schakel in de keten niet op te werken en ook niet één op één te vergelijken.
- Dit is opgelost door gemiddeldes per economisch kengetal (zoals bedrijfsomzet) niet te baseren op de absolute economische cijfers van de CBS-microdata maar door paarsgewijze vergelijkingen tussen gemiddeldes op bedrijfsniveau. Uitschieters oftewel uitbijters werden daarmee eerder opgemerkt en dat bedrijf kon voor die paarsgewijze vergelijking tussen twee jaren worden geëlimineerd uit de vergelijking. Dit betrof een zeer gering aantal bedrijven maar daarmee werden uitbijters wel ge-de-selecteerd zodat er geen ongewenste invloed op het totale gemiddelde van een schakel of een regio.
- Daarentegen is voor de geanonimiseerde bedrijven wel bekend om welke bedrijfsschakel (via de Standaard Bedrijfsindeling, afgekort als SBI) en gemeente van vestiging (dus ook welke visserijregio) het gaat. Ook is het aan de voorkant moeilijk om voor specifieke SBI-codes (bedrijfstaking) die bedrijven uit te filteren die niets met vis doen. Denk bijvoorbeeld aan veel transportbedrijven die allen dezelfde SBI code zonder specificatie van de enkele bedrijven die voornamelijk vis transporteren. Om de onderzoekspopulatie zo goed mogelijk aan te laten sluiten aan het viscluster zoals dat in de nulmeting is gedefinieerd zijn de CBS-microdata van bedrijven geselecteerd op basis van een lijst met KvK-codes. Deze lijst bouwt voort op de nulmetingstudie (Hoekstra et al., 2023). In totaal zijn 335 bedrijven geselecteerd. Met de verzamelde CBS-microdata is afgeweken van de toegepaste methode bij het nulmetingsrapport (Hoekstra et al., 2023). Bij die studie zijn bedrijven individueel geënkquêteerd om algemene economische prestatiegegevens zoals omzet en werkgelegenheid (in voltijdbanen en aantal

- werknemers) te verzamelen. Uit de nulmeting (Hoekstra et al., 2023) bleek dat individuele enquêtes uitzetten onder bedrijven zeer arbeidsintensief is en een lage response geeft van minder dan 30% op de gehele doelpopulatie en in sommige subcategorieën slechts minder dan 20%.
- De jaar-op-jaar verschillen in het gemiddeld aantal werkzame personen per visserijregio per bedrijf zijn berekend op basis van het DRT-bestand, dat kwartaalomzetgegevens bevat gebaseerd op verplichte btw-aangiften aangevuld met de CBS-werknemers kenmerk statistieken voor verschillende visserijregio's en schakels in de keten. Het betreft alleen bedrijven met een SBI code die gerelateerd is aan het viscluster. Bij de analyse is eerst de percentuele toename per bedrijf berekend, waarna deze toenames gemiddeld zijn. Dit betekent dat de resultaten niet de gemiddelde toename van het aantal werkzame personen in de regio of schakel weerspiegelen, maar het gemiddelde van de individuele bedrijfsspecifieke toenames. Hierdoor wordt rekening gehouden met de variatie tussen bedrijven binnen dezelfde regio of schakel. Er is bewust gekozen om te rapporteren op basis van percentuele verschillen in het gemiddelde aantal werkzame personen per bedrijf, omdat niet alle bedrijven in de CBS-dataset zijn opgenomen. Het gaat hierbij om aantallen werkzame personen en niet om fulltime-equivalenten (fte), vanwege de beperkte beschikbaarheid van gegevens over de fte in 2023.
 - **CBS-microdata:** CBS-microdata zijn gedetailleerde, niet-geaggregeerde gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), beschikbaar voor statistisch en wetenschappelijk onderzoek onder strikte privacy voorwaarden. Deze microdata omvatten informatie op bedrijfs- en persoonsniveau en worden in een beveiligde omgeving geanalyseerd om de privacy te beschermen. Er mogen geen aggregaties zijn waarbij de resultaten kunnen lijden tot identificatie van een bedrijf/persoon, dit leidt meestal tot een minimale ondergrens van een aantal waarnemingen per categorie. In deze monitoringsstudie is daarom gekozen om een tabel te maken waarbij bedrijven op visserijregio (viscluster) naar de nulmetingsstudie zijn ingedeeld en een tabel per schakel in de keten. Door deze indeling is het niet mogelijk om een gewogen gemiddelde per grootteklasse uit te rekenen en op te werken per categorie zoals per schakel in de keten of per regio.
 - **Remote Access Microdata-omgeving:** De analyse vond plaats binnen de Remote Access Microdata-omgeving van het CBS. Dit is een beveiligde omgeving die speciaal is ingericht om veilige toegang tot CBS-microdata te bieden, zodat analyses kunnen worden uitgevoerd zonder dat gegevens buiten de CBS-infrastructuur terechtkomen. Deze opzet waarborgt de privacy van de data tijdens de analyse.
 - **Bronnen en herkomst van data:** Een koppeling op basis van KvK-nummer stelde ons in staat om meerdere databronnen binnen het CBS te combineren:
 - **BETAP Polisadministratie:** Bevat de meest volledige werknemersgegevens en omvatte 292 van de 335 aangeleverde KvK-nummers. De data zijn hoofdzakelijk afkomstig van loonaangiften en bieden informatie over economische activiteit.
 - **Productiestatistieken:** Deze dataset biedt inzicht in de productie en omzet binnen diverse industrieën en is gebaseerd op jaarlijkse enquêtes.
 - **DRT BEID:** DRT staat voor Directe Ramingen Totalen. Dit databestand bevat kwartaalomzetgegevens voor sectoren zoals groothandel, transport en zakelijke diensten, gebaseerd op verplichte btw-aangiften.
 - **Werknemerskenmerken:** Bevat demografische informatie over werknemers, zoals geslacht, leeftijdsgroepen en werkuren, gebaseerd op loonaangiften en aangevuld met Basisregistratie Personen (BRP) gegevens.
 - **SBI- en gemeentecodes:** Deze codes, beschikbaar binnen de microdata-omgeving, zijn gebruikt om bedrijven per regio en per schakel in de visketen te categoriseren.
 - **Beschikbaarheid per jaar:** Voor de jaren 2021 en 2022 zijn volledige gegevens beschikbaar voor alle bronnen, terwijl voor het jaar 2023 alleen de DRT-gegevens beschikbaar zijn. De variabele databeschikbaarheid per bron komt onder andere door verschillen in dataverzamelingsmethoden: sommige gegevens zijn gebaseerd op vrijwillige enquêtes, terwijl andere, zoals btw-aangiften, verplicht en vollediger zijn.
 - **Analyseproces in R:** De analyses zijn uitgevoerd in de programmeertaal R en bestonden uit verschillende stappen:
 - **Data Import:** Het importeren van de verschillende CBS-bestanden in de R-omgeving.
 - **Data Cleaning:** Het opschonen van de data om inconsistenties en ontbrekende waarden aan te pakken.
 - **Data Merging:** Het combineren van de verschillende databronnen op basis van het BEID, zoals gekoppeld door het CBS.
 - **Analyse:** De daadwerkelijke analyse waarbij diverse statistische maatstaven, zoals gemiddelde, mediaan, en standaarddeviatie, zijn berekend.

• **Geografische en ketenindelingen:**

- **Geografische indeling:** Nederland is opgedeeld in zes regio's op basis van gemeentecodes, wat sociaal-economische analyses op regionaal niveau mogelijk maakt zonder dat individuele gemeenten of bedrijven herleidbaar zijn.
- **Schakelindeling in de visketen:** Bedrijven binnen de visserijsector zijn ingedeeld in vier hoofdschakels: Afslagen, Toeleveranciers, Transport en Visverwerking. Deze indeling maakt het mogelijk om de impact en prestaties per specifieke ketenschakel te analyseren. Bedrijven kunnen binnen de CBS-omgeving verschillende SBI-codes hebben. Wanneer deze SBI-codes toebehoorden aan verschillende schakels in de keten, zijn deze handmatig beoordeeld om te bepalen aan welke schakel in de keten ze het beste konden worden toegewezen, waarbij is gekeken naar de hoofdactiviteit van het bedrijf.
- **Tabelindeling en gerapporteerde statistieken:** Voor de analyse hebben we de veranderingen van 2021 op 2022 en van 2022 op 2023 onderzocht en uitgedrukt in procentuele verschillen. Hierbij is het procentuele verschil in zowel de netto-omzet als het aantal werkzame personen jaar-op-jaar berekend per bedrijf. Deze analyse is gebaseerd op de kwartaalomzet uit de DRT-gegevens, mits deze jaar-op-jaar beschikbaar waren. Indien deze niet beschikbaar waren, is voor de omzet teruggevallen op de gegevens uit de productiestatistieken. Voor het aantal werknemers is in dat geval teruggevallen op de gegevens uit de tabel werknemerskenmerken. Om eventuele verstoringen door extreme waarden te voorkomen, hebben we een outlier-analyse uitgevoerd. Hierbij is gebruikgemaakt van de interkwartielafstand (IQR). Waarden die buiten het bereik vielen van: $[Q1 - 1.5 \times IQR, Q3 + 1.5 \times IQR]$ werden als outliers (ook wel uitbijter) beschouwd en verwijderd uit de dataset. Na het verwijderen van de outliers is het gemiddelde procentuele verschil berekend, zowel voor netto-omzet als voor werkzame personen, per regio en per schakel in de visketen. De resultaten zijn gegroepeerd per regio en per schakel, waarbij de volgende statistieken zijn gerapporteerd:
 - **Gemiddelde (avg):** De gemiddelde waarde binnen een groep.
 - **Aantal observaties (n_obs):** Het aantal waarnemingen dat bijdraagt aan een berekening, essentieel voor de statistische betrouwbaarheid.
- **Uitsluiting van specifieke bedrijven:** Drie grote bedrijven zijn verwijderd uit de analyse, omdat dit de moedergroep van een bedrijf betrof, waarvan het grootste deel van de activiteiten niet in de visserijsector plaatsvindt.

- **Waarden onder de drempel van 6 observaties:** In gevallen met minder dan 6 waarnemingen is '-1' ingevuld om de anonimiteit te waarborgen en onthullingsrisico's te vermijden.
- **Export en toetsing door CBS:** De analyses zijn uitgevoerd binnen de Remote Access-omgeving van het CBS, waarbij de output is getoetst door CBS-medewerkers. Dit controleproces waarborgt dat de output voldoet aan alle privacy- en onthullingsrichtlijnen. Daarnaast zijn de drempelwaarde van 6 observaties en de structuur van de analyse in overleg met CBS-medewerkers afgestemd, wat heeft bijgedragen aan een veilige beoordeling van de aanpak en minimalisatie van privacy-risico's.

Tabel B7.1 Overzicht van gebruikte data bronnen (2022-2023 en 2021-2022)

Bron	Variabelen	Aantal Bedrijven in dataset	Toelichting op Variabelen
BETAP Polis Administratie	BEID, SBI, Gemeente van hoofdvestiging	292	Gegevens afkomstig van loonaangiften met info over locaties
Productiestatistieken	BE_id, SBI, Omzet landbouw/visserij, Omzet PS (Productie statistieken), Opbrengsten, Totale kosten, Energie kosten, Personeels kosten, personele kosten, Toegevoegde waarden.	153	Omzet- en kostengegevens voor diverse bedrijfstakken
Directe Raming Totalen (DRT) BEID	BEID, SBI 202X, Aantal Werkzame Personen 202X, Netto omzet 202X, aantal werkzame personen 202X+1, netto omzet 202X+1, SBI 202X+1	191	Kwartaalomzet, gebaseerd op btw-aangiften
Werknemerskenmerken	BEID, Aantal werknemers, Aantal voltijdsequivalenten, Gemiddelde leeftijd, Aantallen per leeftijdsgroep	290	Demografische kenmerken van werknemers per bedrijf
ABR_KVK	BE_id, SBI code	335 (Koppelbestand)	Bedrijfs codering en koppeling van KvK-nummers met BEID

Trends en ontwikkelingen en validatie van algemene economische prestatiegegevens per regio

- Om de trends en ontwikkelingen te duiden (hoofdstuk 5) zijn per regio minstens twee bedrijven geïnterviewd (tabel S.2). Daarbij is rekening gehouden met een evenredige verdeling van de verschillende schakels, type bedrijven (groot of kleiner qua economische omvang en welk type toeleverende dienst of visproduct verwerkt) en qua geografische spreiding en verdeling naar de zeven visserijregio's (zes visserijregio's en één overige). In totaal zijn 23 interviews afgenomen over alle zeven regio's waaronder acht sleutelpersonen en vijftien bedrijven. Interviews met name onder sleutelpersonen waren tegelijk als validatie van de kwantitatieve analyses (lees: uitkomsten van bewerkte CBS-microdata) per regio. Voor elk van de interviews was een standaardvragenlijst met open vragen toegespitst voor bedrijven of voor sleutelpersonen in de regio (zie bijlagen). De interviews zijn per vraag uitgewerkt en voorgelegd aan de geïnterviewde(n) op juistheid van de waarnemingen. De uitgewerkte vragen zijn gegroepeerd verwerkt per hoofdstuk in het rapport (tabel B7.3).

Overige gegevens

- Voor de totale aanvoer door Nederlandse gevlagde visserijvaartuigen is Agrimatie (z.d.) geraadpleegd.
- Via Statline van CBS (z.d.) is het productievolume van oesters bepaald, aangezien Agrimatie (Wageningen Social & Economic Research) alleen het aantal stuks geoogste oesters als jaarlijkse productie vermeld.
- Via CBS zijn ook de Toegevoegde Waarde (TW) en sociaal-economische afhankelijkheden tussen primaire productie (visserij) en secundaire via Input-Output tabellen verzameld. Dit geldt voor de betreffende SBI codes in de visketen en toeleverende industrie om te bepalen wat de sociaal-economische afhankelijk is tussen de visserij en de keten. Toegevoegde waarde is waarde die wordt toegevoegd tijdens de productie van een bepaald product of dienst. De bruto toegevoegde waarde is te berekenen door de omzet te verminderen met de inkoopwaarde. Als de afschrijvingskosten worden afgetrokken dan is er sprake van de netto toegevoegde waarde. Bij I-O tabellen worden aanbod en gebruik beschreven waarin de waarden van goederen- en dienstenstromen in een economie worden weergegeven. Hier wordt echter het gebruik gespecificeerd naar bedrijfsklasse van herkomst dan wel naar invoer. In deze

tabellen worden zodoende de relaties tussen diverse producenten en hun afnemers beschreven (CBS, z.d.).

- De visconsumptiecijfers worden jaarlijks onderzocht door het marktonderzoeksbureau GfK in opdracht van het Visbureau. Via de website van Visfederatie zijn de GfK visconsumptiecijfers over 2023 beschikbaar gesteld (GfK, 2023).
- Literatuur zoals wetenschappelijke publicaties, vakbladen en actuele mediaberichten zijn geraadpleegd voor het bepalen van de belangrijkste ontwikkelingen en trends (hoofdstuk 5).

Tabel B7.2 *Overzicht van interviews per regio, schakel in de keten en bedrijfsgrootte*

	Aantal interviews per regio	Bedrijf (B) of sleutelfiguur (S)	Schakel in de keten	Klein, midden, groot qua omzet en werkgelegenheid binnen de doelgroep
IJmuiden	3	B: 2, S: 1	Visverwerking/ Visgroothandel	Klein
Zuidwest-Nederland	4	B: 3, S: 1	Transport, toeleverancier, visverwerking/ visgroothandel	Groot en midden
Kop van Noord-Holland	3	B: 2, S: 1	Toeleverancier	Midden
Urk	5	B: 4, S: 1	Visverwerking/ visgroothandel, toeleverancier, transport	Midden
Waddenkust	3	B: 2, S: 1	Transport, visverwerking/ visgroothandel	Groot en klein
Katwijk-Scheveningen	3	B: 2, S: 1	Visverwerking/ visgroothandel, visafslag	Groot en midden
Overige	2	S: 2	Visverwerking/ visgroothandel	
Totaal	23	B: 15, S: 8	Visafslag (1), toeleverancier (3), transport (3), visverwerking/ visgroothandel (8)	Klein (3), midden (9), groot (3)

Tabel B7.3 Overzicht van hoe de vragen verwerkt zijn per hoofdstuk in het rapport

Interviewvraag	In interview met bedrijven gevraagd?	In interview met sleutelpersonen gevraagd toegepast op de regio?	In welk hoofdstuk van rapport verwerkt?
1. Welke beleidsmaatregelen ²⁹ hebben het meeste effect gehad in 2022 en 2023 op uw/jullie bedrijfsvoering?	Ja	Ja	Hoofdstuk 6
2. En welke beleidsmaatregelen voorziet u op korte termijn (+ 1 jaar) die effect hebben op uw/jullie bedrijfsvoering?	Ja	Ja	Hoofdstuk 6
3. Welke ontwikkelingen in de markt ³⁰ hebben het meeste effect gehad op uw/jullie bedrijf in 2022 en 2023?	Ja	Ja	Hoofdstuk 5
4. En welke ontwikkelingen in de markt voorziet u op korte termijn (+ 1 jaar) die effect hebben op uw/jullie bedrijfsvoering?	Ja	Ja	Hoofdstuk 5
5. Hoeveel van jullie omzet bestaat uit vis naar grove schatting (in %)?	Ja	Nee	Hoofdstuk 2-3
6. Hoeveel daarvan bestaat uit Noordzeevis(soorten), wederom een grove schatting (in %)?	Ja	Nee	Hoofdstuk 2-3
7. Zie je dit aandeel van de omzet (in vis) veranderen komende jaren (vanaf nu +1-2 jaar)?	Ja	Nee	Hoofdstuk 2-3
8. Wat zijn belangrijke trends in de internationale visketen die voor uw/jullie bedrijf en/of regio spelen?	Ja	Ja	Hoofdstuk 5
9. Wat zijn belangrijke ontwikkelingen momenteel (2024) in de internationale visketen die voor uw bedrijf en/of regio spelen?	Ja	Ja	Hoofdstuk 5
10. Op basis van algemene economische data (CBS) is in 2022 en 2023 de omzet voor veel bedrijven actief in uw schakel van de visketen en toeleverende industrie <i>toegenomen/afgenomen</i> binnen uw regio. Klopt dit met uw beeld? Heeft u daar een logische verklaring voor?	Ja	Ja	Hoofdstuk 2
11. Wat betreft werkgelegenheid was er <i>toename/afname</i> te zien in de algemene economische cijfers voor 2022 en 2023. Klopt dit met uw beeld voor de regio? Heeft u daar een logische verklaring voor?	Ja	Ja	Hoofdstuk 2
12. Welke kansen ziet u op korte termijn voor uw bedrijfsvoering en/of binnen uw regio?	Ja	Ja	Hoofdstuk 5

²⁹ Onder **beleidsmaatregelen** worden bijvoorbeeld verstaan: Brexit, pulsverbod, weegplicht voor afslagen (voor vissers in de aanvoerhaven), hogere tarieven NVWA bij keuring containers in Rotterdamse haven, belastingverhogingen, Europese wetgeving over [ATQs](#) etc. Geopolitieke veranderingen vallen ook onder deze noemer.

³⁰ Onder **ontwikkelingen in de markt** worden verstaan: o.a. inflatie consumentenprijzen, verduurzaming vanuit de bedrijven, technische innovatie, overschakelen/diversificatie naar andere seafoodproducten, vraag en aanbod verschuivingen, opschorten MSC label, valutakoerswijzigingen, krapte in personeel etc.

To explore
the potential
of nature to
improve the
quality of life

Wageningen Social & Economic Research
Postbus 88
6700 AB Wageningen
T 0317 48 48 88
E info.wser@wur.nl
wur.nl/social-and-economic-research

Wageningen Social & Economic Research
RAPPORT 2025-105

De missie van Wageningen University & Research is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen University & Research bundelen Wageningen University en gespecialiseerde onderzoeksinstituten van Stichting Wageningen Research hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 7.700 medewerkers (7.000 fte), 2.500 PhD- en EngD-kandidaten, 13.100 studenten en ruim 150.000 Leven Lang Leren-deelnemers behoort Wageningen University & Research wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.
